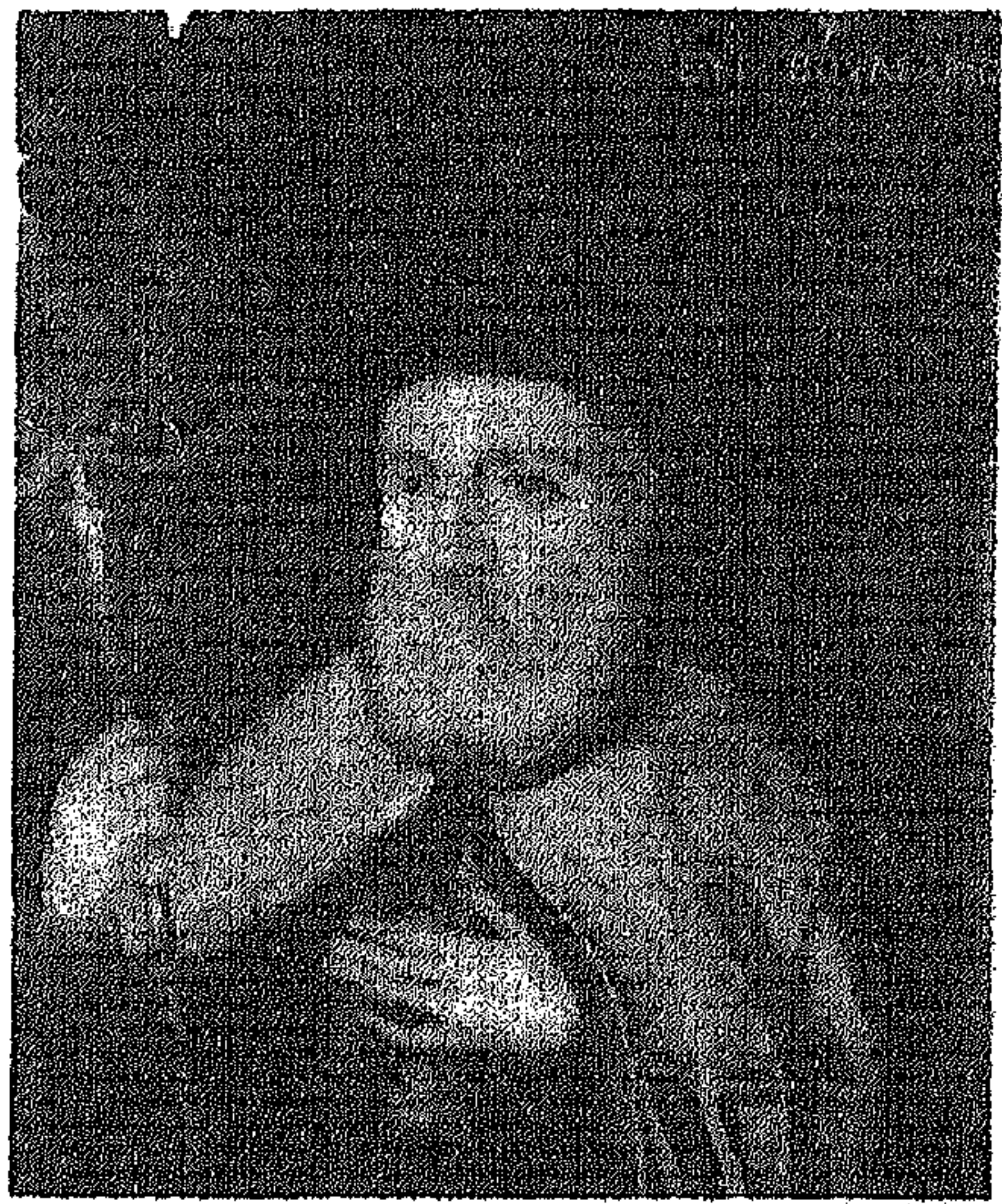

Ευγένιος Βούλγαρης
1716 - 1806

Ο Ευγένιος Βούλγαρης (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

(1716 - 1806)

ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΠΕΡΙ
ΕΥΘΑΝΑΣΙΑΣ.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΡΩΤΗΣΑΝΤΑ,

« πῶς ἄν τις ἔχοι γενναίως τε καὶ εὐφύχως, ἢ
ἑαυτῷ ἐπιόντα ἐκδέχασθαι, ἢ ἐπελθόντα ἑτέροις
αὐτῷ οἰκείοις καὶ φίλοις, φέρειν τὸν θάνατον ; »

ΔΙΑΝΤΗΣΙΣ

ὑπὸ μὲν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ΕΥΓΕΝΙΟΥ τοῦ ΒΟΥΛ-
ΓΑΡΕΩΣ μιξοσολοικῶ φράσει συγγραφείσα· ὑπὸ δὲ τῶν
πανεντίμων ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ τετραυταδέλφων, ΑΝΑΣΤΑ-
ΣΙΟΥ, καὶ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, καὶ ΖΩΗ, καὶ ΜΙΧΑΗΛ,

φιλοτίμῳ δαπάνῃ ἐκδοθεῖσα,

νῦν δὲ μετατυπωθεῖσα τῇ συνδρομῇ τῶν φιλοκάλοιον

ὕπὸ

Θ. ΧΟΪΔΑΝ τοῦ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

Τύποις Χ. Νικολαίδου Φιλαδέλφειας.

(Ἡμερὰ τῆ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς).

1846.

ΠΕΡΙ ΕΥΘΑΝΑΣΙΑΣ

ἢ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ

ΚΑΡΤΕΡΙΑΣ.

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΡΩΤΗΣΑΝΤΑ,

« Πῶς ἄν τις ἔχοι γενναίως τε καὶ εὐψύχως, ἢ ἑαυτῷ ἐπιόντα ἐκδέχσθαι, ἢ ἐπελθόντα ἑτέροις, αὐτῷ οἰκέλοις, φέρειν τὸν Θάνατον; »

Ο Φιλόσοφος (1) συλλογιζόμενος, ὅτι καὶ κατὰ κλίσιν ἔμφυτον τῆς ἡμῶν οὐσιώσεως, καὶ κατὰ χρεῖαν δυσπαραίτητον τῆς ἑαυτῶν συντηρήσεώς τε καὶ σωτηρίας, ἡμεσθεν οἱ ἄνθρωποι ζῶα κοινωνικά, καὶ συναγελαστικά καὶ συνομιλητικά, τὴν παντελῆ ἀποχώρησιν ἀπὸ τῶν ὁμοειδῶν, καὶ τὴν ἀκριβῆ κατ' ἰδίαν καὶ ἀσυνάλλακτον μόνωσιν, ἀλλοτριωτάτην τῆς ἀνθρωπίνης ἔκρινε φύσεως τοῦτο (ἔλεγεν) εἶναι, ἢ ἀνώτερόν τι, ἢ κατώτερον τῆς τοῦ ἀνθρώπου οὐσιώδους τε καὶ φυσικῆς καταστάσεως. Ἡ μόνῃρης, καὶ ἀπρόσμικτος, καὶ ὅλως ἀκοινωνήτος σὺν τοῖς

(1) Ἄριστοτ. Πολιτικ. Α'. Κεφ. Β'. « Ὁ μὴ δυνάμενος . . . » κοινωνεῖν, ἢ μηδὲν δεόμενος, ἢ θηρίον, . . . ἢ Θεός. »

ἄλλοις διαγωγή καὶ διαίτα, ἀρμόζει ἴσως εἰς ἓνα Θεόν, ἢ εἰς ἓν Θηρίον· « ἦτοι Θεῖον, ἢ Θηριῶδες. » Ὁμοίως ἐγώ, τὴν θρυλλουμένην τοῦ θανάτου παντελεῖ ἀφοβίαν, καὶ τὴν περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς ταύτης ὀλοτελεῖ ἀταραξίαν τῆς ψυχῆς καὶ ἀδιαφορίαν, τὴν κρίνω πρᾶγμα, πρὸς τὴν παρούσαν κατάστασιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀσυμπαθές καὶ ἀσύμβατον. Ἡ μία ἐνθεός τις ἐπίπνοια, ὑπερβιδάζουσα τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ τὴν βιωτικὴν χρείαν τε καὶ προσπάθειαν, ἢ μία ἄλογος παράνοια καὶ ἐνθουσιώδης ἡμῶν, καταβιδάζουσα αὐτὸν ἀπὸ τὴν τοῦ φρονήματος ἀπαισιότητα καὶ εὐλογιστίαν, (τρίτον οὐδὲν) δύναται νὰ καμῆ ἡμῶν βλέπωμεν τῆς ἰδίας ἡμῶν ὑποστάσεως τὴν διαφθοράν, χωρὶς τινὰ ὅλως δυσαρεσκείας διαφοράν. Καὶ τοῦτο βεβαιότατα, καθὼς ἐκεῖνο, ἦτοι « Θεῖον ἐστίν, ἢ Θηριῶδες· ἢ καὶ τοῦ Θηριώδους ἴσως ἔτι κατώτερον. »

Οἱ Στωϊκοί, (1) ἀλλόκοτοι φιλόσοφοι, καὶ ἐκτόπως παραδοξολόγοι, προάγοντες ὑπὲρ τὸ δέον τὸ ἐν τοῖς δεινοῖς εὐσταθές τῆς ψυχῆς καὶ καρτερικὸν καὶ ἀκίνητον, ἦσαν τῇ ἀληθείᾳ θαυμαστοί, ἵνα μὴ εἶπω καταγέλαστοι. Ἐξηνηρόπισαν αὐτοὶ οἱ γενναῖοι τὸν ἄνθρωπον, φιλοτιμούμενοι τάχα νὰ τὸν φέρουν εἰς τελειότητα. Θέλοντες τὸν ἄνθρωπον

(1) Στωϊκοί· οὕτως ὀνομασθέντες ἀπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ποικίλης Στοᾶς, ἔπου συνήρχοντο, τὰς αὐτῶν φιλοσόφους διατριβάς ποιοῦμενοι. Ἀρχηγός τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης Αἰρέσεως ἀνεφάνη πρῶτος Ζήνων ὁ Κιττιεύς, οὗ πατρίς ἢ ἐν Κύπρῳ πόλις, τὸ Κίττιον, ἐξ οὗ οἱ Στωϊκοὶ καὶ Ζηνώνιοι ἐπικέκληνται· (ὄρα Διογ. Λαέρτ. εἰς Βίον Ζήνων. Τέθνηκε δὲ Ζήνων σχεδὸν ὀγδοηκοντούτης, περὶ τὸ 264 πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως.

ἀπαθῆ, τὸν ἐκατάστησαν ἀνάλγητον· τουτέστιν ἀπάνθρωπον. « Ἀνέδειξαν τὸν ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς, ἀπὸ δρυός, ἢ ἀπὸ πέτρας. »

« Κεῖνοι ἐξ ἀδάμαντος, ἢ σιδήρου κεχάλκευται μέλαιναν κραδίην. » Ἄρα γε σπουδάζοντες, τοιοῦτον ἀνδριάντα ἐσφυροκόπησαν εἰς ἡμᾶς τὸν φιλόσοφον, ἢ παίζοντες; ἀπορῶ. Γενναῖοι πάντως καὶ νεανικοὶ πολλὰ ἐφαίνοντο εἰς τὰ λόγια· ἀλλὰ τὴν γενναιότητα ταύτην, εἰς ἀληθινὴν τὴν εἶχον καὶ ἀνυπόκριτον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα, ἕως τὸσον, ὥστε νὰ ἐντροφῶσιν ὡσάν εἰς βόδα ἐπάνω εἰς τὰς ἀκάνθας, καὶ μὲ εὐθυμίαν ψυχῆς, καὶ ἄκραν γαλήνην καὶ ἀταραξίαν νὰ ἀπαντῶσι καὶ τὸν πλεόν φοβερόν καὶ ἐπώδυνον θάνατον, πολλὰ ἀμφιβάλλω. Τὸ νὰ πάσχη μετὰ ἀνοχῆς ὁ Ἐπίκτητος (1) εἰς τὰς ἀλγηδόνας τοῦ σκέλους αὐτοῦ, τὸ νὰ ὑπομένη μετριοπαθῶν

(1) Ἐπίκτητος, φιλόσοφος Στωϊκὸς περίφημος, ἐγεννήθη ἐν Ἱεραπόλει τῆς Καρίας· ἦν δὲ δοῦλος Ἐπαφροδίτου τινός, ἀπελευθέρου τοῦ Νέρωνος. Αὐτός, ἐπειδὴ ποτε ὁ κύριος αὐτοῦ, ὡς δῆθεν παίζων, τὸν ἐκτύπα εἰς τὴν ποδοκαλάμην. « Πρόσεχε (ἔλεγε) μὴ μου συντρίψης τὸ σκέλος· ὡς δὲ ἐκεῖνος σφοδρότερον πάλιν κτυπήσας, ἀληθῶς τὸ ἐσύντριψε, βλέπεις; (εἶπεν ὁ Ἐπίκτητος ἐν ἀταραξίᾳ ψυχῆς) δὲν τὸ ἔλεγον; τὸ ἐσύντριψες. Ὑπερθαυμάζων εἰς τοῦτο τὸν Ἐπίκτητον φιλόσοφόν τις ἐθνικὸς, ἠρώτα τοὺς Χριστιανοὺς, εἰς ἄρα ὁ Ἰησοῦς ἐδειξεν ἐπὶ ταῖς αὐτοῦ παθήμασιν ὑπομονῆς ἠθος τοῦ τριούτου θαυμασιώταρον;] Ναι, ἀπεκρίθη ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος. Ὁ Ἰησοῦς ἐσιώπησεν. Ἀπέθανεν ὁ Ἐπίκτητος ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου, ἐξορισθεὶς ὑπὸ Δομετιανοῦ, ἐτχατόγηρος ἤδη, ἐν ἔτει τῷ Σωτηρίῳ 74. »

ὁ Ἀνάξαρχος (1) τὴν σύνθλασιν τῶν ὀστέων, καὶ τὴν συντριβὴν ὅλου τοῦ σώματος. Τὸ νὰ ὑποφέρῃ εὐφώρως ὁ Σενέκας (2) ἀνοιγομένους τοὺς ὀχετοὺς τοῦ ἱ-

(1) Ἀνάξαρχος φιλόσοφος Ἀβδηρίτης, λίαν ὑπὸ τοῦ Μακεδόνα τιμώμενος καὶ ὑπερφιλούμενος. Ὑπὸ τούτου ἐρωτήθεις. « Μή τι ἐλλείπη ἐπὶ τῆς τραπέζης πρὸς τὴν ἐστίασιν; Λείπει, ὦ βασιλεῦ, (ἀπεκρίθη) λείπει ἑνὸς σατράπου ἢ κεφαλῆ. » Ὑπαινιττόμενος τὸν ἐκεῖ παρόντα, καὶ συνευωχούμενον Νικοκρέοντα, Τύραννον τῆς Κύπρου· ὅστις, μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν, καταπλεύσαντα τὸν φιλόσοφον συλλαβὼν εἰς Κύπρον, καὶ μνησικακήσας, εἰς ὄλμον (ἤγουν εἰς ἰγδίον) ἐμβαλὼν, ἐκέλευσε σιδηροῖς ὑπέροις αὐτὸν συμπτίσσεσθαι. Ἄλλ' ὁ φιλόσοφος ἀκατάπληκτος, « Πτίσσε (ἔλεγε) πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀναξάρχον οὐ πτίσσεις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τύραννος προσέταξε νὰ κόψωσιν αὐτοῦ καὶ τὴν γλῶσσαν, λέγουσιν, ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ φιλόσοφος τοῖς ὀδοῦσιν ἀποτεμῶν, εἰς τὸ ἐκείνου προσέπτύξε πρόσωπον. (Λαέρτ. εἰς Βίον Ἀναξάρχου.)

(2) Σενέκας ἐν Κορδούβη τῆς Ἰσπανίας τεχθεὶς, εἰς Ῥώμην ὕστερον ὑπὸ Ἀγριππίνης διδάσκαλος τοῦ υἱοῦ ταύτης Νέρωνος διωρίσθη. Ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ ἀγνώμονος μαθητοῦ, μὴ εὐαρεστήτας, εἰς θάνατον κατεκρίθη, τσοῦτον μόνον εἰς χάριν λαβὼν, νὰ ἐκλέξῃ ὅποῖον ἠθέλην αὐτὸς εἶδος θανάτου. Ἀλλ' ὁ Σενέκας ἐξελέξατο νὰ τοῦ ἀνοιχθῶσιν αἱ φλέβες· ἐν ᾧ δὲ τὸ ζωτικὸν ὑγρὸν τοῦ αἵματος κατὰ μικρὸν ἀπ' αὐτοῦ ἀπέβρυσεν, αὐτὸς ὑπηγόρευεν εἰς τοὺς ἐκεῖ παρόντας ὑπογραφεῖς τινὰ τῶν αὐτοῦ ὑπομνήματα· τῆς δὲ φλεβοτομίας μὴ προβαινούσης, διὰ τὴν τοῦ γήρως ἀσθένειαν, ἐπεδόθη αὐτῷ τὸ Κώνειον· ὡς δὲ οὐδὲ τοῦτο κατίσχυε, ψυχρανθέντος ἤδη αὐτῷ τοῦ σώματος διὰ τε τὴν κενώσιν, καὶ τὴν ἡλικίαν, καὶ μὴ δυνάμενον νὰ ἐνεργήσῃ οὐδ' αὐτὸ τὸ φάρμακον, εἰσηνέχθη τέως ὁ φιλόσοφος εἰς θέρ-

δίου αἵματος, ἔστω· αὐτὴν τὴν λογίζομαι ἀνδρίαν ἐπίσημον καὶ θαυμαστήν, καὶ σπανιωτάτην ψυχῶν φιλοσόφων, οἵτινες διὰ τῆς συχνῆς μελέτης, καὶ διὰ τῆς ὀρθῆς κρίσεως τῶν πραγμάτων, ἔμαθον νὰ μετροῦν, ὡς πρέπει, τὰ ἀθέλητα ταῦτα συμβάματα, καὶ μὲ τὴν πολυχρόνιον ἀσκησιν ἀπέκτησαν τὴν ἔξιν νὰ ἀντιπαλαίουν εἰς τὰ συγκυροῦντα τῷδε τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ κακὰ, καὶ νὰ τὰ ὑπομένουν πραότερα. Ἄς χαρίσωμεν ἐξαιρετὸν τινα βαθμὸν μετριοπαθείας εἰς τοὺς Σοφοὺς τῆς Στοᾶς· τὴν ἀμετρίαν τῆς παραδοξολογίας δὲν δύναμαι νὰ χωνεύσω. Ἐξ ἴσου πιστεύω τὸν Στωϊκὸν νὰ μὴ ταραττηται ὀλοτελῶς, ὅταν βλέπῃ τὸν θάνατον ἐγγύθεν, καὶ ὅταν τηγανιζόμενος, ἐὰν τύχῃ, μέσα εἰς τὸν Βοῦν τοῦ Φαλάριδος (1) διατείνεται κομπορρημονῶν, ὅτι καὶ ἐκεῖ

μὸν ὑπόκαυστον· καὶ οὕτως ὑπὸ τοῦ ἀτροῦ ἀπεπνίγη, ἐν ἔτει Χριστοῦ 65.

(1) Φάλαρις Τύραννος τῆς Ἀκράγαντος Σικελικῆς πόλεως, ἧς κατεκυρίευσεν ἐν ἔτει 520 πρὸ Χριστοῦ, ἐπενόει μύρια εἴδη κολαστηρίων βαρβαρικώτατα· ὅθεν τῆ αὐτοῦ θηριωδία χαριζόμενος ὁ τεχνίτης Περίλλος, κατεσκεύασεν αὐτῷ χάλκινον Βοῦν, ἐν ᾧ ὁ εἰσαχθεὶς, πυρὸς ὑποκαιομένου, ἀπετηγανίζετο, καὶ φωνὰς ἐξέπεμπε γαστρὰς διὰ τῶν μυκτῆρων τοῦ χάλκινου Βοῦς διεξηγουμένας, σχηματίζων τὰ ταυρικὰ μυκῆματα. Πρὸ τῶν ἄλλων οὖν ὁ Τύραννος προσέταξε καὶ εἰσέφερον εἰς τὸν χάλκινον Βοῦν, τὸν τεχνίτην αὐτὸν, διὰ νὰ δοκιμάσῃ αὐτὸς, καὶ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς ἄλλους ἐμπράκτως τοῦ μηχανήματος τὴν ἐπιτηδειότητα, εἰς τοῦτο μόνον ἀναφανεὶς ὁ Φάλαρις δίκαιος. (Δωρῶθ. ἐν Α. Σικελικ. παρὰ Στοβαίῳ Λόγ. ΜΖ ἐν Ψόγῳ Τυραννίδ.) Ἀλλὰ μετὰ ἔτη ἑκκαίδεκα τῆς τυραννίδος, ἐπαναστάντες οἱ Ἀκραγαντῖνοι, κατέβαλον τῆς δυναστείας τὸν θηριώδη, καὶ

διάγει ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ ἐκεῖ ἐτι εὐρίσκεται εἰς εὐθυμίαν καὶ ἄνεσιν;

Ἡ διατήρησις τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, εἶναι ἐν ἀχώριστον παρακολούθημα τοῦ ἱεροῦ καὶ πρεσβυτάτου Νόμου τῆς φύσεως, δι' οὗ ὁ δημιουργὸς συνέδησε τὴν κτιστὴν πᾶσαν οὐσίωσιν, καὶ διατηρεῖ τόδε τὸ πᾶν καὶ συνέχει. Τὸν τοιοῦτον Νόμον ὑπηγόρευσε ἰδίως εἰς τὴν λογικὴν φύσιν, καὶ τὸν ἔγραψε μὲ ἀνεξαλείπτους χαρακτῆρας ἐν πλαξί τῆς τῶν ἀνθρώπων καρδίας. Νόμος αὐτὸς εἶναι, τὸν ὁποῖον εἶδον καὶ ἀνέγνωσαν, καὶ ἀνάμεσον τοῦ σκότους τῆς πλάνης διάγοντες, ἐτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄριστοι τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων. «Οὐ χρὴ ἑαυτοὺς ὑπεξάγειν τοῦ βίου.» Νόμος ὅμως, τὸν ὁποῖον ὁπωσοῦν αἰσθάνονται πάντες, σοφοί τε καὶ ἄσοφοι, καὶ ἔχοντες καὶ ἄκοντες συνομολογοῦσιν.

Αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Ἄδὰμ ὁ Γενάρχης, καὶ πρὶν τῆς πείρας τοῦ θανάτου, ἐπαράλαβεν εἰς τρόπον ποινῆς ἐπαπειλουμένης τὸν θάνατον, καὶ μὴ φυλάξας διὰ τῆς ὀφειλομένης ὑπακοῆς τὸ χάρισμα τῆς αὐτῷ δεδωρημένης ἀθανασίας, ἤκουσεν, ὡς κατακρίσεως ψῆφον, τὴν τῆς ἰδίας συστάσεως εἰς τὸ ἔσχατον λύσιν. «Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση.» (1) Καὶ λοιπὸν ἀναγκαίως πρέπει νὰ εἶναι βαρὺ, καὶ λυπηρὸν καὶ ἀποτρόπαιον κατὰ φύσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ κτίσαντος ἐξεφωνήθη, ὡς τιμωρία καὶ παιδεύσις ἀπάσης τῆς,

εἰσεβίβασαν καὶ αὐτὸν εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ Περύλλου βασανιστήριον, ἐν ᾧ τέλος ἔδωκε τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἀπανθρώπου θηριωδίας.

(1) Γενέσ. Κεφ. Β'. 17. καὶ Κεφ. Γ'. 3, καὶ 19.

διὰ τὴν παράβασιν ἐκείνην τὴν πρώτην, ὑπευθύνου γενομένης ἀνθρωπίνης φύσεως. Καὶ τίς ἄρα δύναται, ἐν ὄσῳ μένει ἐντὸς τῶν τῆς τοιαύτης ἐνόχου τε καὶ ὑποδίκου φύσεως ὄρων, νὰ εὐρεθῇ ἐξηρημένος, καὶ πάντῃ ἀπηλλαγμένος τοῦ φόβου τῆς καθόλου ταύτης καὶ παγενοῦς κατακρίσεως; Ἄνθρωπος, ὅστις τῇ ἀληθείᾳ οὐδόλως πρὸς τὸν θάνατον ὑποδειλιάσῃ, δὲν εἶναι τρόπος νὰ ἐννοῇ τὸν θάνατον εἰς λόγον ἐπιτιμίου κατακρίματος, οὐδὲ ποινῆς· καὶ ἀκολουθεῖ λοιπὸν ὁ τοιοῦτος, ἢ ὅτι οὐδόλως κατάγεται ἀπὸ τῆς ὀσφύος τοῦ Ἄδὰμ, ὡς οἱ ἄλλοι, ἢ ὅτι, κατὰ τινα ὑπερφυῆ καὶ δραστηκωτάτην ἐνέργειαν δυνάμεως ὑψηλοτέρας καὶ κρείττονος, ὑπερηρημένος αὐτὸς εὐρίσκεται οἴασοῦν ἐμπαθοῦς κατασάσεως, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ ὀλοτελῶς ἀπαθῆς εἰς τὸ κοινὸν αὐτὸ καὶ ἀπαραίτητον τῆς ἀνθρωπότητος πάθημα.

Ὁ αὐτὸς Θεάνθρωπος Ἰησοῦς ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅστις ἐπὶ τῆς γῆς ἐφάνη διὰ νὰ λύσῃ αὐτὸ τὸ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατάκριμα, καὶ νὰ περιτρέψῃ τοῦ θανάτου τὴν δυνάμιν, ὅταν βλέπῃ ἐγγὺς τὸν θάνατον, λυπεῖται ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐπαδημονεῖ, καὶ εὐχεται ἵνα παρέλθῃ, εἰ δυνατόν, τὸ πικρὸν αὐτὸ τοῦ θανάτου ποτήριον, μὲ ὅλον ὁποῦ ἐκουσίως, οὐκ ἀκουσίως αὐτὸ ὑποδέχεται λυπεῖται δέ, καὶ οὕτω πιστοποιεῖ, (ὡς διδάσκουσιν οἱ Θεῖοι πατέρες) ὅτι εἶναι κυρίως τε καὶ παναληθῶς, φύσει, καὶ πράγματι, καὶ οὐχὶ δοκῆσει καὶ φαντασία, ἄνθρωπος· καὶ καθὼς ἄνθρωπος, διὰ τῆς τοιαύτης λύπης τε καὶ ἀδημονίας σαφῶς ἀποδεικνύει, ὅτι εἶναι τὸ τοιοῦτον, ὡς ἀναγκαῖον καὶ ἀδιαχώριστον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γνῶρισμα· λέγω τὸ νὰ λυπῆται φυσικᾶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ νὰ ἀγωνιάσῃ, ἢ ὅταν βλέπῃ προσεγγί-

ζοντα, ἢ ὅταν καὶ ἀπὸ μακρόθεν ἐρχόμενον προβλέπη, καὶ προενθυμῆται τὸν θάνατον.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν τινὲς νεανιεύονται κατὰ τοῦ θανάτου, ἐφ' ὅσον νομίζουσιν, ὅτι αὐτὸς ἀπὸ αὐτοῦ ἀπέχει μακρὰν· ἀφ' οὗ ὁμοῦ πλησιάσῃ, τότε ἐλέγχεται καὶ εἰς αὐτοῦ τῆς φύσεως ἢ ἀσθένεια. Ὁ γέρον τοῦ Αἰσώπου, βεβαρημένος ἀπὸ τὸ φορτίον καὶ τῶν χρόνων, καὶ τῶν ξύλων ὅπου ἐβάσταζε, προσεκάλει τὸν θάνατον· πλὴν ὅταν ἦλθεν, ὄχι (λέγει) ἐγὼ σὲ ἔκραζον, διὰ νὰ με βοηθήσῃς, νὰ σηκώσω μόνον τῶν ξύλων τὸ φόρτωμα. Καὶ κατὰ τὸ διήγημα τοῦ Σωκρατικοῦ Αἰσχίνου (1), ὁ Ἀθηναῖος Ἀξίοχος, ἐν ὅσῳ ἦτον ὑγιῆς καὶ

(1) Αἰσχίνης, εἰς τῶν οὕτως ὀνομαζομένων ὁ πρῶτος. ("Ὁρα Διογένη. Λαέρ. εἰς βίον Αἰσχ.) Ἀθηναῖος, υἱὸς Χαρίνου, ἢ κατ' ἄλλους Λυσανίου· μαθητὴς Σωκράτους· οὗτος μεταξὺ τῶν ἄλλων συνέταξε καὶ Διάλογον, ἐπιγράψας τοῦτον, « Ἀξίοχος, ἢ περὶ θανάτου, ἐν ᾧ τρία εἰσάγει πρόσωπα· Σωκράτην, καὶ Κλεινίαν, καὶ τὸν τούτου πατέρα Ἀξίοχον· ὁ Ἀξίοχος νοσεῖ σφοδρῶς, καὶ πλησιάζοντα βλέπων τὸν θάνατον, λυπεῖται, καὶ φρίττει. Ὁ τούτου υἱὸς Κλεινίας ἀπαντᾷ καθ' ἑδὸν τὸν Σωκράτην, καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πατρὸς θανατῶντος, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσῃ, καὶ νὰ τὸν ἐνισχύσῃ. Ὁ Σωκράτης ἠδέως προσέρχεται, καὶ πολλὰ διδάξας τε καὶ παραινέσας, πείθει τέως τὸν Ἀξίοχον, καὶ τὸν καθιστᾷ μεγαλόψυχον εἰς τὸ νὰ προσδέχηται τὸ τοῦ θανάτου τέλος τὸ ἀπαραίτητον πρᾶως καὶ ἀταράχως· εἰς τρόπον ὅτι, οὐχὶ μόνον νὰ μὴ φοβῆται τὸν θάνατον ἐπερχόμενον, ἀλλ' ἔτι καὶ νὰ τὸν ἐπιθυμῆ, ὡς αὐτὸς ὁ θνήσκων ὠμολόγησεν, εἰπὼν· «Τοσοῦτον ἀποδέω τοῦ δεδοικέναι τὸν θάνατον, ὥστε ἤδη καὶ ἔρωτα αὐτοῦ ἔχειν.»

εὐρωστος, κατεγέλα καὶ κατεχλεύαζε τοὺς φοβουμένους τὸν θάνατον· ἀλλ' ὡς εἶδε πλησιέστερον τὸ συνάντημα, τότε ἄρχισε νὰ λυπῆται ἀπὸ καρδίας, τότε νὰ ἀδημονῆ καὶ νὰ τρέμῃ. «Ναί, ὦ Σώκρατες, (δὲν τὸ κρύπτει ὁ υἱὸς τοῦ θανατῶντος Ἀξίοχου, ὁ Κλεινίας) ὁ πατήρ μου (λέγει) ἐκ τίνος ὥρας αἰφνιδίου ἀνιάτως ἔχει, καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ἐστί. (Ψυχομαχεῖ!) Ἄνιαρῶς τε φέρει τὴν τελευτήν· καὶ τοιγε τὸν πρόσθεν χρόνον διαχλευάζων τοὺς μορμολυττομένους τὸν θάνατον, καὶ πρᾶως ἐπιτωθάζων.» Ὁ ἔξω τοῦ ἀγῶνος εὐψυχος καὶ γενναῖος, δειλὸς καὶ μικρόψυχος ἐλέγχεται εἰς αὐτὸ τὸ στάδιον. Μάλιστα ὁ αὐτὸς Ἀξίοχος, ἐν ᾧ ἐθανάτα, ἀκούων ὅσα πρὸς παρηγορίαν, πλησιάσας εἰς τὴν κλίνην αὐτοῦ, ὁ Σωκράτης τὸν παρεθάβρυνεν, εἰς τὸ νὰ δεχθῆ πρᾶως τε καὶ εὐθύμως ἐπιόντα τὸν θάνατον· δὲν ἐπαισχύνεται νὰ ὁμολογήσῃ παρρησίᾳ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ψυχῆς τὴν ἀσθένειαν· «(Ἀληθῆ ταῦτα, ὦ Σώκρατες, καὶ ὀρθῶς μοι φαίνῃ λέγων. Ἀλλ', οὐκ οἶδ' ὅπως, παρ' αὐτό μοι τὸ δεινὸν γενομένῳ, οἱ μὲν καρτεροὶ καὶ περιττοὶ λόγοι ὑπεκπνέουσι λεληθότως, καὶ ἀτιμάζονται.) Αἱ παρηγορίαι σου, ὦ φιλόσοφε, εἶναι ἰσχυραὶ, τὰ λόγια σου ἀληθινὰ, οἱ σοχασμοί σου ὀρθοί· Πλὴν, ἐν ὅσῳ τὸ κακὸν ἀπέχει μακρὰν· Τώρα ὁμοῦ ὅπου ὁ νοῦς τὸ συλλογίζεται ἐγγύθεν, καὶ τὸ κρίνει ὡς παρὸν, τὴν ἀλήθειαν δὲν σε κρύπτω· οἱ καρτεροὶ σου λόγοι, «παρ' αὐτό μοι τὸ δεινὸν γενομένῳ,» διὰ τὴν πλησιότητα τοῦ πάθους, ἐξαδυνατίζονται καὶ αὐτοὶ ὡς πρὸς ἐμέ. «Ἵπεκπνέουσιν, ἀτιμάζονται.»

Σώζεται καὶ ἐδῶ ὁ κοινὸς θεσμὸς τε καὶ ὁρος τῶν

ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεργῶν καὶ δραστηρίων δυνάμεων: Αὐ-
ται καθολικὰ ἐνεργοῦσι πολλαπλασιῶς εὐσθενέστερον,
ὅσον προσεγγίζουσι πλησιέστερον. Ἄν ἐκεῖνος, ὅστις
ὑπολαμβάνει, ὅτι εὐρίσκεται μακρὰν τοῦ θανάτου ὡς δέ-
κα, φοβεῖται ὡς ἓν, ἀνάγκη εἶναι νὰ δειλιάῃ ὡς ἑκατὸν,
ἐκεῖνος, ὅστις τὸν ἀποβλέπει ὡς ἓν μόνον ἀπέχοντα:
ἡ δεκαπλασίῳν προσέγγισις γεννᾷ εἰς τὸν δεύτερον μίαν
δειλίαν ἑκατονταπλασίονα τῆς τοῦ πρώτου, ὅταν ὑπο-
θέσωμεν ὅλα τὰ ἄλλα ὅμοια καὶ ἰσόμετρα. Λοιπὸν ὁ
κομπαστῆς φιλόσοφος ὁ Στωϊκὸς, δὲν εἶναι μάρτυς εἰς
ἡμᾶς ἀξιόπιστος τῆς ἀφοβίας, ἣν ἐπαγγέλλεται μεγα-
λοῦρημονῶν, ὅτι οὐδόλως φοβεῖται τὸν θάνατον, εἰς μίαν
ᾠραν, ὅταν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ δὲν ἔχη οὐδεμίαν ἀφορμὴν,
οὔτε νὰ τὸν ὑποπτεύηται πλησίον. Ἐπάνω εἰς αὐτὴν
τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ὁ θάνατος πλησιάζει, ἡ ψυχὴ φυ-
σικὰ ὀρρώδει, καὶ φρίττει, καὶ τρέμει, ὅσον αὐτὴ πρό-
τερον δὲν ἐπίστευε: « Καὶ προσῆλθεν ὁ Ἄγαγ τρέμων,
καὶ εἶπεν: Εἰ οὕτω πικρὸς ὁ θάνατος; » (1) ὅθεν εἶ-

(1) Ὅταν ὁ Σαοὺλ πατάξας τοὺς Ἀμαληκίτας κατὰ κρά-
τος, καὶ ζωγρήσας Ἄγαγ τὸν αὐτῶν βασιλέα, ἀντὶ νὰ τὸν θανατώσῃ,
τὸν διετήρησεν εἰς ζωὴν, ἐναντίον τοῦ θείου προστάγ-
ματος, ἐπέμφθη θεόθεν Σαμουὴλ ὁ προφήτης, καὶ τὸν Σαοὺλ
τὸν ζωγρήσαντα ἀπελέγξας, προσέταξε, καὶ ἔφερον ἐνώπιόν του
τὸν Ἄγαγ τὸν ζωγρηθέντα, καὶ διὰ νὰ μὴ μείνῃ ζῶν τὸ ζωά-
γριον, ὡς ὑπὸ ἀναθέματι, ἤθελε νὰ τὸν θανατώσῃ. Τότε αὖν
τρόμος τὸν Ἄγαγ κατέλαβεν, ὅταν εἶδε γυμνὸν τὸ ξίφος τῆς
ἐκδικήσεως ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν. « Εἰ οὕτω
πικρὸς ὁ θάνατος; Ἄλλ' ὁ Σαμουὴλ ἀπεκρίθη αὐτῷ· καθὼς ἡ
ῤομφαία σου ἠτέκνωσε γυναῖκας, οὕτως ἀτεκνωθήσεται ἐκ

ναι βέβαια καὶ αὕτη τῆς ὑπερσόφου καὶ ὑπεραγάθου
προνοίας τοῦ ὑψίστου μία θαυμάσιος οἰκονομία, ὅτι συν-
εκέρασε μὲ τὴν δειλίαν τοῦ θανάτου εἰς τοὺς ἀνθρώ-
πους τῆς ζωῆς τὴν ἐλπίδα, καὶ μὲ τὸ βέβαιον καὶ ἄ-
φευκτον τῆς ἐκβάσεως τὴν ἀδηλίαν τῆς ᾠρας, διὰ νὰ
μὴ ἀπονεκροῦται θορυβουμένη καὶ πρὸ καιροῦ ἡ ψυχὴ,
καὶ νὰ μὴ προεκθνήσκῃ ὑπὸ τοῦ φόβου, καὶ πρὸ τῆς
ᾠρας, ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος.

Πρὸς ταῦτα, τί δύναται τις νὰ ἀποκριθῇ, τὸ βλέπω:
νὰ ἀποκριθῇ δύναται, ὅτι καὶ ἐκ τῆς Ἱστορίας μανθά-
νομεν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας γνωρίζομεν πολλοὺς,
οἵτινες κατεφρόνησαν, καὶ καταφρονοῦσι τὸν εἰς τοὺς
ἐπιλοίπους φοβερὸν φαινόμενον θάνατον. Πολλοὶ δὲν
ἐκατασείσθησαν εἰς τὰς ἀπειλάς του, καὶ πολλοὶ ἀθο-
ρύβως τε καὶ ἀταράχως ἀπήντησαν τὰς ὀρμὰς καὶ ἐ-
φόδους του· πόσοι ἀπεκαρτέρησαν, μὴ μεταλαβόντες τρο-
φήν ἐπὶ ἡμέρας πολλὰς, καὶ τοιουτοτρόπως ἀπέσβυσαν
τὸ λαμπάδιον τῆς ζωῆς αὐτῶν, μὴ ἐπιχέοντες τὸ ἐπι-
ζητούμενον ἔλαιον, διὰ νὰ ἀνάπτῃ! πόσοι ἐπενόησαν καὶ
ἐπετηδεύθησαν διαφόρους ἄλλας μεθοδείας καὶ τρόπους,
διὰ νὰ κόψουν ἐκεῖνο τὸ νῆμα, τὸ ὁποῖον (1) ἡ Κλω-
θῶ ἀκόμη στρέφουσα ἐπιμηκέστερον τοὺς ἀπέκλωθεν·

γυναικῶν ἡ μήτηρ σου, καὶ ἔσφαξεν αὐτὸν ἐνώπιον Κυρίου ἐν
Γαλιλαίᾳ. » (Λ'. Βασιλ. Κεφ. ΙΕ'. 32. 33.)

(1) Τρεῖς παρ' Ἑλλήσιν ἐμυθολογοῦντο αἱ Μοῖραι, αἱ ἐπι-
στατοῦσαι ἐπὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς· ἡ Κλωθῶ, ἡ Λάχεσις,
καὶ ἡ Ἄτροπος, θυγατέρες τοῦ Διὸς καὶ τῆς Θέμιδος, ἡ τοῦ
Ἐρέβους καὶ τῆς Νυκτός. Ἡ Κλωθῶ στρέφουσα ἔσυρε τὸ νῆ-
μα, ἡ Λάχεσις ἐκίνει τὸν ἄτρακτον, ἡ Ἄτροπος τὸ ἔκοπτεν.

πόσοι επεκαλέσθησαν (καθώς ὁ Ἰώβ) (1) τὸν θάνατον, ὡς πατέρα, καὶ ὡς μητέρα τὴν σαπρίαν τὴν σκωληκόβροτον; πολλοὶ τὸν ἡῦραν αὐτοκίνητοι εἰς τὸν βυθὸν ἐνὸς κύματος, πολλοὶ εἰς τὸ χάσμα ἐνὸς κρημνοῦ, πολλοὶ εἰς τὸ ὕψωμα ἐνὸς βρόχου, εἰς τὴν βίαν μιᾶς φλογός, εἰς τὴν ὀξύτητα μιᾶς μαχαίρας, εἰς τὴν δύναμιν ἐνὸς δηλητηρίου φαρμάκου ὁ Διογένης (2) ὡς λέ-

(1) « Θάνατον ἐπεκαλεσάμην πατέρα μου εἶναι, μητέρα δέ μου καὶ ἀδελφὴν σαπρίαν. » (Ἰώβ Κεφ. ΙΖ. 14.)

(2) Ἄλλοι ἄλλως αἰτιολογοῦσι τοῦ Διογένης τὸν θάνατον· κατὰ τινὰς ἀπέθανεν ἀπὸ πάθους χολέρας, ἀφ' οὗ ἔφαγε πόδα βροδὸς ὠμόν. Κατ' ἄλλους, αὐτὸς ἐκράτησεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀναπνοὴν του, καὶ ἀπεπνίγη. Κατ' ἄλλους, συμμερίζων κυσὶ πολὺποδα, ἐδήχθη ὑπὸ κυνὸς τοῦ ποδὸς τὸ νεῦρον, καὶ ἐκ τούτου τέθνηκε (Διογ. Λαέρτ. εἰς βίον Διογ.) Ἄλλοι περὶ αὐτοῦ ἱστοροῦσιν, ὅτι καταληφθεὶς ὑπὸ πυρετοῦ καθ' ὁδὸν, ἐν ᾧ (ὑπέργηρος ἤδη) πεζὸς ἀπείρχετο εἰς θέαν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἐπαρακινεῖτο μὲν ὑπὸ φίλων νὰ καθίση ἐπάνω εἰς ἕν κτήνος, ὃ δὲ μὴ θελήσας, ἐκάθισεν ὑπὸ τὴν σκιάν ἐνὸς δένδρου, καὶ ἀπολύσας τοὺς φίλους διὰ νυκτὸς, ἀπήγξατο, ἐπειπὼν: ὅτι, « δὲν ἀποθνήσκει, ἀλλὰ διὰ τοῦ θανάτου ἀπελαύνει τὸν πυρετόν. » (Ἱερών. Βιβλ. Β. κατὰ Ἰοβιανοῦ.) Ἄλλοι πάλιν θέλουσιν, ὅτι νοσήσας βαρέως, ἀπὸ γεφυρίου κατεκρημνίσθη. (Αἰλιαν. Ποικίλ. Ἱστορ. Βιβλ. Ζ. Κεφ. ΙΔ.) Ἄλλ' ἡ κοινοτέρα γνώμη τρέχει, ὅτι ἀπέθανεν ὁ Διογένης καταφαγὼν ὠμόν πολὺποδα. (Ἀθήναι. ὁ Δειπνοσ. Βιβλ. Η Κεφ. Ε. Καὶ Λουκιαν. ἐν Βίων πράξει. Καὶ Ἰουλιαν. ὁ Παραβ. Λόγ. γ. εἰς τοὺς ἀπαιδεύτους Κύντας. Καὶ Πλούταρχος ἐν τῷ, Πότερον τὸ ὕδιον, ἢ τὸ πῦρ χρησιμώτερον. Καὶ Τατιανὸς ἐν Λόγῳ τῷ πρὸς Ἕλληνα. Καὶ Σωτάρχης παρὰ Στεφάνῳ, Ὁμιλ. 96.) Εἶναι δὲ πιθανόν, ὅτι καὶ

γούσιν, εἰς τὸ ὀκταπόδιον τὸ ὠμόν ὁ Θεμιστοκλῆς (1) εἰς τὸ αἶμα τὸ βόειον. Ἡ Αἰγυπτία Κλεοπάτρα (2) εἰς τὸν ὀδόντα ἐνὸς ἕρπετοῦ ἰοδόλου, καὶ διὰ νὰ παραδράμῃ τὰ κατὰ μέρος ἄλλα διάφορα πρόσωπα, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπερίληπτος: Οἱ Βραχμᾶνες,

τὸ παρὰ Λαερτίῳ; Βοδὸς πόδα, ἐσφαλμένως ἀναγινώσκειται, ἀντὶ τοῦ, πολὺποδα, ὡς ὁ Μενάγιος ἐσημείωσεν.

(1) Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖος υἱὸς Νεοκλέους, ἐξωσθεὶς ἀγνώμωνως ὑπὸ τῶν δημοπατρίων, κατέφυγεν εἰς τὸν ἴδιον ἐχθρὸν, Ξέρξην τῶν Περσῶν βασιλέα, ὑφ' οὗ καὶ ὑποδεχθεὶς, καὶ πολλὰ εὐεργετηθεὶς, ἐπειδὴ ἐξεπέμπετο εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον, διὰ νὰ μὴ φανῆ, οὔτε πρὸς τὸν εὐεργέτην ἀχάριστος, οὔτε πρὸς τὸ γένος αὐτοῦ προδότης, αἶμα τὰ ὑρεῖον κτεῖων, ἢ, ὡς ἄλλοι, φάρμακον ἐφήμερον προσενεγκάμενος, (Πλούταρχ. εἰς Βίον Θεμιστοκλ.) ἐν Μαγνησίᾳ κατέστρεψεν. Ἔτει πρὸ Χριστοῦ 464.

(2) Ἡ Κλεοπάτρα, ἀφ' οὗ ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγούστος τὴν ὑπέταξε, νικήσας, καὶ κατατροπώσας Μάρκον τὸν Ἀντιόνιον, προβλέπουσα, ὅτι πεσοῦσα εἰς χεῖράς του, ἐμέλλε νὰ σύρεται παρὰ τοῦ νικητοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὡς αἰχμάλωτος ζῶσα, διὰ νὰ λαμπρύνῃ τὸν ἐν Ῥώμῃ προστοιμαζόμενον θρίαμβον, ἐπεχειρίσθη τρόπους διαφόρους διὰ νὰ θανατωθῆ: ἐμποδισθεῖσα δὲ εἰς πάντας, καὶ ἐπιμελῶς παραφυλαττομένη, ἐξηπάτησε τέως τοὺς ἀκριβῶς αὐτὴν παρατηροῦντας, μὲ τὸ μέσον ἐνὸς καλάθου σύκων, ὁποῦ ἐζήτησεν ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ νὰ τὴν φέρωσι. Μέσα εἰς τὸ καλάθιον ἐκρύπτετο ὑπὸ τὰ σύκα μία ἀσπίς, ἣτις ἐπίτηδες ἐξαγριωθεῖσα, ἐδάγκασε τὸν βραχίονα τῆς βασιλίσσης γυμνόν, καὶ τὴν ἐθανάτωσεν, ἐτῶν οὖσαν τριάκοντα καὶ ἐννέα, ἐν ἔτει τῷ πρὸ Χριστοῦ 30. (Ὁρα Πλούταρχον εἰς τὸν βίον Μ. Ἀντωνίου.)

ἦτοι οἱ Γυμνοσοφισταὶ τῶν Ἰνδῶν, (1) εἶχον σχεδὸν ὡς

(1) Βραχμᾶνες μὲν κατὰ γλῶσσαν τὴν ἐκείνων, γυμνοσοφισταὶ δὲ παρ' Ἑλλησιν ὠνομάζοντο οἱ φιλόσοφοι τῶν Ἰνδῶν, οἵτινες τῶν πολιτικῶν ἀπαναχωροῦντες θορύβων, μελέτην ἐποι- οῦντο τὴν θεωρίαν τῆς φύσεως, καὶ τὴν τελειότητα τῆς ἰδίας ψυχῆς. Αὐτοὶ ἐλογίζοντο τὴν παροῦσαν ζωὴν, ὡς φορτίον βαρὺ, καὶ τὴν διὰ τοῦ θανάτου ἀνάλυσιν, ὡς γλυκυτάτην ἐλευθερίαν. (Πορφύρ. ἐν τῷ περὶ ἀποχῆς τῆς ἀπὸ τῶν ἐμψύχων.) Αὐτοὶ ἐζήτουν καὶ ὑπὲρ τοὺς παρ' Ἑλλησι Στωϊκοὺς τὴν ἀπάθειαν. Τοῦτο δὲ Στράβων, Γεωγραφ. Βιβλ. ΙΕ', φαίνεται νὰ τὸ ἀρνη- ται, στηριζόμενος εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μεγασθένης, πλήνδ- Μεγασθένης αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὅτι ἂν καὶ μεταξὺ τῶν Βραχμά- νων δὲν ἦτον ἀπαραίτητον τὸ δόγμα « τοῦ ἑαυτοῦς ὑπεξάγειν τοῦ βίου, » καὶ ὀλίγοι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐθελουσίως ἐθανατοῦντο, διότι ἐνίκα δὲ τῆς φύσεως Νόμος εἰς τοὺς περισσοτέρους τὴν δει- σιδαιμονίαν τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐπαγγέλματος· ἀλλ' ὅμως, τοὺς αὐ- τὸ ποιοῦντας, τοὺς ἔκρινε νεανικοὺς, ὅπερ δὲ μὲν Λατῖνος με- ταφραστῆς τοῦ Στράβωνος ἐξηγεῖ *temerarios*· τουτέστι *το λ- μηροὺς καὶ αὐθάδεις*, ἐγὼ δὲ ἐρμηνεύω *γεννάδας* τινὰς, καὶ *μεγαλοψυχότερους* τῶν ἄλλων φαίνεσθαι θέ- λοντας. Ὅπως οὖν ἂν ἔχοι τὸ περὶ τούτου, παρὰ τῷ αὐτῷ Στράβωνι ἀνγκινώσκωμεν, ὅτι ἐκ τῶν Βραχμάνων οἱ μὲν διὰ πληγῆς ἀνηροῦντο, οἱ δὲ κατὰ κρημοῦ πίπτοντες διεφθείροντο· καὶ οἱ μὲν πρὸς τοὺς πόνους καρτερικοὶ, ἔρριπτον ἑαυτοὺς εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, οἱ δὲ πρὸς τοὺς πόνους ἀσθενικοί, ἀπήγ- χοντο. Οἱ δὲ τὴν κράσιν πυρώδεις, εἰς τοῦ πυρὸς τὰς φλό- γας ἐμπηδῶντες, κατεκαίοντο. Περιθρυλλοῦνται οἱ ἐπὶ Ἀλεξάν- δρου δύο Βραχμᾶνες, ὁ Κάλανος, καὶ ὁ Μάνδανις, ἢ κατ' ἄλλους Δάνδαμις. Τούτων δὲ μὲν Κάλανος, (τοῦ Μακεδόνοιο εἰς Πασαργάδας φθάσαντος,) ἔτος ἄγων τῆς ἡλι- κίας τὸ ἐβδομήκοντον τρίτον, νοσήσας, ἠθέλησε νὰ προλάβῃ τὸν

ἐπάγγελμα ἴδιον, τὸ νὰ προαρπάξουν τὴν ὥραν τοῦ θα- νάτου ἐθελουσίως. Καὶ πολλὰ τῶν ἀνατολικωτέρων ἐ- θνῶν (1) καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀναφέρονται, ἐν οἷς προσέφερον ἑαυτοὺς θυσίαν θεληματικὴν ἐπὶ τῆς νε- κρώσεως τῶν ἰδίων ἀρχόντων οἱ ὑπήκοοι, τῶν δεσπο- τῶν οἱ δοῦλοι, τῶν φίλων οἱ φίλοι, καὶ τῶν συζύγων

διὰ πυρὸς θάνατον, ὃν, ὅσον καὶ ἂν ἐσπούδασεν ὁ βασιλεὺς, δὲν ἐδυνήθη νὰ τὸν μεταπίσῃ. Ὁ δὲ Μάνδανις, ἢ Δάνδαμις, προσκαλούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀνακηρυττομένου υἱοῦ τοῦ Διός, καὶ διὰ πολλῶν δῶρων πλουτιζόμενος, ἐὰν θέλῃ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, πολλὰ δὲ ἀπειλούμενος, ἐὰν παρακούσῃ, ἀπεκρίθη πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους· « Εἶπατε τῷ Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι οὔτε αὐτὸς εἶναι υἱὸς τοῦ Διός, οὔτε ἐγὼ τὰς δωρεάς του χρειάζο- μαι, οὔτε τὰς ἀπειλάς του φοβοῦμαι· ἀλλ' ἐν ὅσῳ μὲν ζῶ, ἀρ- κεῖ ἡ Ἰνδικὴ γῆ νὰ μὲ θρέψῃ· ἐὰν δὲ ἀποθάνω, ἀπαλλαγθῆς τῆς τοῦ γηρατειοῦ ταλαιπωρίας, θέλει μετασταθῶ εἰς ζωὴν ἄλ- λην, πολὺ τῆς παρούσης καθαρωτέραν καὶ κρείττονα. » Ὁ Ἀλέξανδρος, καθὼς καὶ πᾶς συνετὸς ἄνθρωπος, ἐπαινετώτε- ρον τοῦ Καλάνου ἔκρινε τὸν Δάνδαμιν.

(1) Πλήρεις εἶναι τῶν τοιούτων διηγημάτων οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ περιηγηταί, καὶ οὐδὲ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς ἐξέλιπε παν- τελῶς τὸ παλαιὸν ἔθος, α τοῦ συγκατακαίεσθαι τὰς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσιν ἀσμένας, τὰς δὲ μὴ ὑπομενούσας ἀδοξεῖν. » (Στράβ. Γεωγραφ. Βιβλ. ΙΕ.) Θαυμάζωμεν δὲ, ἀναγινώσκοντες καὶ περὶ τῶν Κρηστωναίων, παλαιοῦ ἔθνους τῆς Θράκης, ὅτι τοῦ ἀνδρὸς ἀποθανόντος, φιλονεικία ἐγείρετο μεταξὺ τῶν αὐτοῦ γυναικῶν, ποία σφαγεῖσα νὰ συνταφῇ μετ' αὐτοῦ· καὶ ἡ μὲν προκριθεῖ- σα, ἐδοξάζετο, καὶ ὑπερέχαιρε, μακαριζομένη· αἱ δὲ λοιπαὶ ἐλυ- ποῦντο, καὶ τὸ εἶχον εἰς ἄκρον ὄνειδος. (Ἡρόδοτος Βιβλ. Ε' ἐν τῇ Τερψ. Κεφ. Ε.)

ἀνδρῶν αἱ γυναῖκες. Καὶ ἂν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα τὰ κοσμοδίδακτα καὶ ματαιόσκοπα, ἀξιῶσωμεν νὰ ἐπισυγάψωμεν τὰ ἔσω θεῖά τε καὶ ἱερὰ παραδείγματα, εἰς τὰ ὁποῖα οὔτε προσποιήσις ὄλως, οὔτε ὑπόκρισις παραμικρὰ τέπον ἔχει, οὔτε πλάσματός τις ἐμπίπτει ὑπόνοια, « τοσοῦτον ἔχομεν ἡμῖν περικείμενον νέφος μαρτύρων, » ὥστε δὲν ἀπομένει πλέον λόγος ἀμφιβολίας, ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀδύνατον εἰς τὴν ἀνθρώπου ψυχῆν, τὸ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φυσικὴν τοῦ θανάτου δειλίαν, καὶ νὰ ἀπαντήσῃ γενναίως τε καὶ νεανικῶς αὐτὴν τὴν λύσιν τὴν ἀπαραίτητον τέως καὶ ἀφυκτον. Πλούσιοι, πτωχοί, ἐνδοξοί, εὐτελεῖς, ἄνδρες, γυναῖκες, γέροντες, νέοι, παιδάκια ἄκακα, κοράσια τρυφερά, ἄνθρωποι ἀπάσης ἡλικίας, τάξεως, καταστάσεως. Ἐπειδὴ δὲ μάλιστα, οὔτε ἐλπίς εἶναι, οὔτε τρόπος εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀποφύγουν αὐτὸ τὸ τέλος, αὐτως εὐρέθησαν καὶ τινές, οἱ ὁποῖοι ἠξιώθησαν νὰ ὑπερβοῦν τὸν τοιοῦτον φόβον, καὶ νὰ λάβουν πρὸ ὀφθαλμῶν μὲ εὐστάθειαν ψυχῆς καὶ ἀταραξίαν, τὸν προκείμενον θάνατον. Εἰς ταῦτα τί ἀποκρινόμεθα;

Ἀποκρινόμεθα ἐκεῖνα, ὅπου ὑπαγορεύει ἡ ἀληθὴς κρίσις, καὶ ὁ ἐξητασμένος καὶ ὀρθὸς λόγος. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἡρώων τοῦ Χριστιανισμοῦ λέγομεν ὅτι εἰς τοὺς ὁμολογητὰς ἐκείνους καὶ μάρτυρας ἢ περὶ τὸν θάνατον ἀφοβία δὲν ἦτον ἔργον φυσικῆς δυνάμεως, καὶ ἀπλῶς ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἦτον ἀποτέλεσμα χάριτος ὑπερφυοῦς, καὶ ὄλως θείας. Ἡ παναλικῆς δεξιὰ τοῦ πλάστου τῶν καρδιῶν ἐστήριξε, καὶ ἐτόνωσε τὰς καρδίας ἐκείνων, καὶ τὰς ἐνίσχυσε, καὶ τὰς ἐνεδυνάμωσεν ὑπερφυῶς, εἰς τρόπον ὅτι τὰς ἔκαμε νὰ ἐγνοοῦν τὴν περι-

ισταμένην ἐκείνην διαφθορὰν τῆς ἐαυτῶν ὑποστάσεως, ὡς γέννησιν εἰς ἄλλον βίον, τὸν θάνατον, ὡς ζῶην, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν, ὡς τέλος μιᾶς πικρᾶς ἐξορίας, καὶ ὡς εἰς τὴν ποθουμένην τρισευδαίμονα καὶ μακαρίαν πατρίδα ἐπιστροφὴν καὶ ἀποκατάστασιν ὡς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς γεώδους ταλαιπωρίας τε καὶ ἀθλιότητος, καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀναπαύσεως καὶ δόξης βεβαιωτάτην ἀπόλαυσιν. Ἐπασχον αὐτοὶ τὴν ὥραν ἐκείνην μίαν τινὰ θεῖαν ἀλλοίωσιν, καὶ μίαν παράδοξον ἔκστασιν καὶ ἀρπαγὴν κατὰ τὰς ψυχὰς, καὶ ἐγένοντο τῇ ἀληθείᾳ ἔξω σαρκὸς καὶ αἰσθήσεως ὅχι ὅτι ἦσαν εἰς τὰ δεινὰ παντελῶς ἀναίσθητοι ἀλλὰ κατὰ τοῦτο, καθὼ ὑπερενίκα τὴν πικρότητα τῶν δεινῶν ὁ γλυκασμὸς τῶν θείων ἐρώτων, καὶ ὑπερίσχυεν οὕτως ὑπὲρ τὴν φύσιν ἢ χάρις. Τὸ σῶμα εἰς τοὺς ἀγῶνας, καὶ ὁ νοῦς εἰς τὰ βραβεῖα τὰ μέλη εἰς τὰς στρεβλώσεις, καὶ οἱ λογισμοὶ εἰς τὰς ἀντιδόσεις τὸ σαρκίον ὑποκάτω εἰς τοὺς λιθοβολισμοὺς κατεθάπτετο, καὶ τὸ πνεῦμα ἀνεπτεροῦτο ἢ δὲ ψυχὴ ἐνητένιζεν εἰς τὰ ἄνω, « καὶ ἐθεώρει τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐσώσατο τοῦ Θεοῦ. » (1) Τὸ παράδειγμα τοῦ Πρωτομάρτυρος ἀρκεῖ εἰς παράστασιν καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Τὸν τοιοῦτον ὑπερφυέστατον ἐνθουσιασμόν εἰς τὰς ψυχὰς τὰς τῶν Μαρτύρων γλαφυρώτατα τὸν περιγράφει ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος. (2) « Ὁ γὰρ τῆς μακαριωτέρας ζωῆς πόθος τὴν τῆς σφαγῆς δόξιν νεκρὰν ἀπεργάζεται· οὐ βλέπει τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ τοὺς στεφάνους ὁ μάρ-

(1) Πράξεων τῶν Ἀποστ. Κεφ. Ζ. 55. 56.

(2) Βασιλ. Ὁμιλ. ΙΖ. Εἰς Βαρλαάμ Μάρτυρα.

τους· οὐ φρίττει τὰς πληγὰς, ἀλλ' ἀριθμεῖ τὰ βραβεῖα· οὐχ ὄρα τοὺς κάτω μαστιγοῦντας δημίους, ἀλλὰ τοὺς ἄνωθεν εὐφημοῦντας ἀγγέλους φαντάζεται· οὐ σκοπεῖ τῶν κινδύνων τὸ πρόσκαιρον, ἀλλὰ τὸ τῶν ἐπάθλων αἰώνιον.»

Ἄλλὰ ἐπὶ τῶν ἡρώων τοῦ κόσμου ὁ λόγος ἔχει μεγάλην τὴν διαφορὰν. Περὶ τούτων δύναται τις, ἢ ἀπλῶς νὰ ἀρνηθῆ τὴν ὑπόθεσιν, ἢ ἄλλως νὰ διακρίνη τὴν θέσιν. Θέλω νὰ εἰπῶ, ἢ αὐτοὶ δὲν ἔλαβον ποτὲ εἰς τὴν ψυχὴν ἐντελῶς τὴν θρυλλουμένην ἐν αὐτοῖς περὶ τὸν θάνατον ἀδιαφορίαν τε καὶ ἀφοβίαν· ἢ, ἐὰν τὴν ἔλαβον ποτέ τινες ἐξ αὐτῶν, τὴν ἔλαβον παρακεκινημένοι τὰς φρένας κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, καὶ μὴ ἔχοντες τότε τὴν τελείαν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ, ἀλλὰ κινούμενοι ἀφρόνως τε καὶ ἀσυλλογίστως, ὡσπερ τὰ κτήνη, καὶ τὰ θηρία τὰ ἄλογα. Πάντοτε ἔχει τόπον ἢ ἐξ ἀρχῆς τεθεῖσα ὑποδιαστολὴ ἐκείνη τοῦ φιλοσόφου: «ἦτοι Θεῖον, ἢ θηριῶδες.»

Εἰς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐσκότισε τὸν νοῦν ὁ ζοφώδης καπνὸς τοῦ τύφου καὶ τῆς δοξοκοπίας. Ἐσφαλισμένοι τὴν κρίσιν τοῦ λογικοῦ εἰσέβησαν μέσα εἰς ἓν ψευδυστάτον νέφος, καὶ ἐνηγκαλίσθησαν τὴν Νεφέλην, ὡς ὁ Ἰξίων (1) τοῦ μύθου, νομίζοντες, ὅτι περιπλέκον-

ται τὴν Θεάν Ἥραν. Κατεσκοτισμένοι ἀπὸ τὸ κενὸν δοξάριον, δὲν ἔκριναν μετὰ ὀρθοῦ λόγου· κρίνοντες ἀλόγως, ἢ παραλόγως, δὲν ἐβουλεύοντο κυρίως, ὡς ἄνθρωποι· ἔπειτα, ἀφ' οὗ ὁ τοιοῦτος τοῦ λογιστικοῦ σκοτασμός τοὺς ἔφερεν ἐγγὺς εἰς αὐτὸ τοῦ θανάτου τὸ σόμα, καὶ ἔβλεπον, ὅτι πλέον δὲν δύνανται νὰ τὸν ὑπεκφύγουν, ἄρα γε καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην εὐρισκόμενοι ἐπάνω εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ κινδύνου, ἔμενον ἀνώτεροι ταραχῆς τε καὶ φόβου, παντελῶς ἀκατάπληκτοι; ὅστις θέλει, ἄς τὸ πιστεύσῃ.

Ὁ Κόδρος μετὰ τῶν Ἀθηναίων, (1) καὶ ὁ Λεω-

του ἀλληγορία προσαρμόζεται ἐπὶ τῶν ὑψηλοφρόνων καὶ φαντασιοκόπων, οἵτινες διώκοντες ὕψη καὶ ὑπεροχὰς τινὰς ἀνεφίκτους, καὶ ἐπιχειριζόμενοι νὰ φθάσουν τὰ ἀφθάρτα, ἐναγκαλίζονται τὰ ἀνυπόστατα, κερδαίνουνσι τὰ ἀτελεσφόρητα, καὶ κολλάζονται ἀτελεύτητα. Καὶ πολλοὺς τοιοῦτους (γράφει Εὐδοξία ἢ Μακρεμβολίτισσα βασιλὶς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν αὐτῆς Ἰωνιάν.) «Ὁ μακρὸς χρόνος ἤνεγκε τοὺς ὕψους τινὸς ἐρασθέντας, καὶ σκιᾶ τινὶ καὶ φαντάσματι, ὡς Ἰξίων τῆ Νεφέλη, συμμιγέντας, καὶ τῆς φιλουμένης ὑψηλῆς ζωῆς, καὶ εἰδώλου τοῦ ποθουμένου διεκπεσόντας, καὶ Ἴπποκενταύρους ἀποτεκόντας ἀνυποστάτους· δηλονότι ἐννοίας, καὶ ἄς οὐκ οἶδε φύσις τελεσφορεῖν.» (Ὅρα καὶ Εὐστάθ. ἐν Παρεκβολ. Ὀμήρ. Ἰλιάδ: Α', ἀλληγοροῦντα τὰ ὅμοια.)

(1) Κόδρος ὁ τοῦ Μελάνθου υἱός, βασιλεὺς Ἀθηναίων ὁ ἔσχατος, ὅτε, τῆς Πελοποννήσου ἤδη κυριεύοντες οἱ Ἡρακλεῖδαι, ἐπολέμουν τοὺς Ἀθηναίους, ἐρωτήσας τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, «ποτέρων ἔσται ἡ νίκη; ἔλαβε χρησμὸν παρὰ τοῦ Μανίου, ὅτι ἐκείνων, ὧν ἂν ὁ βασιλεὺς πέσῃ, μαχόμενος.» Ἐνδυσθὲν ὁ Κόδρος εἰς ἀγροίκου σχῆμα ἀνθρώπου, καὶ ἓνα τινὰ

(1) Ὁ Ἰξίων ἠράσθη τῆς Ἥρας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Διὸς, καὶ συζύγου. Αὕτη ἀνήγγειλε τὸν ἀκόλαστον ἔρωτα τοῦ Ἰξίωνος τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ καὶ ἀνδρὶ· ὁ Ζεὺς ἐξομοιοῖ τῆ Ἥρα Νεφέλην πρὸς ἐξαπάτην τοῦ ἐραστοῦ· ἐπὶ δὲ τῆς τοιαύτης μίξεως, ἐκ τοῦ σπέρματος ἀπὸ τῆς Νεφέλης εἰς τὴν γῆν πεσόντος, γινώσκονται οἱ Κένταυροι. Ἡ μυθοπλασία ἀνάγινώσκεται παρὰ Παλαιφάτω, ἐν τῷ περὶ ἀπίστων ἱστοριῶν Κεφ. Α'. Ἡ δὲ τοῦ μύ-

νίδης μεταξύ τῶν Σπαρτιατῶν (1) ἐπιθυμοῦν νὰ ἀφή-
σουν κλέος αἰώνιον εἰς τοὺς Ἕλληνας, προσφέροντες
ἑαυτοὺς θυσίαν ἐθελούσιον ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως καὶ
τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος αὐτῶν καὶ τοῦ γένους.
Ἡρωϊκὰ κινήματα ἀναμφιβόλως, ψυχῶν γενναίων καὶ
μεγαλοφρόνων. Ἀλλ' ἔχω καὶ περὶ αὐτῶν τὰς ἀπορίας
μου. Οἱ χρησμοί, ὅπου τότε κοινῶς ἐπιστεύοντο, προσε-
κάλουν αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἐπειθανάγκαζον τρόπον τινὰ
εἰς τὸν ἄθλον. Ἄν ἀπέφευγον τὸ ἔργον, ἔμελλον νὰ
ζοῦν ἄτιμοι παρά πάντα τὸν ἐφεξῆς βίον, ὅτι δῆθεν φι-
λοψυχῆσαντες αὐτοί, κατεπρόδωσαν ἀνάνδρως, καὶ πλέον
παρὰ γυναικωδῶς, τὴν τῶν ὁμογενῶν σωτηρίαν. Ἐπει-

τῶν πολεμίων στρατιωτῶν παροξύνει, ὑπὸ τούτου ἐφρονεῖται.
« Ὄθεν οἱ Πελοποννήσιοι, ὡς ἐλύθη τὴν Κόδρου τελευταίαν,
κρίνοντες μὴ εἶναι νίκην ἔτι σφίσι κατὰ τὸ ἐν Δελφοῖς μάντευ-
μα, ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς. » (Παυσαν. Βιβλ. Ζ'. Ἀ-
χαϊκ. Κεφ. ΚΕ.) Συνέβη δὲ τοῦτο ἔτι πρὸ Χριστοῦ 1071.

(1) Λεωνίδης βασιλεὺς Λακεδαιμονίων εἰς τὸν κατὰ Ξέρ-
ξου πόλεμον ἐστράτευεν μέλλων, τῆ ἰδία γυναικὶ αὐτοῦ ἐρω-
τώσει: « Τί αὐτῆ παραγγέλλει; Νὰ ὑπαγρευθῆς (ἀπεκρίθη)
ἀφ' οὗ ἐγὼ ἀποθάνω μὲ ἓνα γαιναῖον ἄνδρα, διὰ νὰ γεννήσῃς
τέκνα εἰς τὴν πατρίδα, ὅπου νὰ μὲ δμοιάζουσιν. » Ἀκούσας δὲ
ὑπὸ τινος, ὅτι τὸ Περσικὸν στράτευμα εἶναι πάσῃ πολυπληθές
καὶ πολυάριθμον, ὅπου τοξέοντες, ἀμὲ τὸν πυκνότητά τῶν βε-
λῶν θέλει κρύπτειν τὸν ἥλιον. Καλὸν, (ἀπεκρίθη ὁ Λεωνίδης),
λοιπὸν ἡμεῖς παλεμοῦντες, θέλει ἀγωνιζάμεθα ὑπὸ τὴν σκιάν. »
Ὁ αὐτὸς μετὰ τριακοσίων Σπαρτιατῶν ἔφραξε τὰς Θερμοπύ-
λας εἰς τὰς Περσικὰς μυριάδας. Οἱ Σπαρτιάται μετ' αὐτοῦ ἀπέ-
θανον, ἀλλὰ δὲν ἐνίκηθησαν (ἐν ἔτι πρὸ τῆς Σωτηρίου οἰκονο-
μίας 480.)

τα ἔμελλον καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν ὑπολοίπων νὰ πέσουν,
καθὼς ἐτυλλογίζοντο, ἢ εἰς τὸν πόλεμον ὡς σφάγια,
ἢ ὡς ἀνδράποδα εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν· καὶ ἰδοὺ πάλιν
θάνατος τὸ παρακολουθοῦν: Πλὴν, ἢ αἰσχρὸς, ἢ τού-
λάχιστον ἀκλεῆς οὗτος, καὶ ὄχι ἐνδοξός. Ἐὸ πρᾶγμα
εἴτε οὕτως, εἴτε ἐκείνως, καθίστατο ἄφυκτον. Ἡ ἀνάγ-
κη τὸ βιάζει, ἢ φρόνησις μὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μὴ χεί-
ρονος, φαίνεται νὰ τὸ παραπέιθη. Ἡ ἐσομένη διὰ τοῦ
κατορθώματος εὐδοξία καὶ εὐκλεία τὸ εὐκολύνει. Φι-
λαυτία μετὰ φιλαυτίαν. Τὰ σιχώματα ἐκατέρωθεν ἀν-
τιπεριέλκονται ἀμοιβαίως· ἡ ψυχὴ κρατεῖ τὴν πλάσιγ-
γα ἐπὶ πολὺ, χειρὶ τρεμούσῃ· ἀλλ' ἡ προαίρεσις δὲν ἔ-
χει φύσιν διὰ παντός νὰ ἀρισταίνῃ· χρεῖα εἶναι τελευ-
ταῖον νὰ διορισθῇ καὶ νὰ ἐκλέξῃ. « Ἀνεβρίθω ὁ κύβος: »
Μὰ εἰς τοὺς τοιούτους ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς
ἐμπράκτου ἐπιχειρήσεως, ἄρα γε ἔλειψεν ὀλοτελῶς ἀπὸ
τὰ περικάρδια ὁ ἔμφυτος φόβος; ἢ συνέχουσα δειλία;
ἢ ἀπαραίτητος φρίκη; « δὲν τὸ πιστεύω. »

Ἀλλ' ὁ Ἐμπεδοκλῆς, (1) λέγουσιν, ὅτι χωρὶς τινός

(1) Ἐμπεδοκλῆς υἱὸς Μέτωνος Ἀκραγαντίνος, ἐπὶ φι-
λοσοφίας καὶ τερατείαις ἄλλαις θαυμαζόμενος, ἤκμαζε κατὰ τὴν
ΠΔ'. Ὀλυμπιάδα, πρὸ Χριστοῦ ἔτη 444. Τούτου ἡ τελευταία
κατ' ἄλλους ἄλλως ἱστορεῖται. Ἄλλοι λέγουσιν, ὅτι ἀναχωρή-
σας ἀπὸ τῆς πατρίδος εἰς Πελοπόννησον, οὐκ ἐπανῆλθεν. Ὄθεν
ἔμεινεν ὁ θάνατος αὐτοῦ ἄδηλος. Ἄλλοι, ὅτι ἀπερχόμενος εἰς
τινα πανήγυριν, ἔπεσον ἀπὸ τῆς ἀμάξης, καὶ τὸν μηρὸν κλα-
σθεὶς, ἐκ τούτου τέως καὶ ἀπέθανεν. Ἄλλοι, ὅτι ἀπὸ μιᾶς ὑψη-
λῆς κραναίας ἀπεκρεμάσθη. Ἄλλοι, ὅτι ὑπὸ γήρωσ παρολισθή-
σας, εἰς χάσμα κατεκρημνίσθη. Ἄλλοι, ὅτι θυσίαν ἐπιτελέσας,
μετὰ ὀγδοήκοντα ἄλλων αὐτῷ συνευωχουμένων, εἶτα διὰ νυκτός

τοιαύτης ἀνάγκης, οἰκειοθελῶς τε καὶ αὐτοκινήτως ἐνέ-

εἰς ὕπνον τραπέντων, αὐτὸς μόνος τὸ πρῶτ' ἐζητηθεὶς, οὐχ εὐρέθη. Ἐρεύνης δὲ γενομένης, εἷς ἐξ αὐτῶν ἐμαρτύρησεν, ὅτι ἐπὶ μέσης τῆς νυκτὸς ἤκουσε φωνῆς, προσκαλούσης τὸν Ἐμπεδοκλέα, καὶ φῶς εἶδεν ἐκλάμψαν οὐράνιον· ὅθεν τοῦ λοιποῦ ἀπηγορεύθη τὸ νὰ ζητοῦν, τί ἄρα ἔγινε; καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἐτιμῆθη, ὡσάν Θεός. Ἄλλοι τελευταῖον διηγοῦνται, ὅτι αὐτὸς πλησιάσας πολλὰ εἰς τοὺς Κρατῆρας τοῦ Σικελικοῦ ὄρους τῆς Αἴτνης, ἐπήδησεν αὐτοθελήτως μέσον τῆς φλογὸς καὶ ἐνεπρήσθη, σκοπῶν διὰ τοῦ ἐξαφανισμοῦ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν διατρέχουσαν περὶ αὐτοῦ φήμην, ὅτι ἦτον Θεός· ἐξηλέγχθη δὲ ὁμοίως ὁ ἀνόητος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ εὐρέθη μία τῶν αὐτοῦ χαλκίνων κρηπίδων, τὴν ὁποίαν ἢ τῆς φλογὸς βίρα ἐξέβρασεν. ("Ὁρα Διογ. Λαέρ. εἰς Βίον αὐτοῦ.) Ἀσειότατα ὁ Λουκιανὸς (ἐν Διαλόγ. Μενίππου καὶ Αἰακοῦ.) παρεισάγει τὸν Μένιππον διερωτῶντα τὸν Ἐμπεδοκλέα. « Τί ἔπαθες ὦ καλὲ σὺ χαλκόποδε, καὶ ἔρριψες τὸν ἑαυτόν σου εἰς τὰς φλόγας τῆς Αἴτνης; ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἀποκρίνεται, ὅτι μελαγχολία τις εἰς τοῦτο τὸν ἔφεραν· ὄχι (λέγει) ὄχι μελαγχολία, ἀλλὰ κενοδοξία, καὶ τύφος, καὶ πολλὴ κόρυζα· ταῦτα σὲ ἀπηνθράκωσαν αὐταῖς κρηπίσιν, οὐκ ἄξιον ὄντα· » ἀλλ' οὐδὲν ὁμοίως ἐκέρδησας, ἐπειδὴ δὲν ἐκρύβη σου ὁ θάνατος. Εἶναι δὲ ἀστεῖα καὶ τὰ Τερτυλλιανοῦ πρὸς Ἐμπεδοκλῆν σκώμματα. « Δὲν ἐκαταδέχθη, (λέγει περὶ αὐτοῦ) νὰ διαφημίζεται εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων ὡς ἦρωας, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ τιμᾶται ὡς Θεός· » ἤμην γὰρ ποτὲ (εἶπε)· θάμνος, καὶ ἰχθύς, (ἐδίδασκε τὴν μετεμψύχωσιν)· καὶ διατί, οὐχὶ μᾶλλον πέπων; οὕτως ἀνάλατος φανείς; « καὶ χαμαιλέον, τοσοῦτον πεφουσημένος; πάντως, ὡς ἰχθύς, φοβούμενος, μὴ εἰς μνήμα κρύφιον σαπίσῃ, ἐπρόκρινε, πηδήσας εἰς τὴν Αἴτνην νὰ γένη ψητός. » (Τερτυλ. Βιβλ. περὶ ψυχ. Κεφ. ΛΑ'. Παρὰ Μεγαλίῳ, ἐν ταῖς εἰς τὸν Λαέρ. παρατηρήσεσι.)

βαλε, φέρων ἑαυτὸν, εἰς τοὺς Κρατῆρας τῆς Αἴτνης, μὲ ἐλπίδα, ὅτι γενόμενος ἄφαντος, ἐμελλε νὰ ἀναγραφῆ ἐν ἀριθμῷ μετὰ τῶν Θεῶν, τὸ ὁποῖον ἴσως ἠθέλεν ἀκολουθήσῃ, ἂν δὲν τὸν ἐπρόδοιδον ἐκπετόμενα ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς τὰ χαλκίνα σανδάλιά του. Εἶναι δυνατὸν ὁμοίως νὰ ἀμφιβάλλῃ τις εἰς τοῦτο. Ἐνδέχεται ὁ πολυπράγμων φιλόσοφος νὰ ἐπλησίασεν εἰς τοὺς Κρατῆρας τῆς Αἴτνης, ὄχι τόσον κυριευθεὶς ἀπὸ τὴν κόρυζαν τῆς κενοδοξίας, ὅσον διὰ νὰ περιεργασθῇ ἀκριβέστερον ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ φοβερὸν αὐτὸ καὶ παράδοξον ἀποτελέσμα τῆς φύσεως, καὶ μὲ τὸ νὰ συνέβῃ ἐξαπιναία τῆς φλογὸς ἢ ἀνάδοσις, περιεσχέθη ἄκων ὑπὸ τοῦ παμφάγου πυρὸς, καὶ οὕτως ἔμεινεν ὀλοκαύτωμα τῆς ἑαυτοῦ φιλοσόφου περιεργείας· τὸ δὲ σύμπτωμα ἔδωκεν ἀφορμὴν ἀκολούθως εἰς τοὺς πολλοὺς, νὰ πλάσσουν τὸν μῦθον. Καθ' ὁμοίαν περιέργειαν φιλοσοφικὴν, μετὰ πεντακοσίους ἐνιαυτοὺς καὶ ἐπέκεινα, ἔπαθε καὶ Πλίνιος ὁ γηραιότερος (1) ὕστερον εἰς τοὺς Κρατῆρας

(1) Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος ἐν Μεσσηνίᾳ πόλει τῆς Ἰταλίας Ναυαρχῶν, ὡς ἠθέτο μακρόθεν κατάπυκνον καὶ ζοφερώτατον νέφος ἀπὸ τοῦ Βεσβίου ὄρους ἀναδιδόμενον, ἐπλησίασε, κινηθεὶς ὑπὸ φιλοσόφου περιεργείας, παρ' ὅσον ἔπρεπε· τὸ δὲ ὄρος ἤδη καιόμενον, ἐξερεύγετο φλόγας, καὶ στάκτην πυκνὴν πανταχόθεν ἀνέρριπτε, καὶ πολλὰς ἀπεσφενδόνιζε πέτρας. Ὄθεν ὁ Πλίνιος ἠναγκάσθη, νὰ βάλῃ ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἐσυμβούλευσε καὶ τοὺς ἄλλους ὁμοίως, προσκεφάλαια, διὰ νὰ μὴ τοὺς συντρίψουν οἱ πίπτοντες ἀνωθεν χαλαζηδὸν λίθοι. Ἄλλ' ἢ θειώδης πνοὴ τοῦ αἰθαλόεντος γνόφου, καὶ μετὰ τῆς πνοῆς καὶ αἱ φλόγες κατέλαβον αὐτὸν, μὴ δυνηθέντα διὰ τὸ γῆρας νὰ ἐκφύγῃ τὴν καταιθάλωσιν, ὡσπερ οἱ ἄλλοι, καὶ ἐλεει-

τοῦ Βεσβίου ὄρους τῆς Νεαπόλεως ἐκεῖνο, ὅπου ὁ Ἐμπεδοκλῆς προαπήλαυσεν εἰς τοὺς τῆς Σικελικῆς Αἴτνης. Μὰ ἂν τῆ ἀληθείᾳ ὁ Ἐμπεδοκλῆς οὗτος ὠλοκαυτώθη κατ' ἐλπίδα καὶ σκοπὸν τῆς ἀποθεώσεως, μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ τὸν ὀνομάσω φιλόσοφον, ἐγὼ δὲν ἀξιῶ νὰ τὸν προσαγορεύσω, οὐδὲ ἀπλῶς ἄνθρωπον· τὸν λέγω κτήνος, καὶ τῶν ἀλόγων κτηνῶν ἀλογώτερον. Λέγω, ὅτι ὁ καπνὸς τῆς κενοδοξίας τοῦ ἀπέσβυσε τὸ νοερόν φῶς, καὶ τοῦ ἀναψε τὸ αἰθαλωδὸς πῦρ τὸ Αἴτναϊον. Τούτου, ἂν ἐκινήθη μὲ τοιοῦτον σκοπὸν, καὶ τῶν τοιούτων, ὅσοι ἐχτετυφωμένοι ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τῆς ἐπάρσεως, ἔφθασαν ἕως εἰς τὸ νὰ καταφρονήσουν τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ζωὴν, μᾶς ζωγραφίζει ἐπὶ λεπτοῦ τὴν εἰκόνα ὁ στωϊκὸς, καὶ συχνὰ καὶ βωμολόχος Λουκιανὸς, εἰς τὴν τελευταίαν τοῦ Πελεγρίνου. (1) Δὲν εἶναι πρᾶγμα

νῶς ἀποπνιγέοντα. Συνέβη δὲ τοῦτο ἐν ἔτει πρώτῳ τῆς Αὐτοκρατορίας Τίτου υἱοῦ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, ὅπερ ἦν ἀπὸ Χριστοῦ, 81, ὡς φησὶν Εὐσέβ. ἐν τοῖς Χρονικοῖς. Περιγράφει δὲ τὸν τοιοῦτον τοῦ γεραιτέρου Πλινίου θάνατον Πλίνιος ὁ νεώτερος ὁ αὐτοῦ ἀνεψιὸς, ἐν Ἐπισ. τῆ πρὸς τὸν Ἱστορικὸν Γάκιτον, Ἱστορ. Βιβλ. 5'.

(1) Πελεγρίνος ὁ ἐπικληθεὶς Πρωτεὺς Παριανὸς τὴν πατρίδα, φιλόσοφος δὴθεν Κυνικὸς κατὰ τὴν προαίρεσιν, ὑπεκρίθη ποτὲ καὶ τὸν χριστιανισμόν ἐπὶ ποσὸν, ποιούμενος πορισμὸν βίου τῆς θρησκείας τὸ πρόσχημα, ἀλλ' ἐξελεγχθεὶς τέως, καὶ δημοσιευθεὶς ὑπουλὸς τε καὶ δολιότροπος, ἐτράπη πάλιν ὁ ἀπαταῶν πρὸς τὴν Κυνικὴν σοφιστείαν. Ἐλαυνόμενος δὲ ὑπὸ ἄκρας φιλοδοξίας, διὰ νὰ ἀφήσῃ ἑαυτοῦ μνήμην αἰοδιμον, παρελθὼν εἰς τὴν τῶν τελευμένων Ὀλυμπίων πανήγυριν, ἐκήρυξεν ἐκεῖ ἐνώπιον ἀπάντων τῶν συνηθροισμένων Ἑλλήνων, ὅτι εἰς τὴν ἐρ-

ἀδύνατον νὰ λάβῃ τόσην δύναμιν εἰς μίαν, ἀσυνέτου ἀνθρώπου ψυχὴν τὸ τῆς φιλοδοξίας πάθος· καὶ ἀφ' οὗ εἰς ὑπερβολὴν αὐτὸ ἐνδυναμωθῆ, κατὰ λόγον ἀντίστροφον καὶ ἀντιπεπονθότα, ἐκλείπει τὸ φρονεῖν, καὶ ἀπονεκροῦται, καὶ ὑπερνικᾷ τὸ λογικὸν ἢ ἀλογία, καὶ διαδέχεται ἢ θηριωδία τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ δυσσεβὴς Πορφύριος (1) ὀλίγον ἔλειψε μελαγχολήσας, καὶ παραφρο-

χαμένην Ὀλυμπιάδα, (τουτέστι μετὰ ἐνιαυτοὺς τέσσαρας) μέλει νὰ ἀποθάνῃ φιλοσοφικῶς, κατακαϊόμενος εἰς τὰς φλόγας, διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ καταφρονεῖν τὴν ζωὴν, καὶ νὰ μένουν ἄφοβοι καὶ ἀκατάπληκτοι εἰς τὸν ἐπισυμβαίνοντα θάνατον. Τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἔργον ἔθετο, ἐν Ὀλυμπιάδι διακοσιοστῆ ἔκτῃ, ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ 166, ἐπὶ Μάρκου Ἀντωνίου τοῦ Αὐτοκράτορος. Τοῦ Πελεγρίνου τούτου τοῦ ἄφρονος πολλοὶ μναίαν ἐποιήσαντο, καὶ τῶν ἔσω καὶ τῶν ἔξω σοφῶν. Ἄλλ' οὐδεὶς οὕτως ἐξέθετο τὴν περὶ αὐτοῦ Τραγικο-κωμωδίαν, ὡς ὁ Λουκιανὸς, ἐν τῷ περὶ τῆς τοῦ Πελεγρίνου τελευταίας.

(1) Πορφύριος ὁ πρῶτον καλούμενος Μάλχος, Τύριος τὴν πατρίδα, φιλόσοφος Πλατωνικὸς τὴν ἐπαγγελίαν, μαθητὴς Ὠριγένους τοῦ Ἀδαμαντίνου· εἶτα Λογγίνου τοῦ κομψοῦ ῥήτορος· εἶτα Πλωτίνου τοῦ φιλοσόφου. Διδάσκαλος δὲ τοῦ Ἰαμβλίχου. Αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἐνθουσιώδους τοῦ Πλωτίνου σχολῆς, καὶ τῆς μυστικῆς κατ' αὐτὴν Θεουργικῆς φλυαρίας, ὑπερθερμανθεὶς τὸν ἐγκέφαλον, καὶ μελαγχολήσας, εἰς τοσαύτην ἔφθασεν ὁ κακοδαίμων παραφροσύνην, ἔτος ἄγων ἤδη τὸ ΛϚ' τῆς αὐτοῦ ἡλικίας, ὥστε διαβάς εἰς Σικελίαν, καὶ εἰς τὴν ἐν αὐτῇ ἐσχατιᾷ τοῦ Λιλυθαίου ἀκρωτηρίου ἀναχωρήσας, ἐγγὺς ἦλθε τοῦ θανατωθῆναι· μόνος ἀφ' ἑαυτοῦ, διὰ νὰ ἀπολύσῃ δὴθεν τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου τοῦ σώματος. Ἄλλ' ἐπρόφθασεν αὐτὸν (λέγουσιν) ὁ Διδάσκαλος αὐτοῦ Πλωτίνος, ἢ αὐτοπροσώπως παραστάς, ἢ καὶ διὰ γραμμάτων παραινετικῶν μεταπί-

νήσας κατ' ἄλλον τρόπον, νὰ καταντήσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν αὐτὴν παραφροσύνην, καὶ νὰ λάβῃ τὸ αὐτὸ τέλος, εἰδὲν δὲν εἶχε προφθᾶσῃ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Πλωτῖνος, νὰ ἐμποδίσῃ εἰς αὐτὸν τὴν τυφλὴν ὁρμὴν, καὶ νὰ στήσῃ τῆς ἀλογίας τὸ κίνημα, διὰ τοῦ χαλινοῦ μιᾶς ἐμφιλοσόφου ὑποθήκης καὶ παραινέσεως.

Εἰς ἄλλους πάλιν κατεθόλωσεν, ἢ κατηθάλωσε τὴν καθαρότητα τοῦ λογιστηρίου, μία ὑπερβάλλουσα ἀνάζεις καὶ ἔξαψις ἀγριωτάτου, καὶ ἀκατασχέτου θυμοῦ.

σας τε καὶ ἀναδιδάξας, ὅτι εἶναι δυνατόν καὶ ἐν τῷ δε τῷ μετὰ σώματος βίῳ, νὰ ἐξασκῇ τὴν ἀρετὴν ἢ ψυχὴν, καὶ κατὰ τῶν παθῶν ἀγωνιζομένη, καὶ αὐτὰ χαλιναγωγοῦσά τε καὶ ἀναχαιτίζουσα, νὰ ἀποκατασταθῇ ἀξία τῶν ἐκ Θεοῦ βραβείων καὶ ἀντιδόσεων. Ὁ Πορφύριος οὗτος καὶ κατὰ τῆς εἰς Χριστὸν ἀμωμότητος Πίστεως, ἐκλυσοθήσας, νὰ καθυλακτίσῃ ἐτόλμησε. Τοιαῦτα ὅμως συνέγραψεν, οἷα τὸν Χριστιανισμὸν περισσότερον τὸν ἐπιστηρίζουσι, καὶ λαμπρῶς τὸν ἐπισυνιστῶσιν. Ἐπειδὴ μὴ δυνατόν νὰ ἀπαντήσῃ τι λόγου τινὸς ἐχόμενον κατὰ τῆς ἐλευσεως τοῦ ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου σαφέστατα καὶ ἀκριβέστατα προανακηρυχθέντος, ἠναγκάσθη νὰ ἀρνηθῇ ἀπλῶς καὶ ἀλόγως τὴν προφητικὴν πρόβησιν, μὴ συλλογιζόμενος ὁ ἀνόητος, ὅτι ἡ προφητεία αὕτη ἦτον καὶ εἰς πάντας γνωστὴ καὶ προδηλοτάτη, καὶ τὸ πλέον ἐγνωρίζετο, καὶ ὠμολογεῖτο καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων, καὶ πρότερον, καὶ ὕστερον, οἷτινες εἶναι τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ ἐχθροὶ οἱ παντελῶς ἄσπονδοι. Ἐγεννήθη ὁ Πορφύριος, ἐν ἔτει Σωτηρίῳ 233, ἔζησε δὲ ἕως τοῦ 303. Ὁ Βαρώνιος παρατείνει τὴν αὐτοῦ ζωὴν ἕως τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, ὅταν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἑκατονταετής. Ὁ Σουίδ. ἐν Λέξ. ἕως Διοκλητιανοῦ. Ὁ Εὐνάπιος οὐδὲν τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ ἀναφέρει.

ὄθεν ἐκτυφλωθέντες παντάπασι, καὶ μηδὲν διακρίνειν δυνάμενοι, εἰς ποῖον κρημνὸν ἔσπευδον τρέχοντες, ἐφάνησαν γενναῖοι εἰς τὸ νὰ προαπαντήσουν τὸν θάνατον. Τοῦτο συμβαίνει. « Ὡσπερ ὁ καπνὸς ἐπιδάκνων τὰς ὄψεις, οὐκ ἔα βλέπειν τὸ κείμενον ἐν τοῖς ποσίν, οὕτως ὁ θυμὸς ἐπαιρόμενος, τῷ λογισμῷ ἐπισκοτεῖ. » Ἐπάνω εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ θυμοῦ ὁ λογισμὸς (ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης) ἀποδημεῖ. Ὅθεν προσφυστάτα τὸ ὠνόμασε. « Πάθος θηριῶδες τῇ διαθέσει. » Αὕτη εἶναι καθολικὰ μία παρακοπὴ φρενῶν, μία παραφροσύνη, ἐν εἶδος μανίας. « τῆς ὀξυθυμίας τὸ ἄνθος μανία, μαινόμεθα πάντες, ὁπότεν ὀργιζώμεθα. » καὶ καλῶς καὶ Κάτων ὁ πρεσβύτερος μεταξὺ ἑνὸς ὀργιζομένου, καὶ ἑνὸς μαινομένου, ἄλλην δὲν εὑρίσκει διαφορὰν, πῶς οὗτος παραφρονεῖ εἰς περισσότερον καιρὸν, ἐκεῖνος πρὸς ὀλίγον: « Τὸν ὀργιζόμενον νόμιζε τοῦ μαινομένου χρόνῳ διαφέρειν: » ὁ πρῶτος εἶναι ἕνας πυρετὸς διαλειμματικὸς, ὁ δεῦτερος συνεχὴς πῶς καὶ ἀδιάκοπος: πλὴν ὁ παροξυσμὸς εἶναι βίαιος καὶ σφοδρὸς ἐπίσης, καὶ εἰς τὸν ἕνα, καὶ εἰς τὸν ἄλλον. Ἐπάνω λοιπὸν εἰς ἕνα τοιοῦτον παροξυσμὸν, εἰάν τις τύχῃ νὰ περιφρονήσῃ, ἢ νὰ ἀψηφήσῃ τὸν θάνατον, αὐτὸ δὲν εἶναι μεγαλοφυχίας τεκμήριον· μάλιστα τὸ ἐναντίον, σημεῖον εἶναι καὶ ἀπόδειξις μικροφυχίας καὶ ὀλιγοφυχίας. Ὁ μαινόμενος δὲν εἶναι ποτὲ ἀνδρεῖος, καθὼς οὔτε τὸ ἀπαλὸν καὶ νήπιον βρέφος, ὅταν θέλῃ νὰ πιάσῃ εἰς τὴν χεῖρά του τὸν ἄνθρακα, ἢ νὰ φιλήσῃ μὲ τὸ στόμα του τὴν φλόγα. Οὔτε ἐκεῖνος, οὔτε τοῦτο, δὲν διακρίνουσι τὸν κίνδυνον· τοῦτο, διότι ἀκόμη δὲν ἀναψεν εἰς τὸν ὑγρὸν του ἐγκέφαλον, τὸ λυχνάριον τοῦ λογιστικοῦ του· ἐκεῖνος, διότι αὐτὸ τὸ λυ-

χνάριον ἀμέτρως ἐμπυρισθὲν, καυτηριασθὲν καὶ κατα-
περιφλεχθὲν, σχεδὸν ἀπεσβέσθη. Ἀπλῶς ἀρετὴ δὲν συ-
νίσταται χωρὶς εὐβουλίας τε καὶ φρονήσεως, οὔτε φρό-
νησις χωρὶς νοῦ, οὔτε νοῦς, ὅπου ἀκμάζει καὶ ὀργᾶ τὸ
πάθος, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ τὸ
θηριῶδες, καὶ εἰς τὰς ὀρμὰς του ἀκάθεκτον. Ἡ Μήδεια (1)
ἐπάνω εἰς τὴν ἐκξέσιν τοῦ ἀγριωτάτου καὶ θηριῶδους
θυμοῦ αὐτῆς κατασφάζει τὰ ἀπαλὰ τέχνα της. Ἄλλοι
λυσσῶσι κατὰ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν ζωῆς μὲ μυρίους τρό-
πους. Δὲν εἶναι τοῦτο, ὅχι, τῆς περὶ τὸν θάνατον ἀφυ-
βίας ἀποτέλεσμα, εἶναι καρπὸς κατάπικρος μιᾶς ἀλο-

γίας κτηνώδους· δὲν εἶναι ἔργον ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θη-
ριῶδες.

Πολλὰ ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἄλλα διάφορα
πάθη ἢμποροῦν νὰ λάβουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου
τοσαύτην δύναμιν, ὥστε νὰ τὴν καταστήσουν, ὅχι νὰ
μὴ φοβῆται, ἀλλὰ νὰ φαίνεται, ὅτι δὲν φοβεῖται τὸν θά-
νατον. Ὅλα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καταχυριέουσι τὸ
φρονοῦν, καὶ καταπεῖθουσι τοὺς ἀνοήτους νὰ θανατῶσι
κακοφρόνως ἐν ταυτῶ καὶ ἀφρόνως. Τοῦτον μία παντε-
λῆς ἀπόγνωσις ἐξέστησε τῶν λογισμῶν, ἐκεῖνον μία
βαθεῖα καὶ σφοδρὰ λύπη· οὗτος προαιρεῖται καὶ στέρ-
γει τὸν θάνατον εἰς μίαν περίστασιν τοιαύτην, διότι τὸν
προβλέπει εἰς ἄλλην περίστασιν προφαινόμενον σκλη-
ρότερον πολὺ καὶ βίαιότερον, καὶ ὀδυνηρότερον ἀσυγ-
κρίτως. Ἐκεῖνος τὸν ἐπικαλεῖται, ὡς ἰατῆρα κακῶν ἀνυ-
ποφορήτων. Ἐκεῖνος κτ. κτ. Καὶ τοὺς τοιούτους πάντας
στομυλώτατα τοὺς περιλαμβάνει εἰς τὴν μελέτην τὴν
περὶ τῆς λάλου γυναικὸς, ὁ Σοφιστὴς Λιβάνιος (1)

(1) Μήδεια ἡ θυγάτηρ Αἰήτου βασιλέως τῶν Κόλχων, ἐρα-
σθεῖσα Ἰάσωνος τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Ἀργοναυτῶν, ὅταν ἔπλευ-
σεν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ πατρὸς ἐκείνης, διὰ νὰ κλέψῃ τὸ ἐκεῖ
τηρούμενον χρυσόμαλλον δέρας, τοῦ εὐκόλυνε τὴν κλοπὴν, ἀπο-
κοιμήσασα μὲ τὰς μαγικὰς αὐτῆς τέχνας, ἐν αἷς ἦν ἐμπειροτά-
τη, τὸν εἰς φύλαξιν τὴν τοῦ δέρους ἐπαγρυπνοῦντα δράκοντα,
καὶ συνεξέπλευσε μετ' αὐτοῦ ἀκολούθως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπει-
δὴ δὲ ἐκεῖ τὴν ἐγκατέλιπεν ὁ Ἰάσων, καὶ τοὶ δύο υἱῶν πατῆρ
ἐξ αὐτῆς γενόμενος, καὶ ἐνυμφεύθη Γλαύκην, ἡ ἄλλως Κρέου-
σαν τὴν Κρέοντος θυγατέρα τοῦ Κορινθίων τυράννου, ἡ Μήδεια
ἀθετηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀπίστου ἐραστοῦ καὶ συζύγου, διὰ νὰ ἐκ-
δικηθῆ, κατέσφαξε τὰ δύο εἰρημένα τέχνα, γεννήματα τῶν σπλάγ-
χων της. Ἐν ᾧ οὖν ὁ θυμὸς τὴν ἐκίνοι εἰς τὴν ἀπάνθρωπον
υἰοκτονίαν, ἀντιταλαντευομένη τὴν ψυχὴν ἐν μέσῳ τοῦ πάθους
καὶ τοῦ λόγου, καὶ αἰσθανομένη, ὅτι ὑπερίσχυε τὸ πάθος, ἐτρα-
γῶδει τὰ ἐφεξῆς (παρὰ Εὐριπίδι ἐν Πράξ. Δ').

» Καὶ μανθάνω μὲν οἷα τολμήσω κακὰ,

» Θυμὸς δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,

» Ὅς περ μεγίστων αἰτίος κακῶν βροτοῖς.

(1) Γυναῖκα ἀγαγὼν ἀνὴρ τις φιλήσυχος μὲν, ἀλλὰ καὶ πολ-
λὰ παράξενος, μὴ ὑποφέρων τὴν τῆς δημοζύγου αὐτοῦ ἀπέραν-
τον ἀδολεσχίαν, ἥτις δὲν ἐκλείει ποτὲ εἰς σιωπὴν τὸ σῶμα της,
παρρησιάζεται τέως εἰς τὸ Δικαστήριον, καὶ ζητεῖ παρὰ τῶν
κριτῶν τὴν ἄδειαν νὰ ἀποθάνῃ. Μεταξὺ δὲ τῶν λόγων, δι' ὧν
ἀγωνίζεται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀπόφασίν του, καθ' ἣν ἐδιώρι-
σε νὰ προαποκόψῃ τῆς ἐαυτοῦ ζωῆς τὰς ἡμέρας, φέρει καὶ τοῦ-
το τὸ γνωμικὸν ἐν εἴδει ἐρώταπακρίσεως. « Ποῖον (λέγει) τῶν
δύο τούτων εἶναι δυστύχημα ἐλαφρότερον; Τὸ νὰ ἀποθάνῃ ὁ
ἄνθρωπος ἀπὸ μιᾶς, καὶ νὰ τελειώσῃ, ἢ τὸ νὰ πλησιάζῃ πᾶσαν
στιγμὴν εἰς τὸν θάνατον; ἂν ἔχῃς γινῶσιν (ἀποκρίνεται,) θέ-
λεις ὁμολογήσει, ὅτι ἐλαφρότερον εἶναι τὸ πρῶτον. » Ἴί γάρ

παραστάντων διὰ τοῦ δυσκόλου ἀνδρός, τοῦ μὴ ὑποφέροντος νὰ συζῆ μετὰ τῆς ἀπεραντολόγου συζύγου, μεθ' ἧς εἰς γάμον συνήφθη· εὐρίσκονται καὶ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι διὰ προφάσεις, ἢ ἀφορμὰς ἄλλας πολλῶν βαρυτέρας, προκρίνουσιν, ἐκλέγοντες, ὑπὲρ τὴν ζωὴν τὸν θάνατον· ὁ Ῥωμαῖος Βροῦτος (1) νικηθεὶς ἐν τῷ πολέμῳ ἐφονεύθη αὐτόχειρ, ἐπειδὴ τὸ νὰ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τοῦ Λύγούστου καὶ τοῦ Ἀντωνίου τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, τὸ εἶχε βαρύτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου. Ἡ Αἴγυπτία Κλεοπάτρα (2) μόνη ἀφ' ἑαυτῆς φαρμακεύεται διὰ τῆς ἰοδόλου ἀσπίδος, ὅτι τὸ νὰ ἀπαχθῆ, ὡς αἰχμάλωτος ζωγρηθεῖσα, τὸ νομίζει καὶ τοῦ δήγματος τῆς ἀσπίδος ὀδυνηρότερον. Καὶ τῶν Ὀθωμανῶν ὁ Μόναρχος Βαγιαζίτης (3) κρούει τὴν κεφαλὴν κατὰ τῶν

ἦττον εἰς συμφορὰν; εἰσάπαξ ἀποθανεῖν, ἢ πολλάκις ἐγγὺς εἶναι θανάτου; τὸ πρότερον φήσαις ἄν.

(1) Μάρκος ὁ Βροῦτος, υἱὸς Μ. Ἰουνίου Βρούτου, καὶ Σερβιλίας ἀδελφῆς Κάτωνος, εἰς τῶν συνομιωτῶν κατὰ Ἰουλίου Καίσαρος, πτοηθεὶς εἰς τὸν συγκροτηθέντα πόλεμον περὶ τὴν τῆς Μακεδονίας πόλιν, τοὺς Φιλίππους, διὰ νὰ μὴ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς τῶν ἐχθρῶν χεῖρας, « ἀναφυγὼν πρὸς τι κρημνῶδες, καὶ τῷ ξίφει γυμνῶ προσβαλὼν τὸ στέρνον, ἅμα καὶ φίλου τινός, ὡς φασίν, ἐπιβρώσαντος τὴν πληγὴν, ἀπέθανε. » (Πλούταρχ. εἰς Βίον Γαί. Ἰουλ. Καίτ.)

(2) Ὅρα σελ. 17.

(3) Βαγιαζίτης υἱὸς Ἀμουράτου, ἐσουλτάνισεν ἔτει 1389. Ὀνομάσθη Γιλδερούμ, τουτέστι κεραυνός, διὰ τὴν περὶ τοὺς πολέμους ὀξύτητα· ἀλλ' εἰς τὸν πρὸς Ταμερλᾶνον βασιλέα Τατάρων νικηθεὶς κατὰ κράτος, συνελήφθη αἰχμάλωτος, καὶ ἐνεσφάλισθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ εἰς κλωβίον, ἐν ᾧ μὴ δυνάμε-

σιδηρῶν Κιγκλίδων, ἐν αἷς περιφέρεται, ὡς τίγρις κατὰ κλειστός, διότι δὲν ἔχει πλέον δύνάμιν νὰ ὑποφέρῃ τοῦ νικητοῦ Σκύθου τὴν ὕβριν· εἰς τούτους, καὶ εἰς ἄλλους ἀναριθμήτους, ὅπου ἐδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, ἢ τοῦ θανάτου περιφρόνησις καὶ ὀλιγοψήφησις δὲν προήλθεν ἐξ ἀφοβίας, ἀλλ' ἀπὸ φόβον κακοῦ χαλεπωτέρου καὶ μείζονος· ὄχι ἀπὸ μεγαλοψυχίας, ἀλλ' ἐκ μικροψυχίας.

Συμπεραίνω λοιπὸν, ὅτι ἡ παντελῆς ἀφοβία τοῦ θανάτου εἰς μίαν ψυχὴν ἀνθρώπου, ὅστις εὐρίσκεται εἰς τὴν φυσικωτέραν ἑαυτοῦ κατάστασιν, εἶναι ἀδύνατος· δυνατὴ μόνον εἶναι, ὡς ἐγὼ κρίνω, ἢ τοιαύτη ἀφοβία εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἢ ὑπὲρ φύσιν, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἔλεγον, ἐνδυναμωθέντα θεοθεν, ἢ παρὰ φύσιν, ἐκ περιστάσεών τινων δυσφορωτάτων παρακεκινημένον ὀπωσοῦν καὶ διάστροφέντα, καὶ εἰς ἀφοροσύνην τινὰ καὶ ἀλογίαν παρολισθήσαντα· ἦτοι θεῖον, ἢ θηριῶδες.

Μὰ δὲν εἶναι τάχα τρόπος, κἂν νὰ ὑποσμικρυνθῇ ἢ τοῦ θανάτου αὕτη δειλία, καὶ νὰ κατασταθῇ ὁ περὶ αὐτὸν φόβος εἰς τὴν ψυχὴν μετρίωτερος; Ἀποκρίνομαι: Ἐὰν τὸ ζήτημα περικλεισθῇ εἰς τούτους τοὺς ὅρους:

νὸς νὰ ὑποφέρῃ τὸ βάρος τῆς συμφορᾶς, προσκρούσας κατὰ τῶν σιδηρῶν κιγκλίδων τὴν κεφαλὴν, ἀπέθανεν ἔτει 1403. Ὁ Βαγιαζίτης οὗτος ἦτον στραβός, ὁ δὲ Ταμερλᾶνος χωλός, ὅστις (λέγουσιν) εἶπε πρὸς ἐκεῖνον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτι «ὡς φαίνεται, οὐκ ἔστιν πολλοῦ κρίνει ἀξία ὁ Θεὸς τὰ βασιλεία, ἐπειδὴ τὰ χαρίζει εἰς ἄνθρώπους οὕτω σεσημειωμένους, ὡς ἡμεῖς ἐσμὲν, καὶ ὑπερῆσας τῆς βασιλείας ἕνα μονόφθαλμον, τὴν ἐδωκεν εἰς ἕνα μονόποδα.»

τουτέστιν, ἂν ἐρωτᾷ τις, πότερον, δυνατόν εἶναι νὰ διατεθῆ τοιουτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ φοβῆται ὀλιγώτερον ἐπερχόμενον τὸ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ τέλος, καὶ νὰ ὑποφέρῃ τὸν θάνατον προσεγγίζοντα ὑπομονητικώτερον καὶ πραότερον; λέγω, ὅτι εἶναι δυνατόν τὸ πρᾶγμα, καὶ ὄχι παντελῶς ἀκατόρθωτον. Τὴν παντελή τοῦ θανάτου ἀφοβίαν δὲν δέχομαι εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ὄχι τὴν μετριοφοβίαν. Τὴν ἐκτοπον δὲν ἐπεγκρίνω φιλοζωίαν, ὄχι τὴν εἰς ζωηρότητα δικαίαν ῥοπήν καὶ ἐπίκλινσιν. Τὴν ὀλοτελή ἀδιαφορίαν τε καὶ ἀπάθειαν δὲν ὑποφέρω νὰ ἀκούω περικωδωνιζομένην, ὄχι τὴν μετριοπάθειαν.

Ὁ Κλεινίας, ὡς εἶδομεν, ἐζήτει παρὰ τοῦ Σωκράτους, δεόμενος, ὅτι νὰ ὑπάγῃ, νὰ παραινήσῃ, καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ τὸν Ἀξίοχον, ἤδη θανατῶντα: ὅπως « ἀστενακτι εἰς τὰ χρεῶν ἦν. » Τί λέγεις; . . . Τὸ « ἀστεναστί, αὐτὸ εἶναι παρὰ πολὺ, ὦ Κλεινία: πῶς; νὰ μὴ ἐξατμίσῃ ἡ ψυχὴ τοῦ θανεῖν κινδυνεύοντος οὔτε ἓνα στεναγμόν; » Ἀστενακτί; Ὡ! Ἐσκληρύνας τοῦ αἰτήσασθαι! » Ἀρκεῖ, ἂν σοῦ καταστήσῃ ὁ Σωκράτης τὸν πατέρα μὲ τὰς αὐτοῦ φιλοσοφικὰς παραινήσεις τε καὶ διδασκαλίαν εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε νὰ ὑποφέρῃ ἐπιόντα τὸν θάνατον μετριοπαθῶς καὶ εὐφρόνως. Ὅχι « ἀστενακτι, ἀλλ' ὀλίγον, ἢ μετριοστενακτί. »

Ὁ Σωκράτης πάλιν ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους, ἐν οἷς ἀναφέρει τὰς τοῦ Προδίκου παραμυθίας, ἃς διεξῆλθεν ἐκεῖνος ἐν τῷ οἴκῳ Καλλίου τοῦ υἱοῦ Ἰππονίκου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ συνάντημα τοῦ θανάτου, ἐπαινεῖ πολλὰ τὴν δύναμιν καὶ δραστηριότητα τῶν εἰρημένων ἐκεῖ τότε Προδικείων ἐπιχειρημάτων καὶ ἀπο-

δείξεων, καὶ διὰ νὰ πιστοποιήσῃ μὲ τελειότεραν τὴν βεβαιότητα τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπου εἰς τοὺς ἀκροατὰς ἐγέννησαν αἱ τοῦ σοφοῦ διδασκάλου αὐτοῦ συμβουλαὶ καὶ ὑποθήκαι, φέρεται εἰς μαρτυρίαν αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ψυχὴν διὰ τὴν ἐνδοτάτην ἐκ συνειδήσεως καὶ συναισθήσεως, ἣν αὐτὸς ἐπαθεν ἐν ἑαυτῷ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀκροάσεως, ἐξαλλοίωσιν καὶ ἀντιδιάθεσιν. Ἔως τότε, λέγει, ἐφρόνουν καὶ αὐτὸς ἐγὼ, καθὼς φρονοῦσι κατὰ φύσιν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι σχεδὸν ἄνθρωποι καὶ ἐγὼ ὁμοίως ἕως τῆς ὥρας ἐκείνης ἐνενοῦν τὴν ἀποκοπὴν τῆς σειρᾶς τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς μου, ὡς τὴν ἐσχάτην τοῦ βίου τούτου ταλαιπωρίαν καὶ ἀθλιότητα, ἀπέβλεπον τὸν θάνατον, ὡς τῶν κακῶν τὸ ἀκρότατον καὶ ἐλθεινότερον: τὸ ὁμολογῶ, (λέγει ὁ Σωκράτης) ἀλλὰ προσθέτω, ἀφ' οὗ ὁμοῦ διελέχθη ὁ Πρόδικος, (1) καὶ

(1) Ἦν ὁ Πρόδικος Κεῖος ἀπὸ Κέω τῆς νήσου, οὐχὶ Κῶος, οὐδὲ Χῖος, ὡς ἄλλοι ἄλλως ὑπέλαβον. Μαθητὴς ἐχρημάτισε Πρωταγόρου τοῦ Ἀβδηρίτου. Διδάσκαλος δὲ Εὐριπίδου, καὶ Σωκράτους, καὶ Θηραμένους, καὶ Ἰσοκράτους τοῦ Ῥήτορος. Ἦν οὖν φιλόσοφος, καὶ σοφιστὴς τὴν ἐπαγγελίαν, διδάσκων ἅμα καὶ τὰς ῥητορικὰς τέχνας, καὶ ῥητορεύων περὶ διαφορῶν ὑποθέσεων εἰς πολλῶν συντρεχόντων ἀκροατῶν. Τούτου πρὸ τῶν ἄλλων θαυμάζεται ὁ λόγος, ἐν ᾧ, παραστήσας, ὡς δύο γυναῖκας, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, ἀντιπεριελκούσας ἀμφοτέρας πρὸς ἑαυτὰς τὸν Ἡρακλῆν, ἔτι νεάζοντα, δείχνει τὸν ἔφηβον ἥρωα προτιμῶντα πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ ταύτην παρακολουθοῦντα, ὑφ' ἧς καὶ μεταξὺ τῶν ἡμιθέων ἐναριθμηθῆναι ἡξίωται. Ἀλλ' ὁ Πρόδικος οὗτος ψεύγεται ἄλλως, ὡς χρηματιστὴς ἀπὸ λόγων γεγονῶς ῥυπαρώτατος, καὶ πιπράσκων, οἷον ὅσα ὄντα τὰς διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ τὰ ἀκροάματα ὄθεν

τόσα καὶ τοιαῦτα ἐξηγηθήσας εἶπεν ἐναντίον τῆς ὀδυνηρᾶς καὶ ταλαιπώρου ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης σχεδὸν ἐξέγραφα τὸ ὄνομά μου ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν ζώντων, καὶ ἐπιθυμῶ (λέγει) νὰ ἀποθάνω: « Τόσα δὲ τοῦ ζῆν κατεῖπεν, ὥστε ἐγώ γε μὲν παρὰ ἀκαρῆ διέγραφα τὸν βίον, καὶ ἐξ ἐκείνου θανάτῳ μου ἢ ψυχῇ. » Τὰς εἰρημένας φιλοσοφικὰς νοουθεσίας τε καὶ παραινήσεις πᾶς ἤκουσεν ὁ Σωκράτης παρὰ τοῦ Πρῶδικου ἐν τῷ οἴκῳ τῷ τοῦ Καλλίου: τὰς αὐτὰς ἤκουσα καὶ ἐγὼ, ἀναγνούς τὸν Διάλογον τοῦ Σωκρατικοῦ Αἰσχίνου, ἀναφερομένας. Ἀλλὰ τοῦ μὲν Σωκράτους ἢ ψυχὴ μετὰ τὴν ἀκρόασιν σχεδὸν « παρὰ ἀκαρῆ ἐθάνατα, » ἢ ψυχὴ ὁμῶς ἢ ἐμὴ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ὄχι: δὲν θανάτῳ· ἀλλ' ἀγαπῶ νὰ ζῶ, καὶ θέλω καὶ καρπὸν μόνον ἀπὸ τὰς τοιαύτας Πρῶδικεῖους καὶ Σωκρατικὰς διδασκαλίας τε καὶ ὑποθήκας στέργω νὰ ἀπολάβω, ὄχι τὸ νὰ θανατῶ, ἀλλ' ὅταν ἔλθῃ τὸ χρεῶν, τὸ ὁποῖον πρῶτῳ τε καὶ ἀταράχῳ περιμένω, νὰ εὐθανάτησω.

Ἐξεφέροντο εἰς ὑπερβολὰς ἐνίστη αὐτοὶ οἱ καλοὶ σο-

εἰς μίαν τῶν ρητορικῶν αὐτοῦ ἐπιδείξεων δὲν ἐπέτρεψε νὰ παρ-
ευρεθῇ ἀχροατῆς, εἰ μὴ, ὅστις ἐπλήρωσε δραχμὰς πεντήκοντα,
διὸ καὶ ἡ ἐπίδειξις μετωνομάσθη πεντηκονταδραχμᾶς.
Ἐθανάτωθη ὁ Πρῶδικος, ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, πρὶν τὸ Κώνειον,
ὡς διαφθείρων τοὺς νέους, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ τοῦ Σωκράτους
διδάσκαλος ἀνεφάνη τούτου καὶ πρόδρομος. Ἠκμαζε δὲ οὐχὶ
κατὰ τὴν 115' Ὀλυμπιάδα, ὡς Μωρέριος, ἀλλὰ κατὰ τὴν 113',
(ὡς γράφει ἐν τοῖς Χρονικ. ὁ Εὐσάβιος, τούτῳσι πρὸ τῆς Σω-
τηρίου οἰκονομίας 436.)

φισταί, καὶ φιλόσοφοι. Οὕτως ἱσορεῖται καὶ περὶ Ἡγη-
σίου. (1) τοῦ φιλοσοφήσαντος ἐκ τῆς Κυρηναϊκῆς κα-
λουμένης αἰρέσεως, τῆς ἀνδραποδώδους ἐκείνης καὶ κα-
ταπτύστου, ὅτι μὲ τόσην δύναμιν ἐξετραγώδει τοῦ πα-
ρόντος βίου τὰς συμφορὰς, καὶ σενοχωρίας, καὶ ἀθλιό-
τητας, ὥστε πολλοὺς τῶν ἀχροατῶν αὐτοῦ ἐκατάπει-
θε (τοὺς ἀφρονεστέρους πάντως,) καὶ ἐθανάτωντο. Διὸ
καὶ ὠνομάσθη Ἡγησίας ὁ Πεισιθάνατος. Ἐπρεπε
δὲ νὰ παρασημειωθῇ διὰ τῆς αὐτῆς ἐπωνυμίας ὡς Πει-
σιθάνατος καὶ ὁ θεῖος αὐτὸς φιλόσοφος ὁ μέγας
Πλάτων, ἂν ἀληθῶς συνέβη ἐκεῖνο, ὁποῦ διηγοῦνται
περὶ Κλεομβρότου τοῦ Ἀμβρακιώτου, (2) ὅτι, ὡς ἀνέ-

(1) Τοῦτον μαθητὴν Παραιβάτου λέγει Διογ. ὁ Λαέρτ. (ἐν
Βίῳ Ἄρισ). Ὅστις Ἡγησίας παρωνομάσθη Πεισιθάνατος,
ἐκ τινος αὐτοῦ συγγράμματος, οὗ τινος ἐπιγραφή ἦν ὁ Ἀπο-
καρτερῶν. Ἐν ᾧ παρασταίνει ἀνθρώπῳ τινα, τὸν ὁποῖον
μὴ θέλοντα νὰ ἀναλάβῃ τροφήν, οἱ μὲν φίλοι παρακινουῦσι νὰ
φάγῃ, αὐτὸς δὲ, ἀποκρινόμενος ἐπαριθμεῖ τὰ κακὰ, δι' ἃ ἡ
ζωὴ εἶναι ἀνυποφόρητος. Τοῦ τοιούτου συγγράμματος ποιεῖ-
ται μνησὶν ὁ Κικέρων (ἐν Ἀ' τῶν Τουσκουλανικῶν ζητημ.) ἐν-
θα ἱστορεῖ προσέτι, ὅτι Πτολεμαῖος ὁ βασιλεὺς ἀπηγόρευεν εἰς
τὸν Ἡγησίαν αὐτὸν τὸ νὰ διδάσκῃ τοὺς τοιούτους λόγους ἐν
ταῖς σχολαστικαῖς αὐτοῦ διατριβαῖς παρῆρσι τε καὶ πανδή-
μως, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἀχροατῶν, ἀκούοντες τὰ τοιαῦτα φι-
λοσοφοληρήματα, ἐξ ἑαυτῶν ἐθανάτωντο· ὅθεν καὶ τῆς τοῦ
Πεισιθάνατου παρωνομασίας ἔτυχεν ὁ Ἡγησίας, « ὡς
προτρέπων καὶ καταπείθων εἰς θάνατον. » Τὰ αὐτὰ διηγείται
καὶ Οὐαλέριος Μάξιμος, παρὰ τῷ Μενεγίῳ, ἐν ταῖς εἰς τὸν
Λαέρτ. παρκτηρήσ. Βιβλ. Β. 86.

(2) Τὸ τοῦ Ἀμβρακιώτου Κλεομβρότου παρανενοσημένον ὄρ-

γνωσε τοὺς περὶ ἀθανασίας ψυχῆς λόγους τοῦ Πλάτωνος, διὰ νὰ προκαταλάβῃ τὴν μακαρίαν ἀπόλαυσιν, τῆς ἀγῆρου καὶ ἀτελευτήτου ἐκείνης διαγωγῆς, ἐπήδησεν ἀπὸ τὸ ὕψος ἐνὸς πύργου, εἰς τὸν ὁποῖον εὕρισκετο, καὶ ἐλεεινῶς συνετρίβη, πρὸς ὃν διὰ τοῦτο ἐγράφη τὸ ἐφεξῆς ἐπίγραμμα:

» Εἶπας ἦλιε χαῖρε Κλεόμβροτος Ἀμβρακιώτης,

» Ἦλατ' ἀφ' ὕψηλοῦ τείχεος εἰς Ἄϊδου.

» Ἄξιον οὐδὲν ἰδὼν θανάτου κακόν, ἀλλὰ Πλάτωνος

» Ἐν τὸ περὶ ψυχῆς γράμμ' ἀναλεξάμενος.

Αὗται αἱ τερατώδεις ἐκδιηγῆσεις εἶναι ἴσως τὸ πλεόν ὑπερβολαί· ἢ, μένει τὸ ἄλλο, ὅτι οἱ τοιοῦτοτρόπως θανατῶντες, καὶ οὕτως εὐκόλως τοῦ βίου ἑαυτοὺς ὑπεξάγοντες, μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ ἠσπάζοντο μετὰ γενναιότητος καὶ παντελοῦς ἀφοβίας τὸν θάνατον, ἀπέδειξαν, ὅτι ἦσαν φαντασιοπληγῆς τινες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄνθρωποι μελαγχολικοὶ τὴν κρίσιν τὴν σωματικὴν, καὶ

μημα, καὶ τὸ ἀφ' ὕψους αὐτοῦ κήδημα τὸ ἐξισορεῖ καὶ ὁ Ῥωμαῖος Κικέρων (Τουσκουλαν. Ζητημ., Α.), τὸ δὲ εἰς αὐτὸν συνταχθὲν ἐπίγραμμα « εἶπας ἦλιε χαῖρε Κλεόμβροτος κτ. » τὸ ἀποδίδει εἰς Καλλίμαχον τὸν ποιητὴν. Εὐρήσεις δὲ αὐτὸ ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραμμάτων, ἐν Γ. τμήμ. τὸ ἔσχατον. Ἐδὲ τοῦ Πλάτωνος σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐγίνε παραίτιον τοῦ θανατηφόρου ἄλματος εἰς τὸν ἀσύνετον Κλεόμβροτον, ἦτον ὁ Πλατωνικὸς διάλογος, ὅστις ἐπιγέγραπται Φαίδων. Ὁ θεῖος πατὴρ Ἱερώνυμος τὸν Κλεόμβροτον αὐτὸν τὸν Ἀμβρακιώτην, καὶ σὺν αὐτῷ καὶ Ζήνωνα, καὶ Κάτωνα, καὶ τοὺς παραπλησίους, προσηκόντως ἅμα καὶ ἀστείως τοὺς ἐξωνόμασε « προαφρονούσης φιλοσοφίας μάρτυρας. »

διεφθαρμένοι τὴν κρίσιν τὴν συλλογιστικὴν, παράφρονες καὶ ἀνόητοι.

Ἄλλ' ἐνταῦθα νῦν γενόμενοι, ἄς στήσωμεν ἡμεῖς, ὡς δυνάμεθα, τὴν ἀλήθειαν εἰς τὰ μέτρα τῆς, καὶ τὰ τοιαῦτα μέτρα, καθὼς καὶ εἰς ἅπαν ἀρετῆς εἶδος, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐπιστηριχθῶσιν εἰς μίαν τινὰ μεσότητα· ἢ δὲ μεσότης αὕτη διασώζεται μετὰ τῆς τοῦ θανάτου ὀλοτελοῦς ἀφοβίας, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ὑπερβαλλούσης μικροψυχίας καὶ καταπτήξεως. Καὶ λοιπὸν λέγομεν, ὅτι ἔργον τὸ ἐξ ἡμῶν εἶναι εἰς τοῦτο φέρον, τὸ νὰ ἐνδυναμώσωμεν τὴν ψυχὴν μὲ στοχασμοὺς διαφόρους διακριτικοὺς, συνετοὺς καὶ εὐλόγους, διὰ νὰ μετριάξῃ εἰς τὴν περὶ τὸν θάνατον πτόησιν, νὰ περικόψωμεν δηλ. τὸν περιττὸν τῆς καρδίας φόβον, ὅχι νὰ τὴν καταστήσωμεν παντελῶς ἀφόβητον· τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, ὁποῦ ὑπαγορεύει καὶ ἡ ὀρθὴ φιλοσοφία, τοῦτο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον παραγγέλλει καὶ ἡ πρὸς Θεὸν εὐσεβῆς καὶ ἀμώμητος πίσις. « Οὐχὶ τὸ μὴ λυπεῖσθαι· ἀλλὰ τὸ μὴ λυπεῖσθαι (1) ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. » Οὔτε νὰ δυσθανατᾶ, οὔτε πάλιν νὰ προθανατᾶ ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ νὰ εὐθανατᾶ: οὔτε ὑπερπαθῆς νὰ γίνεται, οὔτε πάλιν ἀπαθῆς εἰς τὸ τοιοῦτον συνάντημα, ἀλλὰ μετριοπαθῆς: οὔτε θρασὺς καθ' ὑπερβολὴν, αὐτὸ εἶναι θηριωδία, οὔτε ὑπὲρ τὸ δέον δειλός, αὐτὸ εἶναι ἀψυχία τε καὶ ἀλογία· ἀλλὰ καρτερικός καὶ γενναῖος, αὐτὸ εἶναι καὶ ἀνθρωπικὴ καὶ χριστιανικὴ εὐλογισία καὶ φρόνησις καὶ μεγαλοψυχία. « Ἀπάθεια μὲν γὰρ ἐν θεῶν φύσει· ἀρετῇ δὲ ἄνθρωποι κακίαν ἀμει-

(1) Α. πρὸς Θεσσαλον. Κεφ. Δ. 13.

βόμενοι, μετριοπαθείς γίνονται, και τὸ φυγεῖν τὴν ἀμετρίαν, αὐτὸ τοῦτ' ἂν εἴη τοῦ σοφοῦ, τὸ ἀγώνισμα. » Συνετώτατα ὁ Συνέσιος. (1)

Ἄλλ' ὁποῖα εἶναι ἄρα γε τὰ μέσα ἐκεῖνα και βοηθήματα, ὅπου δύνανται νὰ καταστήσου ν τὴν ψυχὴν εἰς μίαν τοιαύτην μετριοπάθειαν ἀρμονικὴν, και δικαίαν, και εὐλογον; τὰ μέσα και ἐπιβοηθήματα εἶναι ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἐφεξῆς ἐπιχειρίζομαι νὰ ἐκθέσω.

Μέγα βοήθημα κατὰ τοῦ φόβου και τῆς πολλῆς περὶ τὸν θάνατον δειλίας εἶναι ὁ στοχασμὸς οὗτος: « ὅτι ὁ θάνατος εἶναι πρᾶγμα βέβαιον και ἀφυκτον. » Βέβαιον, και δὲν εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ μὴ συνέβῃ ἀφυκτον, και δὲν εἶναι μηχανή, οὐδὲ τρόπος νὰ ἐλπίσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸ παρέλθῃ. Ὁ φόβος και ἡ δειλία, ἡ λύπη και ἡ ἀδημονία ἔπρεπε νὰ ἔχουν τόπον εἰς ἐκεῖνα μόνον τὰ ἀριστερὰ και δυσχερῆ και δυσάρεστα συμβαίματα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ συνέβρουν, και νὰ μὴ συνέβρουν. Τὰ πάθη ταῦτα (λέγω τὸν φόβον, και τὴν ἀδημονίαν) φαίνεται, ὅτι τὰ ἐφύτευσεν ἡ ἱερά φύσις εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἴτε ὡς προφυλακτικὰ φάρμακα, εἴτε ὡς θεραπευτικὰ τῶν κακῶν ἐκείνων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, πρὶν ἔλθουν, δύνανται ὁ ἄνθρωπος νὰ προφυλαχθῇ ἀφ' οὗ δὲ ἔλθουν, δύνανται νὰ ἀπαλλαγθῇ, και νὰ τὰ ἀποβάλῃ. Πρέπει νὰ φοβοῦμαι τὸ κακὸν διὰ νὰ μὴ περιπέσω, πρέπει νὰ λυποῦμαι εἰς τὸ κακὸν διὰ νὰ τὸ ἀφήσω: μὰ νὰ φοβοῦμαι τὸν θάνατον εἶναι μάταιον, διότι ἀπαραιτήτως μέλλω νὰ ἀποθάνω: νὰ λυποῦμαι και νὰ ἀδημονῶ εἰς τὸν θάνατον, εἶναι περιττὸν, διότι δὲν εἶ-

(1) Συνέσ. εἰς τὸν Δίωνα.

ναι τρόπος πάντοτε νὰ ζῶ, ἐν ὧν πεφυραμένος εὐρίσκομαι ἐκ ταύτης τῆς λυμηρᾶς ζύμης. Τοῦτο εἶναι ἐν ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον ἡ πάνσοφος και πανάγαθος τοῦ Πλαστοῦργοῦ μου πρόνοια δὲν τὸ ἔβαλεν εἰς χεῖράς μου, δὲν τὸ ἐχάρισεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μου, δὲν τὸ ἀπήρτησεν ἀπὸ τὴν θέλησίν μου: και ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἀκολουθεῖ τὸ πρᾶγμα, καθὼς ἐγὼ προαιροῦμαι και θέλω, πρέπει ἐγὼ νὰ τὸ θέλω, καθὼς αὐτὸ ἀκολουθεῖ. « Διὸ χρῆ, και πάνυ συμφέρει, ἐπεὶ μὴ γίνεται τὰ γινόμενα, ὡς βουλόμεθα, λοιπὸν και ἡμᾶς, ὡς ταῦτα γίνεται (και μάλιστα τοῦτο ἐπὶ θανάτου,) βούλεσθαι. » Ἡ συμβουλή εἶναι ἀρίστη, και αὐτὴ εἶναι τοῦ Οὐρανοφάντορος Βασιλείου. (1)

Ὅχι μικρὸν βοήθημα γίνεται εἰς τὴν περὶ τὸν θάνατον δειλίαν τε και ὀλιγοψυχίαν και ὁ στοχασμὸς, ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεώς τε και φύσεως συνάντημα κοινὸν, πάγκοινον: ἀπὸ τὸ ὁποῖον συνάντημα οὔτε ἐδόθη, οὔτε δίδεται ἄνθρωπος νὰ ἐλπίσῃ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, ὡς ἴδιον πρόνομισν, τὴν ἐξαίρεσιν. « Τίς τόσον ἄνους, ὥστε και νὰ φαντασθῇ τὸ τοιοῦτον; τίς ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται, και οὐκ ὄψεται θάνατον; »

Αὐτὸ τὸ ρεῦμα τὸ σφοδρὸν και ἀκάθεκτον εἶναι κοινότατον: και πάντοτε ῥέει, και κατὰ πάντων ἐπίσης ῥέει. « Ποταμὸς ὁ βίος ἡμῶν, ῥέων ἐνδελεχῶς, και κύμασιν ἀλλεπαλλήλοισ πληρούμενος. » Τρέχουσιν ἀκαταπαύστως ἐξ ἀρχῆς ἕως τέλους τὰ νερά του, τὸ ἐν ὁ-

(1) Ἐπισ. ρά.

44 ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ

πίσω τοῦ ἄλλου ἀκολουθεῖ κύμα τὸ κύμα. (1) « Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ προέρβυσεν ἤδη, τὸ δὲ ἔτι πορεύεται καὶ τὸ μὲν ἄρτι προέκυψε τῶν πηγῶν, τὰ δὲ μέλλει, καὶ πρὸς τὴν κοινὴν ἅπαντες τοῦ θανάτου σπεύδομεν θάλατταν. » Τίς δὲν τὸ βλέπει; καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν παροιμίαν, τὸ κακὸν τοῦ καθενὸς δὲν εἶναι κακὸν μηδενός: τουτέστιν ἴδιον δὲν εἶναι, οὔτε σὸν, οὔτε ἐμὸν, τὸ κακὸν τὸ κοινόν, τίτι λόγῳ ἔχω νὰ ἐκταράττωμαι ἐγὼ καθ' ὑπερβολὴν, ὡσὰν ἂν ἰδίως εἶρχετο εἰς ἐμὲ μόνον ἐκείνο, τὸ ὁποῖον ἔρχεται κοινῶς καὶ εἰς πάντας τοὺς ἄλλους; καὶ ὡσὰν ἂν ἐγὼ δὲν ἤμουν, ἢ δὲν ἤθελον νὰ εἶμαι, ὡσπερ οἱ λοιποὶ, ἄνθρωπος; ὄχι. Ἄλλ' εὐλογώτατα πρέπει νὰ συλλογισθῶ, καὶ νὰ κρίνω τοιοῦτοτρόπως, ὅτι καθὼς δὲν εἶναι εἰς τοὺς ἄνθρώπους ἄλλο πάθημα τοῦ θανάτου κοινότερον, οὕτω δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι εἰς καθ' ἓνα ἄνθρωπον πάθημα ἄλλο τοῦ θανάτου εὐφορητότερον, ὅλοι τρέχουσι τὸν αὐτὸν δρόμον, καταντῶσιν ἅπαντες εἰς τὸ αὐτὸ πέρας: λοιπὸν ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀπάντων, πρέπει νὰ ἀκολουθῶ καὶ ἐγὼ πρῶτος καὶ ἀταράχως τὸν δρόμον, εἰς ὃν εὐρίσκομαι.

Ἐὰν τὸ ἥμισυ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἦτον ἐξηρημένον τοῦ τοιοῦτου χρέους, καὶ τὸ ἐπίλοιπον ἥμισυ μόνον ἀπέθνησκεν: ἤμουν δὲ ἐγὼ ἐξ ἀτυχίας εἰς ἀπὸ τοῦ δευτέρου, τότε εἶχον ἴσως τινὰ λόγον νὰ ταράττωμαι, καὶ νὰ λυποῦμαι. Ὀλιγώτερον ἔπρεπε νὰ ἀδημονῶ καὶ νὰ σχετλιάζω, εἰάν οἱ ἐκ τοῦ θανάτου ἐξαιροῦ

μενοι, καθ' ὑπόθεσιν, ἦσαν τοῦ γένους ὅλου τὸ ἑκατοστημόριον. Ἐτι ὀλιγώτερον, εἰάν αὐτοὶ ἦσαν τὸ χιλιοστημόριον. Ἐτι ὀλιγώτερον, εἰάν εἰς ἑκατὸν χρόνων καιροῦ διάστημα ἄπαξ ἐγεννᾶτο εἰς καὶ μόνος ἄνθρωπος ἐλεύθερος θανάτου ἐπὶ πάσης τῆς γῆς, ἢ θελ' ἔχω αἰτίαν λύπης, πῶς δὲν ἔτυχον ἐγὼ νὰ εἶμαι ἐκεῖνος, ὁ ἐπὶ τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀθάνατος. Τελευταῖον, εἰάν εἰς πάσας ἅμα τὰς τῶν αἰώνων παρατάσεις, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἕως τῆς ἐσχάτης συντελείας, ὁ Θεὸς ἠυδόκει περὶ ἑνὸς ἀνθρώπου καὶ μόνου, ὅτι νὰ γεννηθῆ ἐπὶ γῆς, ἐν ταῖς γενεαῖς τῶν γενεῶν ἀπαξιαπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, χωρὶς οὐδέποτε νὰ δοκιμάσῃ τέλος θανάτου, ὀλιγωτάτη τότε ἔμενεν εἰς ἐμὲ ἀφορμὴ Ὀλίφειως καὶ ὀδύνης, καὶ ἐλάχιστόν τι εἶχον νὰ ποτινῶμαι καὶ νὰ ἀπολοφύρωμαι, διατί δὲν εἶμαι ἐγὼ αὐτὸς ἐκεῖνος, ὁ μόνος τῶν ἀπάντων τοῦ κοινοῦ θανάτου ὑπέρτερος. Ἄλλ' ὅταν πάντες, κοινῶς οἱ πάντες, ὅσοι ἀνεφάνησαν ἀπὸ Ἀδάμ ἕως τοῦ νῦν ἐπὶ γῆς ἄνθρωποι, καὶ πάλιν κατέστησαν ἄφαντοι τελευτήσαντες, ὅσοι ζῶσι κατὰ τὸ νῦν, « καὶ ἔδονται καρπὸν ἀρούρης, καὶ ὅσοι μέλλουσι νὰ γεννηθοῦν εἰς τὸ ἔξῃς, καὶ νὰ ζήσουν, καὶ τελευταῖον νὰ ἀποζήσουν, ὅλοι ἀδιαφόρως, ὅλοι ἐπίσης, εὐρίσκονται ὑποκείμενοι εἰς τὸν τοῦ θανάτου νόμον τὸν ἀπαραίτητον, ἔχω ἐγὼ νὰ ἀποδειλιῶ καὶ νὰ ἀδημονῶ, καὶ νὰ ἐπισφαδάζω, νὰ κλαίωμαι καὶ νὰ κατοδύρωμαι, πῶς δὲν ἐγίνε δι' ἐμὲ μία τοιαύτη ἐξαίρεσις; πῶς δὲν ἐχαρίσθη εἰς ἐμὲ ἐν τοιοῦτον προνόμιον, ὅτι νὰ εἶμαι ἐγὼ, παρὰ πάντας τοὺς ἄλλους ἄνθρώπους, καὶ πρῶτος, καὶ μέσος, καὶ τελευταῖος, μονώτατος ἐγὼ, τοῦ θανάτου ἀγευστος; Αὐτὴ ἔπρεπε νὰ εἶναι μία λαμ-

(1) Βασίλ. ὁμιλ. ΚΑ. περὶ τοῦ μὴ προσηλωσθαι τοῖς βιωτικοῖς.

πρᾶ καὶ ἐπίσημος μελαγχολία, μία ἀκροτάτη, καὶ τῷ ὄντι θανάτηρά, καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔτι χειρῶν παράνοια καὶ παραφροσύνη.

Ἀλλ' ἡ ἐμὴ ἀφροσύνη δὲν ἔφθασεν εἰς ταῦτα τὰ μέτρα, ἢ (νά λαλήσω ὀρθότερον) δὲν ἐξέστράπην ἐγὼ εἰς ταύτην τὴν ἀμετρίαν. Διὰβαίνω μὲ τὸν λογισμόν μέσα εἰς ἓν κατόπυκνον δάσος. Ἐκεῖ πόσα δένδρα; εἰς καθ' ἓν δένδρον πόσα κλωνάρια; εἰς καθ' ἓνα κλώνον πόσα φύλλα; ἄλλα θάλλουσιν, ἄλλα μαραίνονται, ἄλλα, ἢ ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ μαρασμοῦ, ἢ ἀπὸ τὴν βίαν τοῦ ἀνέμου, πίπτουσιν εἰς μὲν τὰ δένδρα τὰ φυλλοβόλα κατ' ἐνιαυσίας περιόδους, εἰς δὲ τὰ ἀειθαλῆ κατὰ χρόνους μακροτέρους, πλὴν καὶ εἰς ταῦτα τελευταῖον ἀπαραιτήτως ἐπέρχεται ἡ φθορά, καὶ ἀπόρρησις: καὶ ἀναμφιβόλως καθ' ἡμᾶς δὲν διχσώζεται οὔτε ἓν καὶ μόνον ἀπὸ τὰ φύλλα τῆς ἐλαίας ἐκείνης, τῆς ὁποίας τὸ κάρφος ἔφε-
 ρεν ἐν τῷ στόματι αὐτῆς ἢ περισπερὰ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν εἰς τὸν Νῶε τί; οὐδὲ ἴχνος εἰς ἡμᾶς ἔμεινεν, οὐδ' ἄλλου πινός τῶν φυτῶν, μικροῦ ἢ μεγάλου, ἐξ ἧν ἡ γῆ πᾶσα τότε ἔτρεφεν, ὥστε νά δυνηθῇ τις νά εἰπῇ, αὐτὸ ἦτον: ὑπόθεσ τῶρα, ὅτι φύλλον ἓν ἐκ τοῦ πυκνοῦ δάσους τὸ ὁποῖον εἰς τὸ παρὸν φανταζόμεθα, ἤθελε παραπονεῖσθαι καὶ σχετλιάζει δεινῶς ταραττόμενον, ὅτι ἐμελλεν αὐτὸ, ἢ διὰ ἐπίτασιν αὐχμοῦ τε καὶ καύσονος σήμερον, ἢ αὔριον νά ἀποφρυγῇ, ἢ ὑπὸ σφοδροτέρας πνοῆς ἀνέμου ἀποσπασθὲν νά πέσῃ: δὲν ἤθελεν εἶσθαι ὁ σχετλιασμός καὶ ὁ τάραχος τοῦ τοιούτου φυλλαρίου παντάπασιν ἀνάρμωστος καὶ γελοῖος; ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ βίῳ συμβαῖνον τοῦ θανάτου σύμπτωμα, τοῦ τῆς φυλλοβολίας τῶν ἐν τῷ εἰρημένῳ δάσει δένδρων,

διαφέρει πάντως οὐδὲν τὸ αὐτὸ τοῦτο σύμπτωμα, καθὼς εἰς τὰ φυτὰ, οὕτω καὶ εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἀπαρἀλλάκτως συμβαῖνον, τὸ ἐμελώδησεν ὁ ψαλμογράφος Προφήτης: « ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ οὕτως ἐξανθήσει ὅτι πνεῦμα διήλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐχ ὑπάρξει, καὶ οὐκ ἐπιγνώσεται ἔτι τὸν τόπον αὐτοῦ.» (Ψαλμ. ρβ.) Τὸ πρῶτ (ὅταν ἡ βρέφος, ἢ παιδίον, ἢ καὶ νέος ἔτι ἀποθνήσκῃ) « ὡσεὶ χλόη παρέλθοι τὸ ἔσπερας » (ὅταν μακροβιώτερον πολυχρονήσας φθάσῃ καὶ γένη γεράνδιον.) « Τὸ ἔσπερας σκληρυνθεῖ καὶ ξηρανθεῖ. » (Ψαλμ. πθ.) Καὶ ἀπὸ τὸ προφητικὸν τοῦτο ἄσμα, δὲν ἀπατάται, ἐὰν ὑπολάβῃς, ὅτι ἀντέγραψεν ἐκεῖνο, ὁποῦ εἶπεν εἰς τὸ ποίημά του (Ἰλιαδ. Ζ. στίχ. 146. κξ.) καὶ ὁ ποιητῆς Ὅμηρος.

« Οἴη περ φύλλων γενεή, τοιήδῃ καὶ ἀνδρῶν.

« Φύλλα τα μὲν τ' ἀνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δὲ θ' ὕλη,

« Τηλεθόωσα φύει, ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὥρη,

« Ὡς ἀνδρῶν γενεή, ἢ μὲν φύει, ἢ δ' ἀποκλήγει.

Ἄλλ' ἀκολουθεῖ μοι παλιν διὰ τῆς φαντασίας σου, ὁ ἐμὸς ἀναγνώστης, ἀπὸ τοῦ προτεθέντος δρυμῶνος εἰς τὸν ὑψηλὸν κολωνόν, ἐκεῖνον τὸν παρά τὴν Ἄβυδον, (1) ἐφ' οὗ ὁ Ξέρξης ποτὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν

(1) Ἄβυδος καὶ Σησός, παλαιαὶ πόλεις ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου· ἡ μὲν Ἄβυδος ἐπὶ τῆς Ἀσίας, ἡ δὲ Σησός ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, ἀντικρυ ἀλλήλων κείμεναι. Αὐτὰ τὰ παλαιὰ Καστέλια ἀνέκτιτεν ὁ Β'. Σουλτάν Μεχμέτης ὡσπερ μετὰ ταῦτα, τὰ νέα, ὁ Σουλτάν Μεχμέτης ὁ Δ'. Τὸ ἐν τῇ Εὐρώπῃ καλεῖται ὑπὸ τοῦ Λαονίκου καὶ Λαιμοκοπίη. Οἱ Τούρκοι καλοῦσιν αὐτὰ ἢ Καστέλια, Μπογάζ Ἰσάρι· οἱ δὲ Εὐρωπαῖοι Δαρδανέλια

ἀνέβη διὰ τὰ θεωρήσει ἐκεῖθεν ὑπὸ μιαν ὄψιν τὰς τετρακοσίας μυριάδας τῶν στρατιωτῶν, ὅπου εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον τότε συνήθροισε: Βουνοί, Νάπαι, Πεδιάδες, κοιλάδες, μεσόγεια, παραθαλάσσια ἢ θάλασσα αὐτῇ ναυμαχικῶν τε τριήρων, καὶ φορτηγῶν πλοιαρίων πλήρης! ὅσα δύναται νὰ ἀντικρύσῃ, καὶ ὅσα δὲν φθάνει νὰ διακρίνῃ ἢ δρασῆ! ἐξαισιῶν θέαμα, παράδοξον ἱστορημα, μόλις πιστὸν ἔτι καὶ ἀκουόμενον πολεμικὸν ἄθροισμα! Ἐθαύμασε καὶ αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς, ὡς εἶδεν ἀφ' ὑψηλοῦ τὰ τόσα πλήθη, ὁ συναθροίσας αὐτά· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ βάρβαρος ἐγαυρίασεν, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, (1). « Καὶ πρῶτον ἑαυτὸν ἐμακάρισεν· ἔπειτα δὲ συννοήσας, ὡς ἄνθρωπος, ἐκινήθη εἰς δάκρυον· μετὰ δὲ τοῦτο ἐδάκρυσεν, » Ἀρτάβανος δὲ ὁ θεῖος αὐτοῦ ἐρωτᾷ, διατί μετὰ τὴν χαρὰν ἐλυπήθη, καὶ ἐκλαυσε; ἐκλαυσα, (ἀποκρίνεται ὁ Ξέρξης) διότι ἐκ πλήθους τοσοῦτου, μετὰ ἑκατὸν ἔτη, δὲν θέλει εὔρεθῆ ζῶν οὔτε εἷς καὶ μόνος. « Εἰσηλθέ με λογισάμενον κατοικτεῖραι. . . . Εἰ τούτων γε ὄντων τοσοῦτων οὐδεὶς εἰς ἑκατοστὸν ἔτος περιέσται. (2)

τὰ ὀνομάζουσιν, ἐκ τῆς Δαρδάνου ἀρχαίας πόλεως, ἥτις ἦτον ἐν τῷ αἰγιαλῷ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἢ τῆς Ἀσίας κτ. Πλησιῖον τῆς Σηστοῦ, εἶναι τόπος ὀνομαζόμενος Ἀποβάθρα, καθ' ὃν ἐξεύγνυτο ἡ Σχεδία, ὅταν ὁ Ξέρξης ἐγεφύρωσε τὸν μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ πορθμὸν, διὰ τὰ παράτη ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. (Ὁρα Γεωγρ. Μελετ. τοῦ Ἀθηνῶν, ἐν τμήμ. Η. Κεφ. ΚΖ.

(1) Ἡρόδοτ. Βιβλ. Ζ. Κεφ. 46.

(2) Πολὺ παρεξέτεινε τὸν καιρὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἀναλογισθεὶς ἑκατοστὸν ἔτος ὁ Ξέρξης. Ἡ παρατήρησις καὶ ἡ πεί-

Συγχωρῶ ἐκεῖνο τὸ δάκρυον· μάλιστα ἐπαινῶ τὸν δεύτερον τοῦ ἀνθρώπου συλλογισμόν, καθὼς ἐμέμφθη τὸν προλαβόντα μακαρισμὸν τοῦ βαρβάρου. Τὸ νὰ κατοικτεῖρη τις τὴν κοινὴν τῆς ὀλοκλήρου φύσεως ἀθλιότητα εἶναι ὅπωποῦν εὐλογον, εἶναι ἀκόλουθον, εἶναι ἀνθρώπινον . . . ἄχ! . . . Τόσαι μυριάδες ἀνθρώπων, μετὰ παρέλευσιν τόσου, ἢ τόσου καιροῦ, μέλλουσιν οἱ πάντες νὰ κατασθῶσι γῆ καὶ σποδός! . . . Ἄχ! . . . ζωὴ ταπεινὴ! κατάσασις ἐλεεινὴ! φύσις

ρα διδάσκουσιν, ὅτι εἰς πολὺ συντομώτερον χρονικὸν διάστημα διορίζονται αἱ τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν ἀλλεπάλληλοι διαδοχαί. Ο Μάϊορ Γράντ εἰς τοὺς νεκρικοὺς αὐτοῦ καταλόγους ἐπαρατήρησεν, ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐκ βρεφῶν ἑκατὸν γεννηθέντων ἐξήκοντα τέσσαρα φθάνουσιν εἰς τὴν ἡλικίαν ἐτῶν ἑξ, καὶ τεσσαράκοντα εἰς τὴν τῶν δέκα ἑξ, καὶ εἴκοσι πέντε εἰς τὴν τῶν ἑκοσι ἑξ, καὶ δέκα ἑξ εἰς τὴν τῶν τριάκοντα ἑξ, καὶ δέκα εἰς τὴν τῶν τεσσαράκοντα ἑξ, καὶ ἑξ εἰς τὴν τῶν πενήκοντα ἑξ, καὶ τρία εἰς τὴν τῶν ἐξήκοντα ἑξ, καὶ ἓν εἰς τὴν τῶν ἑβδομήκοντα ἑξ. Ὁ δὲ αὐτὸς Γράντ ἐπαρατήρησε καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν Λόνδραν τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ Μητρόπολιν, ἦν οἰκοῦσιν ἑξακόσαι τεσσαράκοντα χιλιάδες ψυχαί, (*) εἰς διάστημα ἐνιαυτῶν ἐξήκοντα τεσσάρων ἐναλλάσσονται οἱ ἄνθρωποι δῖς, καὶ ἐκ τούτου λέγομεν, ἐδύνατο νὰ συλλογισθῆ τότε ὁ Ξέρξης, ὅτι εἰς ἑκατοστὸν ἔτος, ὅχι μόναι αἱ αὐτοῦ μυριάδες, ἀλλὰ καὶ τρεῖς τοσοῦτοι ἐμελλον νὰ ἀπολείψουν· οὐδεὶς περιέσται, καὶ οὕτως (ἀν τὸ εὔρισκεν εὐλογον) ἔπρεπε νὰ τριπλασιάσῃ καὶ αὐτὸς τὰ δάκρυά του.

(*) Τὴν σήμερον κατοικεῖται ὑπὸ δύο περίπου ἑκατομμυρίων. Σημ. τοῦ Μ.

ἀθλία! Ὅμως εἰς τὸ παρὸν ἐγὼ εἰς τοῦτο στρέφω τὸν λογισμὸν μου, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ τοῦ λόγου μου ἡ ὑπόθεσις: Ἐὰν ὁ Περσῶν βασιλεὺς ἐκεῖνος τότε, πεπληροφωρημένος ὢν, χωρὶς νὰ ἀμφιβάλῃ, ὅτι οἱ τόσοι λαοί, οὓς ἐθεώρει ζῶντας, ἔμελλον μετὰ καιρὸν, ἐπίσης ἅπαντες νὰ ἐξαλειφθῶσιν: οὐδεὶς περιέσται. Ἐπειτα αὐτὸς ἐν μέρει περὶ ἑαυτοῦ ἀναλογιζόμενος, ἀδημονῶν ἦτον, καὶ δὲν ὑπέμενε πράως τε καὶ μετρίως, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸν μέλλει νὰ ἐπακολουθήσῃ τέως τὸ αὐτὸ πάθος, ὡς ἀπαραίτητον, καὶ τοῖς πᾶσι κοινόν· ἀλλ' ἂν ἐμερίμνα διηνεκῶς ἀγωνιῶν καὶ τρέμων καὶ σχετλιάζων, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐξάπαντος ἀποθνήσκει, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐξηρημένος καὶ ἐλεύθερος: τί ἤθελεν ἔχει τις νὰ εἰπῇ περὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου; τί ἄλλο; εἰμὴ, ὅτι αὐτὸς ἦτον ἄνθρωπος παντάπασιν ἄφρων καὶ ἀσύνητος, καὶ οὐδὲ ἄνθρωπος ὅλως νὰ ὀνομάζεται ἄξιος;

Ἄλλ' ἡμεῖς ὑπερβαίνοντες καὶ τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ Πέρσου, καὶ ὅσα ἄλλα ἢ πλατύτερα, ἢ στενώτερα καιρικά διαστήματα τῆς θανατηρᾶς προθεσμίας, ὡς ἐνθυμηθῶμεν γενεὰς γενεῶν, ἀριθμῶ καὶ λόγῳ ἀπεριλήπτους, ὡς διαλογισθῶμεν ὡς ὁ Δαυὶδ: (Ψαλμ. σς'. 5.) « Διελογισάμην ἡμέρας ἀρχαίας, καὶ ἔτη αἰώνια, » ὡς συνάψωμεν μετὰ τῶν παρελθόντων τὰ παρόντα, τὰ ἐνεστῶτα μετὰ τῶν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ μετὰ τῶν ὕστερον, ὡς δυνάμεθα εἰς τόσας διαδοχὰς χρόνων ἀλλεπαλλήλους, καὶ εἰς τοσαῦτα πλήθη ἀνθρώπων, ἐκ πάσης τε καὶ παντοίας ἡλικίας, καταστάσεως, τάξεως, ποίαν ἄρα πρόφασιν, ἢ ἀφορμὴν ὀπωσοῦν εὐλογοφανῆ εὐρίσκομεν εἰς τὸ νὰ δεινοπαθῶμεν ἐκταραττόμενοι, ἐπειδὴ σήμερον, αὔριον φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ ὄρος τῆς τοιαύτης

προθεσμίας, ὅτι καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, ἢ εἰς τινὰς τῶν περὶ ἡμᾶς οἰκειοτάτων τε καὶ φιλητάτων, παρίσταται ὁ κοινὸς οὗτος ἐξισωτῆς, ἀπαιτῶν τὴν κοινὴν ταύτην τῆς φύσεως δασμοφορὰν, ἢ τὸ κοινόν τοῦτο ὄνειον; μένει τις περὶ τούτου λύπης τε καὶ δειλίας ἀμέτρου, ταραχῆς καὶ ἀδημονίας ὑπερβαλλούσης, φόβου καὶ τρόμου ἀκαταπαύστου ὑπόθεσις δικαία καὶ εὐλόγος; οὐδεμία, οὐδὲ παραμικρά, οὐδόλως. « Ἄνθρωπε, μὴ εὐλαβοῦ κρῖμα θανάτου. Ἄκουε τοῦ σοφοῦ Σειράχ: (1) Τοῦτο γὰρ κρῖμα πάση σαρκὶ παρὰ Κυρίου· μνήσθητι προτέρων καὶ ἐσχάτων· » ὅλοι ἀπέθανον, καὶ ὅλοι μέλλουν νὰ ἀποθάνουν· τὸ ψήφισμα εἶναι κοινόν, τὸ σύμπτωμα εἶναι ἀπαραίτητον, ἄφυκτον, καὶ αὐτὸ μάλιστα οἰκονομήθη ὡς δίκαιον καὶ καλόν ἀπὸ τὸν ὑψιστον καὶ ὑπεράγαθον πλαστοουργὸν καὶ Κριτὴν σου: τολμᾶς νὰ ἀντιτείνης; « Τί ἀπαναίνῃ ἐν εὐδοκίᾳ ὑψίστου; » Αὐτὸ καὶ ὡς συμφέρον ἔτι καὶ ἐπωφελές διωρίσθη καὶ διὰ σέ, τὸν πλαστοουργηθέντα μὲν κατὰ χάριν εὐθύν καὶ ἀθάνατον ἐξ ἀρχῆς, ἔπειτα δὲ ἐκ σεαυτοῦ διαστραφέντα, καὶ ἐπὶ τὴν εἰς γῆν ἐπάνοδον ἐκουσίως παραπετόντα. Ἔχεις τινὰ λόγον εἰς τοῦτο νὰ ἀντιβάλῃς; οὐδένα πάντως· μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου λόγον ἔχεις νὰ εὐαρεστηθῆς, καὶ τὸν ἀναπλάστην σου ἐξ ὅλης ψυχῆς νὰ εὐχαριστήσῃς. Ἐκ γῆς ἐλήφθης, εἰς γῆν, ἠθέλησες, καὶ ἐστράφης, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς πάλιν διὰ τοῦ θανάτου ἐπανεκλήθης, ἀφ' οὗ πρὸς καιρὸν τινα, ἢ περισσότερον, ἢ ὀλιγώτερον ἐν αὐτῇ διατρίψας, δοκιμάσης τὰς ἐπ' αὐτῆς στενοχωρίας καὶ ἀθλιότητας.

(1) Σειράχ Κεφ. ΜΑ'. 3. 4.

Ἐπειδὴ, εἰν φρένας ἔχης, πρέπει νὰ συλλογισθῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων ἅμα καὶ τοῦτο, εἰν ἅπαντες καθ' ὑπόθεσιν, ὅσοι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν ἐγεννήθησαν, καὶ νῦν ἔζων; ἢ ὀλιγώτερον, ὅσοι ἐγεννήθησαν εἰς μόνην τὴν περασμένην δεκάτην ὀγδόην ἑκατοστάδα τῶν ἀπὸ Χριστοῦ χρόνων; ἢ ἔτι ὀλιγώτερον, ὅσοι πρὸ ἐνιαυτῶν ἐξήκοντα; ἢ τοῦλάχιστον, ὅσοι πρὸ τριάκοντα, τουτέστιν οἱ τῆς μιᾶς γενεᾶς τῆς ἀμέσως πρὸ ἡμῶν γενομένης, καὶ ἀπογενομένης, καὶ πρὸς τοῦτοις εἰν καὶ ἡμεῖς οἱ ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης γενεᾶς ἄνθρωποι κατὰ τὸ αὐτὸ ἅμα καὶ ὁμοῦ, ὅσοι νῦν ἐσμέν, ζῶντες εὐρισκώμεθα μετ' ἐκείνων; ἄρα γε εἰς κρείττονα καὶ εὐδαιμονεστέραν κατάστασιν ἠθέλεν εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Πῶς οἱ τόσοι καὶ τόσοι ἐμελλον νὰ συζήσουν; Πῶς ἕκαστος ἐξ ἡμῶν; Πῶς ἐγὼ, καὶ σὺ καὶ οἱ λοιποὶ ἐξ ἡμῶν σὺν ἐκείνοις; Τίς μικρὸν σταλαγμὸν φρενῶν εἰς τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ ἔχων, ἠθέλε προκρίνει τὴν ζωὴν πρὸ τοῦ θανάτου, εἰς τοιαύτην τοῦ παρόντος βίου κατάστασιν;

Ἄλλ' οὐχὶ τοῦτο (ἐρεῖς) καθιστᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ θανάτου τὸ τέλος οὕτως ὀδυνηρὸν καὶ δυσφόρητον οὐχὶ τοῦτο, καὶ οὐδεὶς ἴσως ποτὲ ἐφθασεν εἰς τόσην ἀφροσύνην καὶ ἄνοιαν, ὥστε νὰ ἐκταράσσεται καὶ νὰ ἀδημονῆ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι τέως αὐτὸς μέλλει νὰ ἀποθάνῃ, ἐπειδὴ τὴν ἐπὶ γῆς πανζωίαν ταύτην, ἢ ἀπεραντοζωίαν, οὐδεὶς τὴν φαντάζεται. Τί δὲ τάχα; ἢ διότι περὶ ἑαυτοῦ ἕκαστος τὴν πολυζωίαν, ἢ μακροζωίαν ἐπιποθεῖ, διὰ τοῦτο ζῆ ἀθυμῶν τε καὶ τρέμων, ὅτι ἠθέλε νὰ μὴ ἀποθάνῃ, ἂν δὲν εἶναι τρόπος μηδέποτε, καὶν τοῦλάχιστον « ὄχι τώρα, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα: »

Πλὴν καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν τὸ, « ὄχι τώρα, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, » ὁ καθ' ὑπερβολὴν φιλόζωος, θέλει τὸ ἐπιθυμήσει καθὼς τώρα, ὁμοίως καὶ μετὰ ταῦτα: ὅθεν καὶ εἰς τοῦτο λανθάνεται, μέτρα ζωῆς ἑαυτῷ προτιθέμενος ἀκριτως καὶ ἀσυλλογίστως, ἀλλ' ἡ θεραπεία τῆς τοιαύτης ἀκρισίας καὶ ἀσυλλογιστίας καὶ εἰς αὐτὸν εἶναι, εἰν στοχασθῆ, ὅτι τὰ διαστήματα τοῦ παρόντος βίου εἰς ἄλλους μακρότερα, εἰς ἄλλους συντομώτερα, εἰς τινὰς βραχύτατα, εἶναι ἅπαντα διωρισμένα ἐκ τῆς ἄνωθεν ὑπεραγάθου καὶ πανσόφου προνοίας, πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ συμφέρον ἑκάστω οἰκονομούμενα. Καὶ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος χρεωθεῖ νὰ ἀποβλέπῃ ἀταράχως καὶ εὐψύχως τὸν θάνατον, εἰς κάθε καιρὸν, καὶ ἀφ' οὗ μάλιστα προχωρήσῃ εἰς μέτρον ἡλικίας, ἐν ᾗ ἔχει τελείαν τὴν τοῦ λογικοῦ κρίσιν, περισσότερον πρέπει νὰ εὐχαριστῆται, ὅτι τόσον ἔζησε, παρὰ νὰ δυσφορῆ καὶ νὰ ἀδημονῆ καὶ νὰ σχετλιάζῃ, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς ἐπέκεινα πολὺ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν θέλει ζῆσει.

Ἄνισοι βέβαια καὶ ἀνώμαλοι εἶναι, κατ' εὐδοκίαν τοῦ Δημιουργοῦ, αἱ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου προδιαταχθεῖσαι ἐπιχαί τε καὶ παρατάσεις. Ἐπαρατηρήθησαν παρὰ τοῖς Ἄγγλοις (1) οὐ πρὸ πολλοῦ οἱ ὅροι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, οἱ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πολυετεῖς, ἢ βραχυετεῖς, καθὰ συμβαίνουσι: καὶ εὐρέθη, ὅτι ἐξ ἀριθμοῦ τινος σημειωθέντων βρεφῶν, ἅμα καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν γεννηθέντων, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἔτει θνήσκου-

(1) M. Simpson ἐν τοῖς πίναξι τοῖς ἐν Λόνδρῳ ἐκδοθεῖσιν, ἔτει 1742. Παρὰ Βυφωνίῳ φυσιολογ. ἱστορ. Τόμ. Β', περὶ τοῦ ἀνθρ. καὶ τῆς νηπιότη. Σελ. 471. 472.

σιν ὑπὲρ τὸ τεταρτημόριον. — Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ καὶ τῷ δευτέρῳ ὑπὲρ τὸ τρίτημόριον. — Ἴν δὲ τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ θνήσκουσι τοῦλάχιστον τὰ ἡμίση. Τουτέστιν, ἀπὸ χιλίων βρεφῶν, τὰ ὅποια σήμερον γεννηθῶσιν, ἕως τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἐνιαυτοῦ, μόλις εὐρίσκονται ζῶντα 725· ἕως τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἐνιαυτοῦ μόλις μένουσι τὰ 630· ἕως τὸ τέλος τοῦ τρίτου μόλις τὰ 500. Ἡ αὐτὴ παρατήρησις ἔγινε καὶ παρὰ τοῖς Γάλλοις. (1) Πλὴν ὅσον παρὰ τούτοις, περισσότερα βρέφη φαίνεται, ὅτι φθάνουν εἰς τὸν ὄρον τῆς πρώτης ἡλικιώσεως· ἐπειδὴ ὄχι κατὰ τὴν τριετίαν (ὡς εἴρηται παρ' Ἀγγλοῖς) ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑπταετίαν, ἢ καὶ ὀκταετίαν παρὰ Γάλλοις, τῶν ἁματικτομένων βρεφῶν ἀποθερίζεται τὸ ἥμισυ, καὶ ἔτι πρὸς. Ὁ φυσιολόγος, (2) ὁστις ἀναφέρει τὰς τοιαύτας παρατηρήσεις, ἐκτιθέμενος καὶ τοὺς κατ' αὐτὰς καταγραφέντας πίνακας, στοχάζεται μετὰ ἀκριβείας, ὅτι λοιπὸν ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ δύναται τις νὰ στιχηματίσῃ περὶ ἑνὸς νεοτεχθέντος βρέφους, πῶς ἠμπορεῖ νὰ ζήσῃ ἔτη τρία, ἀφ' οὗ ἐγεννήθη, καὶ ὄχι ἐπέκεινα· ἐν δὲ τῇ Γαλίᾳ ἔτη ἑπτὰ, ἢ ὀκτῶ, καθότι καὶ ἐκεῖ, καὶ ἐδῶ εἰς τοὺς τεθέντας ἐκ παρατηρήσεως ὄρους ἔχει τὸ στιχηματὸν τὸ ναί, καὶ τὸ οὐ ἰσόμετρον. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐκ τῶν ῥηθέντων πινάκων (3) προσωτέρω καὶ εἰς τὰς ἐφεξῆς ἡλικίας στοχάζεται καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀφ' οὗ πατήσῃ τὸ πέμπτον, ἢ ἕκτον, ἢ ἑβδο-

(1) M. Duprè de S. Maur, παρὰ τῷ αὐτῷ Βυφωνίῳ Αὐτ.

(2) Ὁ αὐτ. Βυφών. αὐτόθ. ἐνθ. ἄνωτ.

(3) Βυφών. αὐτὸς αὐτόθι.

μον ἔτος, δύναται τις νὰ ὑποσχεθῇ περισσότερους χρόνους ζωῆς, παρὰ εἰς ἅπαν ἄλλο τῆς ἡλικίας ὄριον. Διότι εἰς τὴν εἰρημένην ἡλικίαν ἐλπίζεται ἢ τοῦ βίου ἕκτασις εἰς χρόνους προσέτι τεσσαράκοντα δύο, καὶ ἐπέκεινα. Ἀλλὰ μετὰ τὸ πέμπτον, ἢ ἕκτον, ἢ ἑβδομὸν ἔτος, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλπιζομένων τῆς ζωῆς χρόνων χωρεῖ εἰς ἐλάττωσιν· εἰς τρόπον, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ δωδεκαετοῦς παιδὸς δύναται τις νὰ ὑποσχεθῇ ζωῆς ἐνιαυτοὺς τριάκοντα ἐννέα· ἐπὶ δὲ τοῦ εἰκοσαετοῦς νέου τριάκοντα καὶ ἡμισυ· ἐπὶ δὲ τοῦ τριακονταετοῦς ἀνδρὸς ἡδη, εἴκοσι καὶ ὀκτῶ, καὶ ἀκολούθως ἐνιαυτοὺς ζωῆς ὀλιγωτέρους, καὶ ὀλιγωτέρους, ἕως εἰς τὴν γηραιάν ἡλικίαν, τὴν τῶν ὀγδοήκοντα καὶ πέντε, ὅταν τις εὐλόγως δύναται νὰ στιχηματίσῃ ἐνιαυτοὺς ἔτι τρεῖς.

Ἐὰν ταῦτα εἶναι ἀληθινὰ, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς διαφέροντα μέτρα τοιαύτας ἔχωσι τὰς ἀνωμαλίας, καθὼς ἢ καθημερινὴ δοκιμὴ δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν, τίνι λόγῳ ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' οὗ μάλιστα προβῇ εἰς ἰκανὴν ἡλικίαν, ἠμπορεῖ νὰ ἐκταράττεται ἀμέτρως διὰ τὸν μέλλοντα ἐλθεῖν εἰς αὐτὸν θάνατον; καὶ πῶς δὲν ἔχει ἀφορμὴν δικαιότεραν ὁ τοιοῦτος νὰ εὐχαριστᾷ μᾶλλον τὸν τῆς ζωῆς χορηγὸν καὶ δοτῆρα, ὅτι ἐκ τοῦ μηδενὸς τὸν ἐζωοποίησε, καὶ ἐπιστρέψας τὸν λογισμὸν ὀπίσω αὐτοῦ, νὰ τὸν δοξολογῇ ἰδίως, στοχάζόμενος πόσοι, καὶ πόσοι δύνανται νὰ ἀριθμηθῶσιν, ὄσους πρὸ αὐτοῦ εἰς πολλὰ ὀλιγώτερον ζωῆς διάστημα ἀπεθέρισε τοῦ θανάτου τὸ δρέπανον, καὶ καθ' ἑκάστην ἀποθερίζει. Ὁ νέος ἀποθνήσκων καθ' ὑπόθεσιν εἰς τὸν εἰκοστὸν πέμπτον χρόνον τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας, ἀποκλαίεται ἴτως, ὅτι τελευτᾷ ἔτι ἄωρος ἐπάνω εἰς τὸ ἄν-

ος τῆς νεότητος. ἀλλ' ἐὰν ἐπιλογισθῇ, ὅτι τὸ ἡμισυ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, ὅσοι εἰς ὅλον τὸν τετραπέρατον κόσμον εἶδον τὸ φῶς τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν αὐτὸς ἐγεννήθη, καὶ περισσότερον ὅμως ἀπὸ τρεῖς χρόνους δὲν τὸ ἐχάρησαν, μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ ἀποκλαίεται εἰς τὸ λάχος τὸ ἴδιον, δὲν εἶναι χρεώστης μάλιστα νὰ ὑμνολογῇ τὸν τῆς ζωῆς παροχέα καὶ πρύτανιν, ὅτι ὑπὲρ τὸ ἡμισυ τῶν συνομηλίκων του αὐτὸς ἐφάνη ἐξηρημένος, καὶ ἠξιώθη νὰ ζῆσῃ ἔτη ὑπὲρ ἐκείνους δύο καὶ εἴκοσιν; ἔτη μάλιστα, τὰ ὅποια ὡς ἐλευθερα ὄντα τῶν ἐν τῷ βίῳ συμβαινόντων φυσικῶν τε καὶ ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν παθημάτων, κρίνονται τῆς ζωῆς τὰ εὐδαιμονέστερα; Ἄλλ' ἐὰν ὁ εἰκοσιπενταετῆς νέος χρεωστῇ νὰ γνωρίζῃ, καὶ νὰ ὁμολογῇ τοῦ τοιοῦτου προνομίου τὴν χάριν, ὁ τριακονταετῆς ἀνὴρ, καὶ ἐρεξῆς ὁ τεσσαρακονταετῆς, ὁ πεντηκονταετῆς κξ: δὲν ἔχει χρέος νὰ τὴν ὁμολογῇ περισσότερον; Ἐγὼ ἠγγίζον τοὺς χρόνους τῆς ἡλικίας τοὺς ἐξήκοντα, ὅτε ταῦτα τὸ πρῶτον ἔγραψον, ἄρχησα δὲ νὰ ἀναπνέω τῆς ζωῆς τὸν ἀέρα ἐν ἔτει 1716. Πόσοι τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον γεννηθέντες, καθ' ὃν καὶ ἐγὼ, εἰς διάστημα τριῶν χρόνων τῶν τῆς ζωῆς μου πρώτων, τουτέστιν ἕως τοῦ 1719, ἀπέθανον; πόσοι δὲ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεννηθέντες, καὶ μετ' ἐμέ, παρεκτὸς τῶν μετ' ἐμοῦ ἐκείνων; ὦ πόσοι! ὦ πόσοι! Αὐτὸς δ' ἐγὼ ἄχρι τοῦ παρόντος ἔτους 1803, τοῦ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἤδη λήγοντος εἰσέτι ζῶ! κατὰ θείαν πάντως μακροθυμίαν, καὶ ἄπειρον ἔλεος τοῦ ζήσαντός με τὸν ἄθλιον πρὸς μετάνοιαν, καὶ τῶν ἀμετρήτων μου πλημμελημάτων ἐπανόρθωσιν.

Ἄλλ' ἡ μακροβιότης ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους εἰς τὸν

ἀνθρώπον δὲν πρέπει νὰ ἐπιλογισθῇ καθ' ἑαυτὴν εἰς εὐκληρίαν, καθὼς οὔτε ἡ βραχύτης τοῦ βίου ἐξεναντίας εἰς δυστύχημα, οὐδ' ἀφορμὴν ἔχει δικαίαν καὶ εὐλογον ὁ καχεκτῶν, καὶ νοσηλευόμενος ἔτι καὶ νέος ὢν, νὰ φθονῇ, ἢ καὶ νὰ μακαρίζῃ τὸν γηραλέον, καὶ ἐν εὐρωστίᾳ εὐεκτοῦντα, ὡς ἐκεῖνος πτωχεύων δι' ὀλιγότητα ζωῆς ἡμερῶν, τοῦτον διὰ μακροβιότητα πλούσιον. Τὴν τοιαύτην ἀλήθειαν γλαφυρώτατα τὴν ἠθολογεῖ ὁ ἠθικώτατος Πλούταρχος, (1) ἐν οἷς συμβουλεύει τὸν φίλον αὐτοῦ Πάκιον, πῶς δύναται νὰ περάσῃ τὴν ζωὴν ἐν ἀταραξίᾳ καὶ γαλήνῃ, ἀναμεταξὺ εἰς τὰ πολλαχόθεν περιστατοῦντα αὐτὸν ἀνιαρὰ καὶ δυσάρεστα. Πρὸς τοῖς ἄλλαις μέγα πρὸς ἀνοχὴν καὶ μετριοπάθειαν παράγγελμα εἰς αὐτὸν ὑποβάλλει τὸ νὰ μὴ λογίζεται τοὺς ὑψηλοτέρους αὐτοῦ εἰς τὰς καταστάσεις, ἀλλὰ νὰ ἐπιστρέφῃ τὸν νοῦν εἰς τοὺς ταπεινοτέρους: «Τοὺς ὑποδεεστέρους, ὦ Πάκιε, ἀποθεωρεῖν, καὶ μὴ πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας ἀντιπαρεξάγειν.» Τίς ποτὲ εὐχαριστεῖται, ἠδέως ἀναπαυόμενος, ὅταν ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἄλλου; Ἄχ (λέγει ὁ ἀσθενὴς καὶ μικρόψυχος ἀνθρώπος:) Διατί ὄχι καὶ ἐγὼ, ὡς ἐκεῖνος; «Τοιοτοτρόπως οἱ δεδεμένοι εὐδαιμονίζουσι τοὺς λελυμένους, ἐκεῖνοι δὲ τοὺς ἐλευθέρους· οἱ δὲ ἐλεύθεροι τοὺς πολίτας· οὗτοι δὲ πάλιν αὖ τοὺς πλουσίους· οἱ δὲ πλούσιοι τοὺς σατράπας· οἱ δὲ σατράπαι τοὺς βασιλεῖς· οἱ δὲ βασιλεῖς τοὺς θεοὺς, μονονουχὶ βροντᾶν καὶ ἀσραπτειν ἐθέλοντες. Εἶτα οὕτως αἰεὶ τῶν ὑπὲρ ἑαυτοὺς ἐνδεεῖς ὄντες, οὐδέποτε τοῖς καθ' ἑαυτοὺς χάριν ἔχουσι.»

(1) Ἐν τῷ περὶ εὐθυμίας.

Δέν εἶναι εὐκόλον νὰ εὐχαριστῶνται εἰς τὰ καλὰ, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἐν ὧσιν συλλογίζονται τὰ καλὰ τὰ μεγαλήτερα, τὰ ὅποια οἱ ἄλλοι ἀπολαμβάνουσι, καὶ αὐτοὶ ὑπεροῦνται. Ἄλλ' ἐὰν μεταστραφῆ εἰς τὸ ἐναντίον ἢ σχέσις, καὶ γενῆ ἢ παράθεσις πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους, τότε ἕκαστος εὐρίσκεται ἀναπαυόμενος εἰς τὴν τάξιν του. Ὁ βασιλεὺς τότε εὐχαριστεῖται, ὅτι δέν εἶναι εἷς σατράπης· ὁ σατράπης, ὅτι δέν εἶναι εἷς τῶν ἀπλῶς πλουσίων· ὁ πλούσιος, ὅτι δέν εἶναι εἷς τῶν μετρίων πολιτῶν· ὁ πολίτης, ὅτι δέν εἶναι ὁ τυχῶν δημότης, μόνον ἐλεύθερος· ὁ ἐλεύθερος, ὅτι δέν εἶναι δοῦλος· ὁ δοῦλος, ὅτι δέν εἶναι δεδεμένος· καὶ ὁ δέσμιος, ὅτι δέν εὐρίσκεται εἰς τὸν κίνδυνον ἐκείνου, τὸν ὅποιον σύρουσιν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, νὰ τὸν κρεμάσουν.

Οἱ αὐτοὶ οὗτοι στοχασμοὶ μεταφερόμενοι ἀπὸ τῶν ἄλλων βιωτικῶν καταστάσεων, καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τὰ αὐτὰ προξενούσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ταραχῆς, ἢ ἀταραξίας, δεινοπαθείας, ἢ μετριοπαθείας ἀποτελέσματα. Ἐπὶ τῆς κλίμακος τῶν διαφορῶν τῆς ζωῆς μέτρων εἰς ὁποίαν ποτὲ βαθμίδα ἠλικιώσεως, ὅταν ἔχη τὴν τοῦ λογικοῦ χρῆσιν, εὐρεθῆ ὁ ἄνθρωπος, πάντοτε ἀνευχαρίστητος εἶναι, ἐν ὧσιν ἀποβλέπει εἰς τοὺς ὑπερτέρους βαθμοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ μακροβιώτεροι φθάνουσιν· ἀλλ' ἔχει ὁμως πάντοτε ἀφορμὴν εὐλογον ἕκαστος νὰ εὐχαριστῆται, ἐὰν, ἐπιστρέψας τὸ βλέμμα εἰς τοὺς ὀπίσω, ἀναλογισθῆ τὰ πολυάριθμα πλήθη, καὶ τὰς μυριάδας τῶν μυριάδων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δέν ἠξιώθησαν νὰ φθάσουν εἰς ἐκεῖνο τῆς ἡλικίας τὸ μέτρον, εἰς ὃ ἔλαβεν αὐτός

τὴν χάριν νὰ φθάσῃ· ὅθεν ἔτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Πλούταρχος προσθέτει: « Ὅταν, ὦ Πάκιε, πάνυ θαυμάσης ὡς κρείττονα τὸν ἐν τῷ φορείῳ κομιζόμενον, ὑποκύψας, θέασαι καὶ τοὺς βασάζοντας. » Βλέπεις, λέγει, τὸν μεγαλοπρεπῶς καθεζόμενον ὡς ἐπὶ θρόνου, καὶ περιφερόμενον ἐντὸς τοῦ φορείου ὑπὸ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων, καὶ τὸν μακαρίζεις; ἰδὲ καὶ τοὺς βαστακτὰς του. Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸν προκείμενον ἡμῖν σκοπὸν ἀντιστρέφων τὸ εἰρημένον λέγω πρὸς σέ, ὦ φίλτατε ἀναγνώστα, ὅταν ἴδῃς « τοὺς νεκροφοροῦντας, γηραλέους πολλάκις, ἀνακύψας, βλέπε καὶ τὸν νέον, ἢ παῖδα, ἢ νήπιον τὸν νεκροφορούμενον. » Ἐκεῖνο τὸ βλέμμα, ὅπου ὁ Χαιρωνεὺς ἐσυμβούλευε, κινεῖ καὶ τὸν πτωχὸν νὰ ὑποφέρῃ εὐθύμως τὴν τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ τύχης κατάστασιν· τοῦτο, τὸ ὅποιον ἐγὼ ἐνταῦθα συμβουλεύω, παρακινεῖ καὶ τὸν μήπω γεγηρακότα (πρόσω μᾶλλον τὸν γηράσαντα, καὶ ὑπεργηράσαντα;) νὰ ἀπεκδέχεται μεγαλοψύχως τὴν τοῦ θανάτου περίστασιν, ἢ προσέγγισιν. Ἄλλ' ὅποιον τὸ ἐκ τῆς μακροβιότητος ὄφελος;

Ὁ Μακεδὼν ἔζησεν (ὡς ἰσοροῦσι) τριάκοντα καὶ τρία ἔτη· τί δὲ διέφερον εἰς αὐτὸν, ἂν ἤθελε ζῆσιν ἕξ καὶ ἑξήκοντα; μήπως ἢ ἐπαναδίπλωσις τῆς ζωῆς ὑποσμικρύνει τὸ τοῦ θανάτου ἀτύχημα; οὐδὲν τοιοῦτον. Τὸ πλῆθος, καὶ ἡ ὀλιγότης τῶν ἡμερῶν δέν ἔχει λόγον εἰς τὸν λογαριασμὸν τοῦ ἄδου, ὅχι, λόγον δέν ἔχει: « Εἴτε δέκα, εἴτε ἑκατὸν, εἴτε χίλια ἔτη, οὐκ ἔστιν ἐν ἄδου ἐλεγμὸς ζωῆς: ὡς ὁ αὐτὸς Σειράχ (1) μᾶς βεβαιώνει.

Μία καὶ μόνη πρόφασις δύναται ὅπως οὖν νὰ παρα-

(1) Σειράχ ἐνθ. ἀνωτ.

στήση εὐάφορμον, καὶ διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον μεμπτὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ θανάτου τὴν θρόησιν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς προσθήκης τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς του· τίς ἢ πρόφασις αὕτη; τὸ νὰ προφθάσῃ δηλαδὴ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἢ νὰ διορθώσῃ τὸ κακὸν, ὅπου ἔπραξεν, ἢ νὰ κατορθώσῃ τὸ καλόν, ὅπου ἐπεχειρίσθη, καὶ δὲν ἠξιώθη νὰ τὸ ἐκτελέσῃ. Ἐὰν οὕτως ἔχῃ, καὶ αὐτὸς εἶναι, ὦ ἄνθρωπε, ὁ ἀληθινὸς σου σκοπὸς, δι' ὃν τοσοῦτον ἐκταράττεσαι καὶ λυπεῖσαι, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιθυμεῖς, εἰ δυνατόν, νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ σοῦ τὸ τέρμα, καὶ ζωῆς ἡμέραι εἰς σὲ νὰ προστεθῶσιν, ἐγὼ δὲν ἔχω πλέον τί νὰ ἐπιφέρω πρὸς ἐλάττωσιν τῆς περὶ τὸν θάνατον ταραχῆς καὶ θλίψεως τῆς ψυχῆς σου. Τότε βλέπω, ὅτι μιμῆσαι τὸν εὐσεβῆ καὶ Θεοφιλῆ ἐν βασιλεῦσιν Ἐζεκίαν, ὅταν «ἀρρώσῃσας εἰς θάνατον, ἀπέστρεψεν, ἀπὸ τῆς κλίνης, ἐφ' ἧς κατέκειτο, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν τοῖχον, καὶ ἤυξατο πρὸς Κύριον, καὶ ἐκλαυσε κλαυθμῷ μεγάλῳ.» (1) Τότε, καθὼς παρὰ Θεοῦ εἰς τὸν βασιλέα Ἰούδα ἐπέμφθη παρηγορητῆς προφήτης ὁ Ἡσαίας, πεμφθήσεται καὶ πρὸς σὲ, καὶ παρασῆσεται σοι τίς προφήτης· «τότε εὐρεθήσεται τις σύκων παλάθη καὶ διὰ σὲ, καὶ ἐπιτεθείσεται ἐπὶ τὸ ἔλκος, καὶ σὲ ὑγιάσῃ.» Τότε καὶ πρὸς σὲ ἴσως ῥηθήσεται, ὡς πρὸς ἐκεῖνον διὰ τοῦ προφήτου ἐμηνύθη Θεόθεν: «Ἦκουσα τῆς προσευχῆς σου· εἶδον τὰ δάκρυά σου· ἰδοὺ ἐγὼ ἰάσομαί σε, καὶ προσθήσω ἐπὶ τὰς ἡμέρας σου:» ἂν ὄχι πεντεκαίδεκα ἔτη, τόσον ὅμως διάστημα ζωῆς ἔτι καὶ μέτρον, ὅσον εἰς ἐσὲ μέλλει νὰ εἶναι ἐπωφελές καὶ συμφέρον,

(1) Δ'. Βασιλειῶν, Κεφ. Κ'. 1—7.

ὥστε νὰ κατορθώσῃς τὰ καλὰ, τὰ ὅποια ἐπεχειρίσθης καὶ δὲν ἐξετέλεσας· ἢ καὶ ὥστε νὰ διορθώσῃς τὰ κακὰ τὰ μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ σοῦ πεπραγμένα. Μόνον σὺ ἄνθρωπε ἐπίστρεψον, ὡς ὁ Ἐζεκίας, καὶ κλαῦσον. Αὕτη εἰς ἐσὲ μόνη Χριστιανὲ ὑπολείπεται παρηγορία εἰς τὴν τοῦ θανάτου προσέγγισιν· αὕτη μόνη ταραχῆς τε καὶ θλίψεως συγχωρουμένη αἰτία, καὶ εἰς ἀπαίτησιν τῆς τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς σου προσθήκης ἐλπίς, εἰς κατάκρισιν μὴ ὑποκειμένη. «Κλαῦσον κλαυθμῷ μεγάλῳ.»

Ἐὰν τοιοῦτος εἶναι ὁ λογισμὸς τοῦ ἐκταραττομένου, καὶ ἀδημονοῦντος διὰ τὸν ἐπερχόμενον θάνατον, ὅτι ἀνετοιμος ἤδη εὐρίσκεται, εἰς τὸ νὰ τὸν ἀπαντήσῃ, ἢ θλίψις ἢ περὶ τὸν θάνατον, εἶναι δικαία καὶ εὐλογος, εἶναι ἐπωφελῆς καὶ σωτηριώδης. Ἐὰν ὅμως, ὄχι διὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἀνετοιμασίαν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μόνον ὁ ἄνθρωπος ταράττεται καὶ θροεῖται, ὅτι μέλλει νὰ ἀλλάξῃ τὴν ζωὴν τὴν παροῦσαν, τότε ἡ ταραχὴ αὐτοῦ καὶ ἀδημονία εἶναι ἀξιοκατάκριτος, καὶ ἀλογίας πλήρης, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀφροσύνης οὐ μόνον διὰ τὸ κοινὸν καὶ ἀφυκτον τοῦ συμπτώματος, τὸ ὅποιον, (θέλει δὲν θέλει) μέλλει ἐξάπαντος νὰ τὸ δοκιμάσῃ καὶ αὐτὸς, ὡς πάντες οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ προσέτι, ἐπειδὴ καὶ τὸ τοιοῦτον σύμπτωμα, ἀφ' οὗ ἐγεννήθη, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τε, καὶ ὥραν, καὶ στιγμὴν, αὐτὸς ἐν ὄσῳ ζῆ, ἀδιαλείπτως καὶ τὸ ἐδοκίμασε, καὶ τὸ δοκιμάζει. Πῶς; διότι ἡ παροῦσα ζωὴ δὲν εἶναι ζωὴ ἀπλή καὶ ἄκρατος· εἶναι μία ἕκτασις καιροῦ συνισταμένη ἀπὸ ζωᾶς καὶ ἀπὸ θανάτου· εἶναι ὡσὰν μία ἄλυσος συμπλεκόμενη ἀπὸ κρῖνον καὶ κρῖνον, τὸν μὲν ζωοειδῆ, τὸν δὲ θανατοειδῆ, τὸν ἕνα θετικόν, τὸν ἄλλον ἀποφατικόν· εἶναι, δὲν εἶναι, πάλιν εἶναι,

πάλιν δὲν εἶναι, ἀλληλοδιαδόχως. Ἄπας λογικὸς ἄνθρωπος, εἴαν ἐπὶ τῆς ἀνακυκλουμένης ταύτης αὐτοῦ ἐπιζήσεως καὶ ἐπιθνήξεως ἐπιτηρίξῃ ὅπως οὖν μετὰ προσοχῆς τὸν νοῦν του, βλέπει αὐτὸ φανερώς καὶ τὸ γνωρίζει. Τίς δύναται νὰ εἰπῇ περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ζῆ; οὐδεὶς, εἰμὴ ὅστις δύναται νὰ ἐπιβεβαιώσῃ περὶ ἑαυτοῦ μὲ ἀλήθειαν, ὅτι ὁ αὐτὸς εἶναι. Ἀλλὰ τίς θέλει ἐπιβεβαιώσῃ ἀληθῶς καὶ κυρίως ἐν ᾧ ζῆ, ὅτι ὁ αὐτὸς εἶναι; οὐδεὶς, εἴαν ὅπως οὖν γνωρίξῃ τὸν ἑαυτόν του, καὶ γνωρίζων, κρίνει μετὰ ὀρθότητος, ὅπως καὶ εἰς ποῖον τρόπον ἐξωγονήθῃ, καὶ ζωογονεῖται. Αὐτὸς πρὸ τῆς παρουσίας στιγμῆς ἦτον, τώρα κατ' ἐκείνην πλεον δὲν εἶναι, καὶ κατὰ τὴν μετὰ ταῦτα στιγμὴν ἀκόμη δὲν εἶναι. Λοιπὸν ὁ πρὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἀπέθανεν, ὁ κατὰ ταύτην ἀποθνήσκει, ὁ μετὰ ταύτην δὲν ἔγινε, καὶ ἀφ' οὗ γένῃ, ὁμοίως ἐφεξῆς θέλει ἀποθάνῃ· ὥστε ἀπὸ θανάτου ὁ ἄνθρωπος μεταβαίνει εἰς θάνατον, καὶ κυρίως δὲν ζῆ, καθότι κυρίως δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς, ὅπου πρὸ τούτου ἦτον, καὶ μετὰ τοῦτο ἔσται μόνος ὁ Θεὸς ὁ ἐς αἰὲν ὢν, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα νὰ ζῶν, μόνος παναληθῶς καὶ ζῆ, καὶ εἶναι, ὅτι διὰ πάντος καὶ ἦν, καὶ ἔστι καὶ ἔσται, μόνος ὁ Θεὸς εἶναι μᾶλλον δὲ ὁ Θεὸς αὐτὸς εἶναι αὐτὸ τὸ εἶναι. Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα Σὺ εἶ.

Δύο ἐπιγραφαὶ ἱστοροῦνται, ὅτι εἰς τὰ προπύλαια τοῦ ἐν Δελφοῖς ἀρχαιοτάτου χρηστηρίου εὕρισκοντο μὲ χαρακτηρισ χρυσοῦς ἐπιγεγραμμέναι, καὶ ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἀπὸ πάσης τῆς γῆς συντρεχόντων λαῶν ἀναγινωσκόμεναι. Ἡ μία ἦτον: γνῶθι σαυτόν. (Γνώρισαι τὸν ἑαυτόν σου.) ἡ ἄλλη ἦτον: εἶ. (εἶσαι.) Αἱ ἐπιγραφαὶ ἐκεῖναι ἦσαν δύο μεγάλαι φωτοχυσίας ἐλλάμψεις, τὰς

ὁποίας ὁ Δημιουργὸς τοῦ φωτὸς ἀκτινοβολήσας ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, ἐπρόπεμφεν ἐμφανέστατα εἰς ἀπάσας τὰς γενεὰς τῶν ἀνθρώπων, τὰς ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς βεβυθισμένας ἔτι εἰς τὴν σκοτόμαιναν τῆς πλάνης, πρὶν ἐπιλάμψη ἢ τῆς ἐντελοῦς Θεοσεβείας ἡμέρα, πρὸ τῆς ὑπερφουδῆς οἰκονομίας τῆς ἐν τέλει τῶν αἰῶνων Θεοφανῶς γεγεννημένης. Προκατηύγασε κατ' ἀρχὰς ὁ φωτισμὸς οὗτος εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Νόμου προπάτορας, εἰς τὸν Ἀβραάμ, καὶ τοὺς αὐτοῦ ἀπογόνους· ἤστραψεν ἀκούθως εἰς τὰ Ὠρήβ, καὶ εἰς τὰ Σινᾶ, διὰ τῆς πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ Μωσέως κηρυχθείσης Νομοδοσίας, ἀλλ' εἰς τὰ ἐπίλοιπα τῶν ἀνθρώπων ἔθνη, εἴτε διὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν αὐτῶν, εἴτε καὶ ἄλλως, ἐδόθησαν ἐκθείας πάντως προνοίας, καὶ αἱ δύο εἰρημέναι Δελφικαὶ ἐπιγραφαὶ, ὡς δύο ἀρχαὶ φωτιστικαὶ πρὸς καθοδήγησιν ἀπάσης τῆς διεσπαρμένης ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ μία ἐπιγραφή: « γνῶθι σαυτόν: » αὕτη εἶναι ὑπόθήκη παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον: « Ἄθρωπε ἄνθρωπε, στοχάσου καὶ γνώρισαι τὸν ἑαυτόν σου, ὁποῖός τις εἶσαι, καὶ μὲ ποῖον τρόπον καὶ ζῆς, καὶ εἶσαι Ἡ ἄλλη ἐπιγραφή: εἶ. Αὕτη εἶναι κατὰ ἀπόκρισιν, ἢ ἐξομολόγησιν ἢ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν· Ὁ Θεὸς Ὁ Θεὸς μου, σὺ μόνος κυρίως καὶ παναληθῶς εἶσαι. Σὺ εἶσαι, διότι τὸ εἶναι ἐν Σοὶ εἶναι στερεὸν καὶ ἀκίνητον· ἐγὼ δὲν εἶμαι, ἀλλὰ γνωρίζω, ὅτι ἐν ἐμοὶ τὸ εἶναι, εἶναι ἐν κινήσει, καὶ ἄστατον. Τιοιουτοτρόπως διερμηνεύει τὰς δύο Δελφικὰς ἐπιγραφὰς ἐκεῖνας, καὶ εἰς ἔθνικὸς Σσφὸς (1) συνετώτατα· καὶ ἡ διδασκαλία,

(1) Πλούταρχ. περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς.

εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς περὶ τὸν θάνατον ἀταραξίας, περὶ ἧς ἐνταῦθα πραγματευόμεθα, μεγάλην ἔχει τὴν δύναμιν, ὑποστέλλουσα καὶ ὑποσμικρύνουσα τὴν ἀμετρον ὀρόησιν καὶ ἀδημονίαν, τὴν ὁποίαν πάσχομεν οἱ ὀλιγόψυχοι ἄνθρωποι, ὅταν ἐννοῶμεν τὸ τέλος ὁποῦ περιμένομεν.

Εἰς τοιαύτην περίστασιν, ἀθρόοι καὶ ἀτάραχοι, ἢ τοῦλάχιστον μέτριοι καὶ ὑπομονητικοὶ καθιστάμεθα, εἰ καλῶς συλλογισθῶμεν, ὅτι ἕκαστος ἐξ ἡμῶν καθ' ὥραν ἐκεῖνος, ὅστις πρότερον ἦτον, ὁ αὐτὸς κατὰ τὸ παρὸν πλεόν δὲν εἶναι, ἀλλὰ ἀπέθανεν: ἐκεῖνος ὅστις μετὰ τὸ παρὸν μέλλει νὰ εἶναι, ἀκόμη δὲν εἶναι, διὰ νὰ ἀποθάνῃ: ἐκεῖνος, ὅστις εἰς τοῦτο τὸ νῦν εἶναι, ἢ φαίνεται ὅτι εἶναι, ἐφεξῆς καὶ αὐτὸς ἀποθνήσκει. Τοῦτο τὸ βραχύτατον νῦν, εἰς τὸ ὁποῖον μόλις ὁ ἄνθρωπος προφθάνει νὰ εἰπῇ ζῶ: ὡς τὸ ῥέον ὕδωρ παρευθὺς ἀπορρέει, καὶ καθὼς εἶπεν ὁ Ἡράκλειτος, ὅτι « ἐν ποταμῷ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῷ αὐτῷ: ὁμοίως καὶ εἰς τὸν ποταμὸν τῆς ζωῆς τούτῳ βάψης τὴν χεῖρα τῆς προσοχῆς σου, καὶ θελήσης νὰ τὸ σφιγῆς εἰς τὴν παλάμην σου, δὲν τὸ κρατεῖς, ἐξεχύθη ἐπέβρευσεν, ἀπέβρευσεν. Ὅτι καὶ τὸ ῥεῦμα τοῦτο εἶναι αἰετῶδες, δξύρροον, ἀκράτητον: τρέχει μετὰ τάχους καὶ ἀποτρέχει ἤλθεν, ἀπῆλθε. Ῥεῦμα εἶναι αὐτὸ σιγμιαῖον. Στιγμὴ ζωῆς, καὶ στιγμὴ θανάτου: ἡ γένεσις ἡμῶν, ἐξ αὐτῆς τῆς πρώτης σποράς, ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν προϊούσα, καὶ μεταβαίνουσα ἀπὸ ζωῆς εἰς θάνατον, καὶ τὸ ἀνάπαλιν εἰς ζωὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου, γίνεται μία παλιρροία διηνεκῆς, καὶ μέρη τῆς τοιαύτης παλιρροίας εἶναι τὰ διαστήματα τῆς περιόδου, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τῆς γῆς οἱ ἄνθρωποι διατρέχομεν.

Ἐμβρυόν τι ἐντὸς τῆς μητρικῆς νηδύος σχεδὸν ἐννεάμηνον κατ' ὀλίγον ὀλίγον διαμορφοῦται. Εἶτα προκύπτει εἰς τὸ φῶς, καὶ βλέπεται βρέφος: εἶτα παιδίον, εἶτα μεράκιον: ἀκολούθως νεανίσκος, ἔπειτα ἀκμάζων εἰς ἄνδρα, πρεσβύτης καθίσταται, γέρων, ὑπέργηρος: ἡλικία μετὰ ἡλικίαν, ἄλλη μετ' ἄλλην. Διεδέχθη ὁ παῖς τὸ νήπιον: τὸν παῖδα ὁ μεῖραξ: τὸν μεῖρακα ὁ νεανίσκος: τὸν νέον ὁ ἀνὴρ: τὸν ἄνδρα ὁ πρεσβύτης, ὁ γέρων, ὁ ὑπέργηρος. Τούτων ἐνὸς ἐκάστου ἡ ζωὴ ἐτελείωσε, καὶ ἔπαυσεν εἰς τὸν διάδοχόν του: ζῶαι πολλά: ὅθεν αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ προφητὰνὰξ διδάσκων, ἐδοξολόγει τὸν Ζωοδότην: (1) « Κρεῖσσον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωάς: » αἰνιττόμενος, ὡς ἐγὼ κρίνω, ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι μία καὶ μόνη, καὶ ἐπομένως οὐδὲ ὁ θάνατος εἷς, ἀλλὰ θάνατοι εἶναι πολλοί, καὶ ἐκ τοῦ ἀκολούθου, οὐδὲ ὁ ἄνθρωπος γίνεται μονοθάνατος, ἀλλὰ πολυθάνατος, καθὼς ἐσυμπέρανε καὶ ὁ προειρημένος φιλόσοφος, (2) ἐπιφέρων καὶ ἄλλον μάρτυρα τὸν Ἡράκλειτον, πολὺ πρὸ αὐτοῦ παλαιότερον. « Οὐ γὰρ μόνον (ὡς Ἡράκλειτος ἔλεγε:) πυρὸς θάνατος ἀέρι γένεσις, καὶ ἀέρος θάνατος ὕδατι γένεσις: ἀλλ' ἔτι σαφέστερον ἐπ' αὐτῶν ἴδοι τις ἂν (τῶν ἀνθρώπων) φθείρεται μὲν ἀκμάζων, γινομένου γέροντος: ἐφθάρη δ' ὁ νέος εἰς τὸν ἀκμάζοντα, καὶ ὁ παῖς εἰς τὸν νέον, εἰς δὲ τὸν παῖδα τὸ νήπιον: ὅ,τε χθὲς εἰς τὸν σήμερον τέθνηκεν, ὁ δὲ σήμερον εἰς τὸν αὔριον ἀποθνήσκει: μένει δὲ οὐδεὶς, οὐδὲ ἔστιν εἷς, ἀλλὰ γιγνώμεθα πολλοί. » Τί λοιπόν; ἄρα γε

(1) Ψαλμ. 67.

(2) Πλούτ. ἐνθ. ἀνωτ.

δὲν ὁμολογοῦμεν συμφώνως μετὰ τοῦ σοφοῦ τούτου καὶ ἡμεῖς, ὅσοι νῦν ζῶμεν, ὅτι ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ εἶναι πάντα ταῦτα τὰ εἰρημένα; δὲν ἐπεράσαμεν, καὶ ἔτι διαπερῶμεν, ἔτι ζῶντες ἐνδελεχῶς τὰς διαφορὰς μεταβολὰς ταύτας καὶ μεταπτώσεις; τὰς πολλὰς ζῶας, καὶ τοὺς πολλοὺς θανάτους; ἀλλ' ὁμως ἡμεῖς (προσθέτει ὁ αὐτὸς σοφός) (1) φοβούμεθα, καὶ τρέμομεν, τὸν ἓνα θάνατον ἐνθυμούμενοι, ἀφ' οὗ τόσους ἐδοκιμάσαμεν. « Ἀλλ' ἡμεῖς ἓνα φοβούμεθα γελοίως θάνατον, ἤδη τοσούτους τεθνηκότες, καὶ θνήσκοντες. Βέβαια γελοίως, καὶ ἀξιοδακρύτως » ἐπειδὴ ὅταν μετὰ τοσαύτας δοκιμὰς καὶ πληροφορίας, ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ μέλλοντος θανάτου ὑπὲρ τὸ δέον κυριευόμενοι, ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ ἀκαταπαύστως εὐρισκώμεθα, ἡμεσθεν ἄχι μόνον καταγέλαστοι, ἀλλὰ καὶ πολλῶν δακρύων καὶ θρήνων τῷ ὄντι ἀξιοί.

Διὰ τὰ θεραπεύσωμεν τὴν ὑπερβάλλουσαν περὶ τοῦ θανάτου ταραχὴν τῆς ψυχῆς καὶ ἀνησυχίαν, ἔχομεν καὶ ἄλλους διαφορὰς λόγους, ἀλλὰ καὶ τοῦτον, ὅτι τὸ συνάντημα αὐτὸ τοῦ τελευταίου ἐπελευσομένου ἡμῖν θανάτου, μετὰ προσοχῆς καὶ διακρίσεως ἐπιθεωρούμενον, εἶναι καθ' αὐτὸ ἄκοπον, καὶ ἀναλγές, καὶ ἀνώδυνον, ὅτε μάλιστα ἐκ φύσεως ἐπιγεννᾶται, τῶν ὄρων τῆς ζωῆς πληρουμένων, καὶ δὲν ἐπιφέρεται καταναγκαστικῶς ἔξωθεν καὶ βιαίως.

Τὰ περιστατικά τοῦ θανάτου, παριστάμενα εἰς τὴν ψυχὴν, πρᾶξενουσι πάντως τινὰ ἀηδίαν καὶ φρίκην, ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος ἀναθεωρεῖ αὐτὰ ἐν καθ' ἓν, καὶ διὰ τῆς

(1) Αὐτ. αὐτόθι.

φαντασίας αὐτοῦ τὰ ἀνατυποῦνται. Νοσήματα πολυειδῆ καὶ κακῶσεις· ἀτονίαι, χαυνώσεις, ἐκλύσεις, ἀγωνίαι, σπασμοί, ἀλγῆ διάφορα, συμπτώματα ἄλλα κατὰ πικρα, ὀδυνηρὰ καὶ δριμύνα· ἐπὶ τούτοις φρενῶν παρακοπαί, καὶ παρασαλεύσεις, καὶ ἐκστάσεις, μελῶν παρέσεις τε καὶ ὑπνεκρώσεις, αἰσθησεῶν ἀμαυρώσεις τε καὶ ἐπιζοφώσεις· τῶν ζωτικῶν ἀπαιγασμάτων ὑπόσβεσις, μαρασμὸς, ἐκλειψις, καὶ τέως τοῦ ὅλου σώματος ἐσχάτη ἀκίνησις, ὀλοτελής στάσις· τὰ μετὰ ταῦτα χοῦς, καὶ σποδός, εὐλαί, σκώληκες, κνώδαλα, καὶ σῆψις, καὶ ῥοή, καὶ ἀνάλυσις, καὶ ἢ εἰς γῆν μεταβολή τε καὶ μεταποίησις. Ποία φυγὴ, ὅσον θέλεις καρτερικὴ καὶ γενναία, διαλογιζομένη τὰ τοιαῦτα, δὲν κατασείεται; Πλὴν ἐδῶ, εἴαν τις μετὰ ὀρθότητος λογισμοῦ τὸ πρᾶγμα κρίνῃ, κυρίως τὰ κατηριθμημένα πάθη, καὶ τὰ ὑστερα μάλιστα μορμολύκεια, εἶναι πάντα ἀνίσχυρα, καθότι δὲν εἶναι αὐτὰ κυρίως ὁ θάνατος, ἀλλ' εἶναι τοῦ θανάτου ἢ προοδεύματα, ἢ ἐπακολουθήματα.

Ὁ θάνατος συμβαίνει εἰς μίαν καιροῦ ῥοπὴν ἀκαριαίαν καὶ ἀνεπαίσθητον, διότι ἐν ἀκαρεῖ στιγμῇ τελεῖται ὁ χωρισμὸς τῆς λογικῆς καὶ αὐλοῦ ψυχῆς, ἀπὸ τοῦ γέηρον καὶ ἐνύλου σώματος ὅσα ἐπέρχονται εἰς τὸν ἄνθρωπον πρὸ τῆς ῥηθείσης στιγμῆς· αἱ νόσοι, αἱ ὀδύνηαι, αἱ ἀλγῆδόνες, οἱ σπασμοί, αἱ ἀγωνίαι, κτ.: ἐκεῖνα πάντα εἶναι κακὰ τῆς ζωῆς· τὰ δοκιμάζουσι πολλάκις οἱ ἔτι ζῶντες, καὶ χωρὶς τὸ ἐσχάτον νὰ ἀποθάνουν· μάλιστα, ὅσω μᾶλλον αὐτοὶ ἀπέχουσιν ἀπὸ τοῦ καταληκτικοῦ (νὰ εἰπῶ οὕτω) θανάτου, τόσον δριμύτερα ἐκεῖνα τὰ αἰσθάνονται· ὅσω μᾶλλον εἰς τὸν θάνατον προσεγγίζουσι, τόσω περισσότερον εἰς αὐτὰ ἀναισθητοῦσιν, ἐπειδὴ ὁ θάνατος πλησιάζων, ἀποσβύει τὴν αἴσθησιν. Καὶ

λοιπὸν εἶναι δι' αὐτὰ ὁ θάνατος λυπηρὸς τε καὶ φοβερὸς, ἀκολουθεῖ τὸ νὰ εἶναι ἡ ζωὴ καὶ τοῦ θανάτου πολὺ λυπηροτέρα καὶ φοβερωτέρα· διότι ἐκείνης εἶναι κυρίως καὶ καθολικῶς γεννήματα τὰ εἰρημμένα παθήματα πάντα: ὄχι τούτου: Ἡ ζωὴ φέρει αὐτὰ, καὶ αὐτὰ συνεισφέρουσι τὸν θάνατον. Ἀναιροῦσιν αὐτὰ τὴν ζωὴν, καθ' ὃν τρόπον καὶ τὰ γεννήματα τῆς ἐχίδνης κατασπαράττουσι, καὶ κατεσθίουσι τὰ σπλάγχνα τῆς μητρὸς, ἢ ὅποια τὰ γεννᾷ, καὶ ἀμοιβαίως ὁ θάνατος ἀνταναιρεῖ, καὶ ἐξολοθρεύει αὐτὰ, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν ζωὴν καταπαύει. Ὅθεν ὁ εἰς ταῦτα καθυποκείμενος βίος ἡμῶν, ὁ πολυώδυνος καὶ ταλαίπωρος οὗτος ἔπρεπε μάλιστα νὰ γίνεταί εἰς ἡμᾶς ὑπόθεσις δειλίας καὶ ἀδημονίας, ὄχι τόσον ὁ θάνατος, ἢ τούτων τελευτὴ καὶ κατάργησις, καὶ ἐξαφάνισις. Ἀλήθεια εἶναι αὕτη πασιδῆλος, τὴν ὅποιαν ὀλόκληρα ἔθνη, καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ ὀνομαζόμενα βάρβαρα, τὴν ἀνεγνώρισαν, καὶ τὴν ἀνεκήρυξαν. Οἱ παλαιοὶ Θράκες καθ' Ἡρόδοτον, (1) καὶ οἱ Κανκασιοὶ κατὰ τὸν Στράβωνα, (2) ἐμπράκτως ἐπεμαρτύρησαν· οἱ ὅποιοι, ὅταν ἄνθρωπος ἐν αὐτοῖς ἐγεννᾶτο, ἐτέλουν τελετὰς πενθίμους, καὶ ἐαύστεινον θρηνηδίας, ἐόρταζον δὲ, καὶ ἀνεφώνουν μακαρισμοὺς καὶ ὑμνολογίας, πανηγυρίζοντες, καὶ εὐθυμοῦντες, ὅταν ἀπέθνησκεν. Εἰς τοῦτο δὴ καὶ τὸ Ἀρχίου (3) φέρει ἐπίγραμμα:

(1) Ἡρόδοτ. ἐν Τερψιχόρῃ.

(2) Στράβων ἐν Βιβλ. II.

(3) Ἀνθολογ. Ἐπιγραμ. Βιβλ. Α'. Ἀρχίας εἰς τὸν ἀνθρώπινον Βίον.

» Θρήικας αἰνεῖτω τις, ὅτι στοναχεῦσι μὲν υἷας
 » Μητέρος ἐκ κόλπων πρὸς φάος ἐρχομένους.
 » Ἐμπαλι: δ' ὀλβίζουσιν, ὅσους αἰῶνα λιπόντας,
 » Ἀπροϊδῆς κηρῶν λάτρεις ἔμαρψε μόρος·
 » Οἱ μὲν γὰρ ζῶντες, αἰεὶ παντοῖα περῶσιν
 » Ἐς κακά: τὰ δὲ, κακῶν εὖρον ἄκος, φθίμενοι.

Ἡ τῶν πολλῶν μικροψυχία τε καὶ ἀπαιδευσία συμπεραίνει ἐπισφαλῶς τὸ ἐναντίον: καὶ μὲ χαρὰν ἐορτάζει τὴν τοῦ τεχθέντος γέννησιν, ἀφ' οὗ ἔλθῃ, μὲ πένθη ἀπολοφύρεται τοῦ ζῶντος τὴν τελευτὴν, καὶ πρὶν ἔλθῃ. Καὶ ἂν τὰ τῆς ζωῆς (λέγουσιν) πάθη εἶναι τόσον πικρὰ καὶ δυσφόρητα, λοιπὸν ὁ θάνατος, ὑποπτεύονται, κατ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν, ἐν ἣ ἐπέρχεται, ἀκολουθεῖ νὰ εἶναι πάθος ἀτυγκρίτως πολὺ μᾶλλον πικρότερον καὶ δυσφορητότερον, ὑπὲρ ἐκεῖνα ὁμοῦ ἅπαντα, ὅπου εἰς τὸν ἐλευθέρων ἄνθρωπον ἔτι ζῶντα συμβαίνουσι. Ἀλλ' ὅσοι οὕτως ὑπολαμβάνουσι, καὶ οὕτω κρίνουσι, παραλογίζονται, καὶ ἐξαπατῶνται ἀνοητότατα. Ὁ θάνατος, καθὼς θάνατος, εἶναι ἐν ἀμενηνόν καὶ διάκενον φάσμα, τὸ ὅποιον ἐκφυβίζει πόρρωθεν, καὶ γίνεται ἄφαντον ἐγγύθεν· καὶ τὸ ἀληθέστερον, αὐτὸ τὸ φάσμα δὲν εἶναι τι οὐσιῶδες καὶ ὑποστατικὸν πρᾶγμα ἔξωθεν, ἀλλ' εἶναι ἕνας ἀπλοῦς χωρισμὸς τῆς ἀθανάτου ψυχῆς ἀπὸ τοῦ φθαρτὸν καὶ ἐπίκηρον σῶμα, τὸ ὅποιον, οἷον κατέστη, δὲν χρησιμεύει πλέον εἰς αὐτῆς κατασκήνωσιν· καὶ ὁ χωρισμὸς οὗτος τῶν δύο τούτων φύσεων, καθ' οὗς ὁ Δημιουργὸς ἔστησεν ὅρους, προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς πρώτης ἡμῶν γεννήσεως, καὶ ἀπὸ κοιλίας μητρὸς προκύπτει μεθ' ἡμῶν, καὶ κατὰ μικρὸν αὐξάνει καὶ προχωρεῖ ἕως τέλους· ὥστε τοιοῦτοτρόπως ὁ θάνατος, κατὰ

τὴν παροῦσαν ἡμῶν διάπλασιν καὶ κατάστασιν, ἔτι καὶ ἐν ὄπῳ ζῶμεν, εὐρίσκειται σὺν ἡμῖν τρόπον τινὰ συνουσιωμένος. Ὅσα εἰς ἡμᾶς πρὸς τὸ ζῆν συντελοῦσι, τὰ αὐτὰ συνεργοῦσι καὶ ἀποθνήσκωμεν. Ἡ αὐτὴ αὔξις, ἢ αὐτὴ τροφή, ἢ τῆς τροφῆς πέψις, ἢ χύλωσις, ἢ ἀνάδοσις, ἢ ἔκκρισις καὶ διαφόρησις τῶν ἐσθιομένων: ἢ ἀναπνοὴ αὐτῆ ἢ τοῦ αἵματος καὶ τῶν ἄλλων ἐν ἡμῖν ὑγρῶν περίσδος καὶ κυκλοφορία: ἢ τῶν στερεῶν πῆξις καὶ τόνωσις: ἢ τῶν ἐγκάτων καὶ τῶν σπλάγγνων περιστολή καὶ ὑπεξερέθισις: κτ: κτ: ταῦτα πάντα πρὸς τὸ ζῆν ἀντικαθιστάμενα, ὡς ζωτικὰ καὶ θανατικὰ τὰ αὐτὰ ἐν μέρει ὁπωσοῦν ὄντα, εἰς τὸν ἄνθρωπον γίνονται πρόξενα καὶ τῆς ζωῆς, καὶ τοῦ θανάτου ἐπίσης: ὡς οὗτος ἔλθῃ, ἐκεῖνα παύουσι πρὶν ἔλθῃ, ἐκεῖνα καὶ τὸν ἀπομακρύνουσι μὲν μέχρι τινός, ἀλλὰ καὶ κατ' ὀλίγον ὀλίγον τὸν προξενούσι καὶ δι' αὐτοῦ τέως ἐπελθόντος, οὔτε ἐκείνων ἀπομένει αἰσθησίς τις ἄδυνατῆ, καθὼς οὔτε τούτου.

Ὅς ἀκούσιον ἓνα τῶν νεωτέρων φιλοσόφων, (1) ὅστις ἐπιμελέστατα παρατήρησε, καὶ μετὰ ἀκριθείας ἐξέθεσε τὰς ἐκ γεννήσεως ἄχρι τελευτῆς συμβαινούσας ἐν ἡμῖν μεταβολὰς, καὶ τῆς ζωῆς πᾶς εἰς θάνατον πρόδοσιν ὅσας, καὶ ζῶντες ἔτι, κατὰ βραχὺ διατρέχουσι: «Προχωροῦσης (λέγει) τῆς ἡλικίας, τὰ ὅσα ἡμῶν, οἱ χόνδροι, οἱ ὕμνες, αἱ μεμβράναι, αἱ σάρκες, τὸ δέρμα, καὶ ὅλοι οἱ τοῦ σώματος ἴνες, οἱ στήμονες, τὰ νεῦρα, ἀσπυρῶνται, ταναοῦνται, σκληρύνονται, αὐαίνονται, ξηραίνονται: ὅλα τὰ μέρη συστέλλονται, συνεπιστενοῦνται,

συγκατεμφράττονται: ὅλα τὰ κινήματα δυσκολεύονται, ἀπαμβλύνονται, ἐξατονοῦσιν: ἢ κυκλοφορία τῶν ὑγρῶν γίνεται βραδυτέρα, ἢ διάπνοια ὀλιγωτέρα: αἱ ἐκκρίσεις ἐξαλλοιοῦνται: ἢ τῶν τροφῶν πέψις ἀργότερα τελεῖται, καὶ ἐπιπονωτέρα: οἱ θρεπτικοὶ χυμοὶ ἥττον δαψιλεῖς διαδίδονται, καὶ μὴ προσανακαινούμενοι εἰς τοὺς περισσοτέρους ἴνας, ὡς ἤδη ἀποτραχυθέντας, οὐκέτι χρησιμεύουσιν εἰς διατροφήν καὶ ἐκπύανσιν: διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα στερεὰ μέρη μηκέτι ἐπιτρεφόμενα, ὑπονεκροῦνται, καὶ θνήσκει τοιοῦτοτρόπως κατ' ὀλίγον ὀλίγον τὸ σῶμα, ὅσον ἐκ μέρους ἐκλείπον: ἢ κίνησις αὐτοῦ, βαθμηδὸν ἐξαδυνατοῦντος, ὑπελαττοῦται: ἢ ζωὴ κατὰ βραχὺ ἀποσβέννυται, καὶ ὁ θάνατος ἄλλο τι δὲν εἶναι, παρά ὁ ἔσχατος ὅρος τῆς κατὰ βαθμὸν προϊούσης ταύτης ὑφέσεως καὶ χαννώσεως, καὶ τὸ ἔσχατον τῆς ζωῆς ἀποσκίασμα.» Τοῦτέστιν, (ὡς ἀνωτέρω ἐλέγομεν) ὁ θάνατος καθ' αὐτὸ ἄλλο δὲν εἶναι, παρά ἐν ἀμενηνόν, καὶ ἀνυπόστατον φάσμα.

Αὕτη ἢ ὡσπερ ἔφοδος, ἢ βαθμιαία πρόδος τοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐπιγινομένου φυσικοῦ θανάτου, ἐπιθεωρεῖται κοινῶς καὶ εἰς πάντα τὰ κτήνη καὶ ἄλογα ζῶα, ἀπὸ τοῦ σμικροτάτου ζωῦφιου, ἕως τοῦ ἐλέφαντος, καὶ εἴτι τούτου πλέον μεγαλόσωμον, οἳ εἶναι οἱ Κητιῶι ἰχθύες, οἳτινες, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, (1) νήχονται ἐν τῇ θαλάσῃ ὡς «Βουνοί τινες Σάρκινοι». Ἡ αὐτὴ τελευτὴ ἐπισυμβαίνει ὁμοιοτρόπως καὶ εἰς τὰ φυτὰ καὶ δένδρα τῆς γῆς, τὰ ἀμοιροῦντα πνοῆς καὶ αἰσθήσεως. «Ἡ δρυς (προσθέτει ὁ πρὸ μικροῦ ῥηθεῖς φι-

(1) Βυφφώνης Φυσιολ. Ἱστορ. Τόμ. Β'. περὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ περὶ γήρατος καὶ θανάτου. Σελ. 567.

(1) Βασίλ. εἰς τὴν ἐξήμερον.

λόσοφος), (1) ὄχι δι' ἄλλο φθείρεται, καὶ τρόπον τι-
νὰ καὶ αὐτὴ νεκροῦται καὶ ἀποθνήσκει, εἴμη διότι τὰ
παλαιούμενα μέρη τοῦ ξύλου, τὰ ἐν τῷ κέντρῳ, ὑπερ-
τραχυνοθέντα ἤδη, καὶ κατασκληρυνθέντα, δὲν εἶναι πλέον
τροφῆς ἐπιδεκτικά. Ἡ ἐντὸς κατὰ τὴν ἐντεριώνην τοῦ
δένδρου ὑγρότης, μηκέτι ἐπικυκλοφορουμένη, μηδὲ διὰ
προσόδου νεαροῦ ἄλλου χυμοῦ ἀποκαθισταμένη καὶ ἀν-
πληρουμένη, ὑποσῆπεται, καὶ διαφθείρεται, καὶ ἐξαλλοιοῖ
κατὰ βραχὺ τοῦ ξύλου τοὺς στήμονας· οἱ δὲ στήμονες
ἀλλάσσουν χρῶμα, μεταβάλλουσιν, ὃν εἶχον πρότερον,
συνδιοργανισμὸν, καὶ τέως εἰς κόκκιν ἀποπίπτουσι. Ἐὰ
ὁμοίᾳ συμβαίνουσι καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, κατὰ τὴν
τοῦ Προφήτου (2) θρηνηδίαν». «Ἐπάγη δὲρμα αὐτῶν
ἐπὶ τὰ ὀστέα αὐτῶν· ἐξηράνθησαν, ἐγενήθησαν ὡς περ
ξύλα».

Καὶ ἐκ τούτων λοιπὸν ἀπάντων ὁ φιλόσοφος συμ-
περαίνει, ὅτι πᾶ πρόξενά τῆς ἡμετέρας διαφθορᾶς, δὲν
εἶναι πολλὰ μακρὰν χωρισμένα ἀπὸ τὰ αἷτια τὰ συνερ-
γὰ τῆς ἐν ἡμῖν ζωτικῆς συστάσεως· ἀλλ' εἶναι μέχρι
τινὸς ἀναγκαῖα, καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτέλεσμα τοῦ θά-
νάτου συμβαίνει ἀπαραιτήτως, ὡς ἔργον αὐτῆς τῆς πα-
ρούσης ἡμῶν φύσεως. «Ἐπὶ τούτων γὰρ νοσοῦμεν, ὡς
καὶ ζῶμεν». Ἐλεγε δὲ Διογενιανὸς εἰς τὰ Συμποσιακὰ
προβλήματα φιλοσοφῶν· παρὰ Πλουτάρχῳ (ἐν τῷ Η'.
Βιβλ. Προβλ. Θ.) ὅθεν καὶ ὁ Βυφώνιος ὁ φιλόσοφος, οὗ
ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν. «Ἀδύνατον εἶναι (λέγει) (3) νὰ

(1) Βυφών. ἐνθ. ἀνωτ. Σελ. 568.

(2) Ἐν-Θρήν. Δ'. 8.

(3) Αὐτ. αὐτ. Σελ. 570.

ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ ἄνθρωπος τὸ τέλος τὸ πεπρω-
μένον, καθὼς εἶναι ἀδύνατον τὸ νὰ μεταβάλῃ, καὶ νὰ
ἀναιρέσῃ τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Ἐκεῖναι αἱ ἰδέαι,
τὰς ὁποίας ὀνειροπολοῦντες φαντασιοπληγῆς τινες ἐπλα-
σαν, ὅτι εἶναι τρόπος διὰ τινων βοτανῶν καὶ φαρμάκων,
ἢ ἄλλων θεραπευμάτων, νὰ διαιωίσουν τὴν τοῦ ἀνθρώ-
που ζωὴν, αἱ ἰδέαι αὐταὶ ἔπρεπε νὰ συνεξαλειφῶσι με-
τ' αὐτῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τὰς ἐφαντάσθησαν, ἀν' ἣ
ἄτοπος φιλαυτία δὲν ἠῤῥξανε τὴν εὐπιστίαν εἰς τινὰς (ὄχι
ὁμῶς πολλοὺς) τὰ μὲν ἀδυνατώτατα πείθουσα, εἰς δὲ
τὰ ἀληθέστατα καὶ βεβαιότατα ἀμφιβάλλουσα». Ἡ πα-
νάχεια, (1) ἥτις ποτὲ καὶ εἶναι ἡ ταύτης κατασκευὴ
καὶ φαρμακοποιήσις· καὶ ὁ μεταγγισμὸς δὲ ὁ τοῦ αἵ-
ματος, (2) καὶ τὰ ἄλλα μέσα καὶ ἐπιτηδεύματα, τὰ ὁποῖα

(1) Οἱ ἐκ τῆς τοῦ Λαοκίωνος αἰρέσεως παρὰ τοῖς Σίναις
(Κινέζοις), πολλὰ ἐκδοτοὶ ὄντες εἰς τὴν χημικὴν τέχνην ζη-
τοῦσι τὴν φιλοσοφικὴν λεγομένην λίθον, ἢ καὶ τὴν ἐπονομα-
ζομένην πανάχειαν. Ὁ Λαοκίων ἐν αὐτοῖς ἐκαυχᾶτο, ὅτι
ἠῤῥε τὸν τρόπον νὰ παρεκτείνῃ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν· ὅθεν
ἐπεκλήθη αὕτη ἡ αἵρεσις τῶν ἀθανάτων. Πόσοι τῶν ἐν τῇ Κί-
νῃ Μανδαρίνων Μεγιστάνων, καὶ αὐτοὶ πολλάκις οἱ ἐκεῖ Αὐ-
τοκράτορες, ἐξηπατήθησαν ὑπὸ τῶν τοιούτων ἀπατεώνων, καὶ
ἀντὶ νὰ μακρύνουν, ἐκόλλωσαν τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἀποκάψαντες
ἀνοήτως τε καὶ ἀθλίως τῶν ἡμερῶν ἑαυτῶν τὸ νῆμα! (Ὁρα
τὴν ἱστορίαν τῆς Κίνας, τὴν συγγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Δου-άλδου,
ἐν τῷ Γ. Τόμῳ, Σελ. 19.

(2) Ἀφ' οὗ οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμονες ἀνεκάλυψαν μετὰ
ἀκριβείας τὴν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος κυκλοφορίαν τοῦ
αἵματος, ἐδεδεάσθησαν τινὲς, ὅτι δυνατόν εἶναι νὰ εὐρεθῇ καὶ
ὁ τρόπος, πῶς νὰ ἀνακαινίζεταὶ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἡλικία,

ἐπρόβληθησαν πρὸς ἀνακαινισμόν, ἢ ἀνανέωσιν τοῦ σώματος, καὶ πρὸς ἀθανασίαν, εἶναι ἀνυπόστατα ἐπίσης,

μεταβαλλομένου καὶ τοῦ γήρατος εἰς νεότητα, καὶ οὕτω νὰ καταρθείσουν μὲ τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, ἐκεῖνο ὁποῦ διὰ τῶν φαρμακευτικῶν γοητευμάτων οἱ μῦθοι ἀπέδωκαν εἰς τὴν Αἴητου θυγατέρα τὴν Μήδειαν. Ἐστοχάσθησαν τοίνυν νὰ ἀνοίξουν εἰς μὲν τὸν γέροντα μίαν φλέβα, εἰς δὲ τὸν νέον μίαν ἀρτηρίαν, καὶ δι' ἐνὸς χρυσοῦ, ἢ ἀργυροῦ σωληνιδίου, κοινοποιήσαντες τὴν κυκλοφορικὴν ροὴν τοῦ αἵματος τῶν δύο σωμάτων, νὰ μεταχετεύσουν τὸ διὰ τῆς ἀρτηρίας ἐκρέον αἷμα τοῦ νέου, εἰς τὸν γέροντα διὰ τῆς τούτου φλεβῆς, προεκχεύσαντες διὰ τῆς ἀρτηροτομίας τὴν ἴσην ποσότητα ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ γεροντικοῦ. Εὐκόλον δὲ εἶναι νὰ χαρίσῃ ὁ ἐν νεότητι ἀκμάζων δούλος εἰς τὸν γηραιὸν δεσπότην αὐτοῦ, ἢ καὶ ὁ υἱὸς εἰς τὸν γεγηρακότα αὐτοῦ πατέρα, μίαν, καὶ δύο λίτρας ἐκ τοῦ ἰδίου αἵματος· καὶ οὕτως ἐκ πολλῶν υἱῶν, ἢ δούλων, ἠδύνατο νὰ μεταγγισθῇ τόσον αἷμα, ὅσον ἀπῆται ἢ τοῦ ἀνακαινιζομένου γέροντος χρεῖα. Ἡ δοκιμὴ ἔγινε πρῶτον εἰς δύο κύνες, καὶ καλὸν, ὅτι δὲν ἔγινεν εἰς δύο ἀνθρώπους ἢ τοιαύτη μετάγγις, ἥτις γενομένη, ἀντὶ τῆς νεότητος ἐκινδύνευε φθορὰν νὰ προξενήσῃ καὶ θάνατον, ἐπειδὴ κατὰ τὸ Εὐαγγελικὸν λόγιον: «Ὁὐ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς· εἰδὲ μὴ γερήγνυνται οἱ ἀσκοί, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται.» Πῶς ἤθελαν βαστάξουν τὰ ἐξητηνημένα σκεύη τοῦ γέροντος τὸν τόνον τοῦ αἵματος ἐνὸς νέου, κατὰ τὴν ἡλικίαν σφριγῶντος; πῶς νὰ συντηρηθῇ μεταξύ τῶν στερεῶν καὶ τῶν ὑγρῶν τοῦ σώματος ἡ ἀντιβροπία; ἔπειτα καὶ πῶς νὰ τύχῃ τοιαύτη αἵματος κρᾶσις, οἷαν ἀπαιτεῖ ἢ τοιαύτη τοῦ σώματος διάπλασις τε καὶ διοργάνωσις; ἡ ζωὴ εἶναι μία ἀκριβῆς ἁρμονία· καὶ ἡ ὄνειροποληθεῖσα ἐλπίς διὰ τῆς ῥηθείσης τοῦ αἵματος μεταγγίσεως, μία περιφανῆς ἄνοια.

καθὼς καὶ ἡ μυθοπλασθεῖσα ἐκείνη «πηγὴ τῆς νεότητος.» (1).

Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ θάνατος εἶναι τὸ παρακολουθοῦν ἀποτέλεσμα τῶν συμπτωμάτων, ὅσα συντελοῦσι καὶ πρὸς σύστασιν τῆς ζωῆς, καὶ τὰ αὐτὰ πρὸς ἀναίρεσιν· ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι πάθος μετὰ τῆς παρούσης ἡμῶν φυσικῆς καταστάσεως τρόπον τινά, ὡς εἴρηται, συνουσιωμένον πάθος ἀναγκαῖον, καὶ δὲν ἐνδέχεται, νὰ μὴ συνέβῃ· πάθος ἄφυκτον, καὶ ἀδύνατον εἰς τὸν ζῶντα, ἢ νὰ τὸ παρέλθῃ, ἢ ἐπέκεινα τυχῶν ὄρων νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ· ἐπειδὴ τελευταῖον αὐτὸ εἶναι τὸ πάθος τὸ ἔσχατον, καὶ τῶν λοιπῶν ἀπάντων παθημάτων τοῦ παρόντος βίου, οἷον τὸ ἐπισφράγισμα· καὶ (πρόσθετες δ' ἔτι καὶ τοῦτο) πάθος ἐπὶ πᾶσι τὸ πλεόν ἀναλγές καὶ ἀπονον, καθότι ὅταν αὐτὸ ἐπέρχεται, τότε ἐκλείπει ἢ αἰτθῆσις· διατί λοιπὸν ἐγὼ νὰ ὀλιγοφυχῶ τόσον, καὶ νὰ ἀδημονῶ καὶ νὰ τρέμω, σχεδὸν ἐκθνήσκων ὑπὸ δειλίας καὶ πρὸ τοῦ ἀποθάνω; τὸ εὐλογον εἶναι, τὸ νὰ ἀναμένω εὐφύχως αὐτὸ τὸ τέλος ἕως οὗ φθάσῃ, ὑποτασσόμενος εἰς τὴν ψῆφον τοῦ δημιουργήσαντος καὶ ζώσαντός με, ὅστις ἔστησε τοὺς ὄρους κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν, πότε νὰ γεννηθῶ, καὶ πόσον νὰ ζήσω, καὶ πῶς, καὶ πότε νὰ ἀποζήσω· ἀντὶ νὰ

(1) Ἡ πηγὴ τῆς νεότητος, ἢ ἄλλως, ἂν θέλῃς νὰ τὴν ἐνομάσῃς ἢ βρύσις ἢ ζωηφόρος, περιήδετο καὶ πάλαι ἐν ταῖς τῶν ἀνατολικωτέρων ἐθνῶν παραδόσεσιν· οἱ τῶν Ἑβραίων Ῥαββὶ ληροῦσιν ἔτι, ὅτι αὐτὴ εὐρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου κατὰ τὸ παρὸν διατρέβουσι ζῶντες ὁ Ἐνώχ καὶ ὁ Ἡλίας· καὶ ὅτι τότε μέλλει νὰ φανερωθῇ, ποῦ τρέχει· τουτέστιν· ἡ πηγὴ τῆς μακροζωίας τότε θέλει γνωρισθῇ, ὅταν πλέον δὲν ἔχη γρῆσιν.

λυποῦμαι, εὐλογώτατον εἶναι, τὸ νὰ ψάλλω μετὰ τοῦ Ναζιανζηνοῦ Πατρὸς (1) εὐγνωμόνως καὶ εὐχαρίστως ἐκεῖνο:

« Ἐκ τύμβοιο θορῶν, ἐπὶ τύμβον αὔθις ὁδεύω.

Ναὶ πάντως, αὕτη εἶναι ἡ ἀληθεστάτη ῥῆθις, τὴν ὁποῖαν ἕως οὗ ζῶ πρέπει νὰ ἔχω συχνὰ εἰς τὸ στόμα μου.

Ἄπο τάφου μεταβαίνω εἰς τάφον. Ὁ εἰς τάφος ἦτον εἰς ἐμέ ἡ τῆς μητρός μου γαστήρ, ἥτις ὡς ἐννέα μῆνας μ' ἐβάσταξεν· ὁ ἄλλος εἶναι τῆς γῆς ὁ λαγών, ὅστις μὲ περιμένει, πρὸς καιρὸν καὶ οὗτος (δὲν ἤξεύρω πόσον) νὰ μὲ βαστάξῃ· ὅταν προέκυφα ἐξ ἐκείνου, ἔκλαυσα, καὶ τώρα πάλιν, ὅταν ἐγκύπτω εἰς τοῦτον μὲ τὴν ἐνθύμησιν, ἰδοὺ ὁ δύστηνος ἀποκλαιόμαι καὶ θρηνῶ. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν τὰ πρῶτά μου δάκρυα, ἦσαν δάκρυα αἰσθήσεως, καὶ εἶχόν τινα αἰτίαν, καθότι ἀπὸ τὴν ἰλαρὰν θερμότητα τῆς κοιλίας, ἥτις μὲ περιέθαλπεν, ἐξαίφνης μετέβην εἰς τὴν ἀήθη τοῦ ἔξω ἀέρος ψυχρότητα, ὑφ' ἧς τὸ βρεφικὸν ἀπαλὸν μου τότε σαρκίον ἤρχισε νὰ δριμύσσεται· ταῦτα τὰ δεύτερα δάκρυα, εἶναι δάκρυα φιλικῆς ὀλιγοψυχίας καὶ ἀσυλλογιστίας, ἐπειδὴ δὲν στοχάζομαι τὸ πολυπαθὲς τῆς ζωῆς, ὅπου μὲ καταθλίβει ἀδιαλείπτως, χωρὶς νὰ ἀπολαύσω τὴν ποθουμένην ἀνάπαυσιν, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ δάκρυα ἀναισθησίας, ἐπειδὴ εἰς τὴν ὥραν αὐτὴν τοῦ θανάτου, δὲν ἔχει παντελῶς τόπον ἢ αἰσθησις. Ἄλλ' ὁμῶς ἄς ἀκούσωμεν καὶ περὶ τούτου διαλεγόμενον πάλιν τὸν ἀνωτέρω προενεχθέντα νεώτερον φιλόσοφον. (2)

(1) Ναζιανζηνὸς περὶ τῆς τοῦ ἐκτὸς ἀνθρ. εὐτελείας.

(2) Βυρρών, ἐνθ. ἀνωτ. Σελ. 581. 582.

« Ὅταν τὸ πρῶτον (λέγει), ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐνοῦται μετὰ τοῦ σώματος εἰς ζῶην, ἄρα γε αἰσθανόμεθα ὑπερβάλλουσάν τινα ἡδονὴν, ἢ ζῶσαν χαρὰν τε καὶ ἀγαλλίασιν; ὄχι αὕτη ἡ ἐνωσις γίνεται χωρὶς νὰ τὴν αἰσθανθῶμεν· λοιπὸν καὶ ὁ χωρισμὸς ἐξ ἐναντίου ἀκολουθεῖ νὰ γίνεται εἰς ἡμᾶς ἀνεπαισθήτως. Ποῖος λόγος ἀναπειθῆι, ὅτι ἡ διάζευξις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος δὲν ἔμπορεῖ νὰ συνέβῃ χωρὶς μίαν μεγάλην αἰσθησὶν ἀλγηδόνας καὶ ὀδύνης; τί δύναται νὰ προξενήσῃ τὴν τοιαύτην ὀδύνην; ἄρα γε ἡ ὀδύνη αὕτη ἐπικάθηται εἰς τὴν ψυχὴν, ἢ εἰς τὸ σῶμα; Ἡ τῆς ψυχῆς ὀδύνη δὲν γεννᾶται ἄλλοθεν, εἰμὴ ἀπὸ τὸν λογισμὸν, ἢ ὀδύνη τοῦ σώματος εἶναι πάντοτε ἀνάλογος μὲ τὴν ἀδυναμίαν, ἢ δύναμιν τῶν αἰσθήσεων· ἐν ὥρᾳ τοῦ φυσικοῦ θανάτου, τὸ σῶμα εἶναι ὑπὲρ ἄλλοτέποτε ἀδύναμον· λοιπὸν τότε, ἢ παντελῶς, ἢ πολλὰ ὀλίγον, τοῦ ἀλγους αἰσθάνεται.»

Ἀκολουθοῦσι πάντως διάφορα συμπτώματα προοδεύοντα τὸ τῆς ζωῆς τέλος, καθὼς προεῖρηται ἄλλ' οἱ πολλοί, καὶ παῦτα μετὰ ὑπομονῆς πολλάκις ὑποφέροντες ἐν ὅσῳ ζῶσι, ἐκόντες ἢ ἄκοντες, ἐπιβαρύνουσιν ὁμῶς τὴν ταραχὴν τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, πλάττοντες διὰ τῆς φαντασίας, ὄχι μόνον ὑπερβολικῶς τινὰς ἄλλας ὀδύνας τε καὶ ἀλγηδόνας ὀδυμυτάτας, (αἱ ὁποῖαι τόπον δὲν ἔχουσιν ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς τελευτῆς ἐξαιρέτως, ὅταν ἤδη πνέῃ τὰ λείψια ὁ ἀποθνήσκων) ἀλλ' ἐπανατυπεύμενοι προσέτι, καὶ ἐκεῖνα τὰ πάθη, ὅπου συμβαίνουσιν εἰς τὸ πτώμα ἀφ' οὗ ἐκπνεύσῃ, μετὰ τὴν ἀπονέκρωσιν· οἷον εἰπεῖν τὴν ῥοήν, καὶ τὴν σῆψιν, καὶ τοὺς σκώληκας, καὶ τὰ τοιαῦτα,

τὰ ὅποια δὲν εἶναι κυρίως κακὰ τοῦ ἀποθανόντος· διότι ὁ ἀποθανὼν δὲν εἶναι πλέον, καὶ μὴ ὢν, δὲν τὰ αἰσθάνεται: «Τοῖς γὰρ θανοῦσι μόχθος οὐ προσγίνεται, ἄλγος δ' οὐδὲν ἄπτεται νεκρῶν.»

Ἐπίτημος ἀτυλλογιστία! παράνοια, (πῶς νὰ τὴν ὀνομάσω;) ἀξιοδάκρυτος, ἢ καταγέλαστος; καὶ τὸν τοιοῦτον παραλογισμόν ἐξήλεγξεν ὁ Σωκράτης καὶ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Κλεινίου τὸν Ἀξίοχον, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἰπομεν. (1) «Συνάπτεις, ὦ Ἀξίοχε, παρὰ τὴν ἀνεπιστάσιαν ἀνεπιλογίως τῇ ἀναισθησίᾳ αἰσθῆσιν, καὶ σεαυτῷ ὑπεναντία καὶ ποιεῖς καὶ λέγεις οὐκ ἐπιλογιζόμενος, ὅτι ἅμα μὲν ὀδύρη τὴν ἀναισθησίαν, ἅμα δὲ ἄλγεις ἐπὶ σήψεσι, καὶ στερῆσαι τοῦ ἡδέος . . . λυπεῖ γὰρ τὸ στερόμενον τῶν ἀγαθῶν, ἢ αὐτοπάθεια τῶν κακῶν ὁ δὲ οὐκ ὢν, οὐδὲ τῆς στερήσεως ἀντιλαμβάνεται. Πῶς οὖν ἐπὶ τῷ μὴ παρέξοντι γινώσιν τῶν λυπησόντων γένοιτ' ἂν ἡ λύπη; Ἀρχὴν γὰρ, ὦ Ἀξίοχε, μὴ συνυποθέμενος, ἄλλως γέ πως μίαν αἰσθῆσιν, κατὰ τὸ ἀνεπιστήμον, οὐκ ἂν ποτε πτυρεῖης τὸν θάνατον. Νῦν δὲ περιτρέπεις σεαυτὸν δειματούμενος εσθήσεσθαι τῆς ψυχῆς, τῇ δὲ στερῆσαι περιτίθης ψυχὴν καὶ τάρβεις μὲν τὸ μὴ αἰσθήσεσθαι, καταλήψεσθαι δὲ οἶε τὴν οὐκ ἐσομένην αἰσθῆσιν.» Ἀντιφάσεις, ὦ Ἀξίοχε, καὶ σεαυτῷ ἀντιπεριπίπτεις, καὶ συγκλώθεις ἀσυλλογιστῶς καὶ ἀνεπιστημόνως τὰ ἀσύγκλωστα κατὰ τὸ αὐτὸ ἅμα καὶ λυπεῖσαι, ὅτι διὰ τοῦ θανάτου στερεῖσαι τὴν αἰσθῆσιν, καὶ φοβεῖσαι πάλιν, ὅτι ὁ θάνατος εἰς ἐσέ

(1) Ἐν τῷ Διαλόγῳ Ἀισχίνου τοῦ Σωκράτ. τῷ ἐπιγρ. Ἀξίοχος.

φέρει τὴν αἰσθῆσιν τῶν λυπηρῶν δριμυτάτην· τρέμεις διὰ τὴν ἀπέλευσιν τῆς ψυχῆς τὴν τῆς αἰσθήσεως ἀποστέρησιν, εἰς δὲ τὴν αἰσθητικὴν στέρησιν ταύτην, χαρίζεις ὑπόστασιν.

Ἄλλ' ἐνταῦθα σημείωσε ὁ συνετὸς Ἀναγνώστης, ὅτι δὲν εἶναι οὗτος λόγος τινὸς ἀνδρὸς τῶν θιασωτῶν τοῦ Ἐπικούρου (Ἀγκαλὰ καὶ ὁ Ἐπίκουρος, μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀλογιῶν τοῦ σωματοψύχου αὐτοῦ συστήματος, ὡμολόγει καὶ αὐτὰς τοῦτο εὐσυλλογίστως (1), «ὅτι τὸ διαλυθὲν τοῦ ἀνθρώπου σῶμα ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ μὴ αἰσθητὸν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς») ἢ τῶν ἄλλων τινὸς θνητοψύχων φιλοσόφων, οἵτινες ἀρνούμενοι τὴν τῆς λογικῆς ψυχῆς ἀυλότητα καὶ ἀθανασία, καὶ παρεισάγοντες τὴν ὀλοτελή τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐξουδένωσιν, ζητοῦσι τοιοῦτοτρόπως νὰ διαλύσουν τάχα, καὶ νὰ διασκεδάσουν ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ζώντων ὡς φλυαρίαν, τὸν φόβον τοῦ θανάτου κακῶς τὸ κακὸν ἐξιῶμενοι, τὸ μικρὸν καὶ μέτριον, τῷ μείζονι καὶ χαλεπωτέρῳ ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν, τὸ μηδὲ κακὸν κυρίως, τῶν κακῶν τῷ μεγίστῳ, καὶ μηδὲ σύγκρισιν ἔχοντι. Ἄλλ' εἶναι ὁ προτεθεὶς συλλογισμὸς, Σωκράτους καὶ Πλάτωνος, ἀνδρῶν ἐπιεικῶς θεσπεσιῶν, οἵτινες καὶ ἐν μέσῳ ζῶντες τῆς ἐθνικῆς δεισιδαιμονίας, ὅμως καὶ ἐπρέσβευσαν, καὶ ἐσπούδασαν ὑπὲρ πάντας τοὺς πώποτε φιλοσοφήσαντας νὰ ἀποδείξουν τῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς τὴν ἀυλίαν καὶ τὸ ἀθάνατον. Καὶ ὁ νοῦς αὐτῶν λοιπὸν ἦτον, ὅτι καὶ τῆς ψυχῆς μετὰ τὴν διὰ τοῦ θανάτου λύσιν τοῦ σώματος ἐπιζώσης, ὡς φύσει, καὶ κατ' οὐσίαν

(1) Παρὰ Ἰωαν. Στωβαίου Λόγ. ριζ'.

τὴν ἑαυτῆς, ἀδιαλύτου καὶ ἀθανάτου, τὰ τοιάδε πάθη οὐδόλως ἄπτονται. Καὶ ὅτι καὶ τὰ ἀήδη καὶ ἀτερπῆ ἐκεῖνα, καὶ ὀδυνηρὰ καὶ ἀλγεινὰ συμπτώματα, ὅσα ἢ φυγῆ αἰσθάνεται καὶ δοκιμάζει, ἐν ᾧ συνημμένη εὐρίσκειται τῷ σώματι, ἐρρωμένως καὶ ὑγιῶς ἔχοντι, οὔτε τὸ σῶμα πλέον τὰ αἰσθάνεται, οὔτε αὐτὴ ἀπολυθεῖσα, ἀπὸ τοῦ προσκαίρου τούτου αὐτῆς σκηνώματος. Ἐκεῖνα τὰ αἰσθάνεται ὁ ζῶν, μᾶλλον ὁ εὐρωστος καὶ τὰς δυνάμεις ῥωμαλέως, μάλιστα ὁ θνήσκων, οὐδόλως ὁ ἤδη νεκρωμένος. Καὶ οὐδεὶς ἄρα λόγος ἐπιτρέπει νὰ ἐπισωρεύωμεν ὡς κακὰ ἰδίως προσήκοντα εἰς τὸν θάνατον, καὶ τὰ πρὸ αὐτοῦ συμπύπτοντα ἡμῖν ἐν τῷ βίῳ, καὶ τὰ πρὸς αὐτῷ ἐγγίζοντι ἐν τῷ κραθβατίῳ, καὶ τὰ μετ' αὐτὸν ἔπειτα ἐν τῷ τάφῳ, ἅμα τε καὶ ὁμοῦ σύμπαντα καὶ τοιουτοτρόπως νὰ προπίνωμεν τὸν κυκεῶνα τοῦ ἀηδοῦς τούτου καὶ ἀτερπτοῦς ποτηρίου, πολὺ πλέον πικρὸν καὶ δυσφόρητον, παρὰ ὅσον εἶναι τῆ ἀληθείᾳ καὶ τῷ πράγματι.

Ἄνθρωπε ἀσυλλόγιστε· διατί ἐπιβαρύνεις, διατί ἐπαυξάνεις ματαίως τὸν φόβον τοῦ θανάτου μὲ τὰς φανταστικὰς σου ἀνατυπώσεις τε καὶ πρληήψεις, πρὸς οὐδὲν ὄφελος; διατί πλάττεις ὡς φόβητρα θανατηρὰ, οὐχι μόνον τῆς ζωῆς σου τὰ προλαβόντα πάθη, τὰ ὅποια ἤδη παρήλθον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ ἐπὶ τῆς μελλούσης σου τελευτῆς, τὰ ὅποια, ὅταν γίνωνται, εἶναι διὰ σέ, ὡσάν ἂν μηδόλως ἐγίνοντο; Ἄκουε καὶ τὸν Κυνικὸν Διογένην (1) ὅχι κυνίζοντα εἰς τοῦτο, ἀλλὰ ἀνθρωπικώτατα φρονούντα, καὶ φιλοσοφώτατα ἀποκρινόμενον. Ἐρωτη-

(1) Παρὰ Λαερτίῳ, ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σίνωπέως.

Θεὶς οὗτος ὑπό τινος· « εἰ κακὸς ὁ θάνατος, ἀπεκρίθη πῶς κακῶς, οὐ παρόντος οὐκ αἰσθανόμεθα; » Δύνασαι νὰ ὀνομάσης κακὸν ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, τὸ ὅποῖον ὅταν ἐπέλθῃ, οὔτε ὑπ' αὐτοῦ σύ τι πάσχεις, οὔτε ὅτι αὐτὸ ἐπῆλθε, ποσῶς αἰσθάνεσαι; Ἄκουε καὶ ἄλλον φιλόσοφον, τὸν Ἀναξαγόραν. (1) Ἐξεικόνιζε καὶ οὗτος τὴν ἐν τῷ θανάτῳ ἀναισθησίαν, μὲ τὴν ἀναισθησίαν τὴν ἐν τῷ ὕπνῳ. Καὶ μὲ τὴν ἀναισθησίαν τὴν πρὸ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γεννήσεως· καὶ « δύο ἔλεγε διδασκαλίας εἶναι θανάτου τὸν τε πρὸ τοῦ γενέσθαι χρόνον, καὶ τὸν ὕπνον. » Ὁμοίον τι ἔλεγεν ὁ Νεώτερος ποιητῆς Οὐβήνος (2) εἰς τὸ δίστιχον αὐτοῦ ἐπιγραμματίον:

» Ἦν οὐδέν τι ὄλως θανάτοιο δίσταται ὕπνος,

» Ἡὸλλ' εὐδων, ἦσσω εἰμὶ βιωσόμενος.

Καὶ εἰς τὸ ἄλλο αὐτοῦ τὸ τετράστιχον. (3)

» Τῷ μήπω τεχθέντι τὸ μέλλον ὁμοίῳ ἐστίν,

» Ὡς τὸ παρωχηκὸς τῷ γ' ἀπεληλυθότι.

» Ἦν ἄρα τῆς ζωῆς τὸ πάρος, τὸ τ' ἔπειτα ὑφέλης,

» Σκέψαι ὅσω μινύθει σοί γε τὸ λειπόμενον.

Ὅταν κοιμᾶσαι βαθέως τί αἰσθάνεσαι; οὐδέν. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ γεννηθῆς, τί αἰσθάνοσθαι; οὐδόλως οὐδέν. Λοιπὸν ὅσον κατ' ἐκεῖνα πάντα, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλέγομεν,

(1) Παρὰ Ἰωάν. Στοβαίῳ Λόγ. ριθ'.

(2) Si somnus nihil est nisi mors, nil mors nisi somnus,
Quo plus in vita dormio, vivo minus.

(3) Infanti nondum nato par omne futurum,
Judico, defuncto praeteritum que seni;
Tollito praeteritum de vita, tolle futurum,
Quantillum vitae, quot tibi restat, erit?

τὰ κακὰ, τὴν αὐτὴν θέλεις ἔχεις ἀναισθησίαν, ὡς ἄνθρωπε, ἣν ἔχεις ὅταν κοιμᾶσαι, καὶ ἣν εἶχες καὶ πρὶν γεννήσεως.

Ὅθεν ἄρμοδιώτατα ὁ αὐτὸς ποιητῆς, δι' ἄλλου ὁμοίως ἐπιγράμματος εἰσάγει ἐκεῖνον, ὅστις ἐρωτηθεὶς, πόσα ἔτη ἀριθμεῖ τῆς ζωῆς αὐτοῦ; ἀπεκρίθη, οὐδὲ ἓν. (1)

«Πεύθεαι ὅσο' ἄρ' ἔχοιμι ἔτη; οὐθ' ἓν δὴ, φάσκω.

«Πῶς τόδε; ὅσο' ἔσχον, λῆσθε, τάδ' οὐκέτ' ἔχω.

Καὶ θέλεις (ὡς φίλε) τὸ ἀληθὲς νὰ ἀκούσης; Τὸ ἀληθὲς αὐτὸ εἶναι. Οἱ χρόνοι τῆς ζωῆς εἴτε ὅσοι παρήλθον, εἴτε ὅσοι ἀκόμη δὲν ἤλθον, στενοχωροῦνται καὶ συνάπτονται εἰς μίαν στιγμὴν ἀκαριαίαν καὶ ἀδιαίρετον· ἐκεῖνοι ἦσαν, οὗτοι ἴσως ἔσονταί· οὔτε ἐκεῖνοι, οὔτε οὗτοι εἶναι· μόνον κυρίως εἶναι τὸ νῦν, τὸ μονοσύλλαβον τοῦτο διάστημα, τὸ καρκινικὸν καὶ παιδαριῶδες· καὶ οὐδ' αὐτὸ δὲ τὸ νῦν, δὲν εἶναι ἀληθῶς διὰ σέ, ὅταν εἰς ἄλλο τι παρὰ σεαυτὸν ἀφαιρεῖται ὁ νοῦς σου, ἢ ὅταν βαθέως κοιμᾶσαι.

Καὶ τὴν αὐτὴν ταύτην διδασκαλίαν ἐπρόβαλε καὶ ὁ Σωκράτης, ὅταν ἐνίσχυε τὸν Ἀξίοχον εἰς τὸ νὰ ὑποφέρει μετὰ ἀταραξίας καὶ ἀφοβίας τὸν πλησιάζοντα θάνατον. «Ὡς οὖν (λέγει πρὸς αὐτὸν) ἐπὶ τῆς Δράκοντος καὶ Κλεισθέλους πολιτείας, οὐδὲν περὶ σέ κακὸν ἦν, ἀρχὴν γὰρ οὐκ ἦς, περὶ ὃν ἂν ἦν. Οὕτως οὐδὲ μετὰ τὴν τελευτὴν γενήσεται. Σὺ γὰρ οὐκ ἔση, περὶ ὃν ἔσται. Πάντα τοιγαροῦν τὸν τοιόνδε φλύαρον (τὴν λύσιν, τὴν τῆξιν, τὴν σῆψιν, τὰς εὐλάς, τὰ σκωλήκια, κτ. φλυαρίαν μετονομάζει) ἀποσκέδασαι. » Τοῦτο ἐννοήσας, ὅτι

(1) Sæpe rogas, quot habeas annos? respondeo nullos.

Quomodo? Quos habui non habeo.

τῆς συγκρίσεως ἅπαξ διαλυθείσης, καὶ τῆς ψυχῆς εἰς τὸν οἰκεῖον ἰδρυνθείσης τόπον, τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες ὄν καὶ ἄλογον, οὐκ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος. (1)

Ἄλλὰ λέγεις· εἰάν ὁ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους μετονομασθεὶς οὗτος φλύαρος· τουτέστιν, εἰάν τὰ μετὰ τὴν τελευτὴν ἐπισυμβαίνοντα μορμολύκεια, καθὸ εἰς τὸν τελευτήσαντα μὴ αἰσθητὰ, δὲν εἶναι πρέπον νὰ ἐκταράττωσι, καὶ νὰ καταφοβίζωσι τοὺς ἀνθρώπους, ἐνθυμούμενους τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὰ τόσα καὶ τόσα ἄλλα παθήματα, ὅσα τοὺς βασανίζουσι καὶ τοὺς προταλαιπωροῦσιν ἔτι ζῶντας, καὶ πρὶν φθάσῃ τὸ τέλος, πῶς νὰ μὴ προξενῶσιν εἰς αὐτοὺς μεγάλην δειλίαν καὶ φρίκην; πῶς νὰ μὴ τοὺς κάμνουν νὰ τρέμωσιν ἐννοοῦντες τὸν παρακολουθοῦντα μετὰ ταῦτα θάνατον, ὡς τῶν παθῶν τὸ, ὑπὲρ πάντα ὅσα αἰσθάνονται ἤδη ζῶντες, ἢ καὶ προαισθάνθησαν, ἀκρότατον καὶ βαρύτατον; Εἰς τοῦτο, ἀποκρίνομαι ἐγὼ ὅλον τὸ ἐναντίον· καὶ λέγω καὶ διατείνομαι, ὅτι ταῦτα μάλιστα τὰ προδεδοκιμασμένα πάθη, πρέπει νὰ ὀλιγοστεύωσι τὸν περὶ τὸν θάνατον τρόμον, καὶ νὰ μὴ συγχωρῶσιν εἰς τοὺς συνετοὺς καὶ νοήμονας τὸ νὰ λογιζῶνται αὐτὸν, ὡς πάθος τόσον δεινὸν καὶ ἀποτρόπαιον. Διατί; δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι αὐτὸς ὁ θάνατος εἶναι καὶ γίνεται τῶν τοιούτων καὶ τηλικούτων παθῶν ἢ τελευταία ἀναίρεσις, καὶ ἢ ἀπ' αὐτῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀπαλλαγὴ τε καὶ ἀπολύτρωσις. Ναὶ βεβαίωτατα ὅθεν προσθέτω, ὅτι ὁ ἐπιλογισμὸς τῶν μυρίων τῆς παρουσίας ζωῆς ταλαιπωριῶν καὶ κακώσεων, ἔπρεπε μάλιστα εἰς τὸν ἐχέφρονα καὶ εὐσυλλόγιστον ἄνθρωπον νὰ παρασταίνη

(1) Ἐν τῷ Διαλόγῳ Αἰσχ. τοῦ Σωκρατικοῦ περὶ οὗ ἄνωτ.

τόν θάνατον, ἂν ὄχι ὀρεκτόν καὶ ἐπιθυμητόν, τοῦλάχιστον, οὔτε τόσον λυπηρόν καὶ σθένιον, καὶ φευκτόν ἂν ὄχι θελητόν, οὔτε πάλιν τελείως ἀθέλητον. Καθὼς καὶ ὁ ποιητῆς (1) ἐκεῖνος ἐσυμβούλευε.

» Τὸν δ' ἐθέλειν ἄτοπον, μήτε θέλειν, ἐπίσης.

καὶ οὐδὲ πόσης δειλίας καὶ ὑπερβαλλούσης ταραχῆς πρόξενον, εἰμὴ καὶ τινος ἐξ ἐναντίου παρηγορίας, ὡς ποιητικὸν ἀναπαύσεως.

Λυπεῖσαι καὶ κατοδύρεσαι ὁ θνητός, ὅτι ζῶν πολλὰ καὶ ὑπέμεινας καὶ ὑπομένεις; λοιπὸν ἀνάμενε καὶ προσεκδέχου καὶ τὸ ἔσχατον ἐκεῖνο, ὄχι ὡς κακόν, ἀλλ' ὡς μάλιστα ἀγαθόν, καθὼς αὐτὸ ἀπ' ἐκείνων μέλλει νὰ σὲ ἐλευθερώσῃ· καὶ διὰ τοῦτο ὀλιγόστευσον τὴν λύπην σου, ὑποσμίκρυνον τὸν φόβον σου, καταπράυνον τὴν ταραχὴν τῆς καρδίας σου, ἐνθυμούμενος, ὅτι δὲν μέλλεις τὰ τοιαῦτα νὰ τὰ ὑποφέρῃς πάντοτε καὶ ἀτελευτήτως· τὸ διατί, τὸ ἠξεύρεις, καὶ δὲν ἠμπορεῖς νὰ τὸ ἀμφιβάλλῃς· διότι ἀποθνήσκεις.

Καὶ τῷ ὄντι, μεγάλην δύναμιν ἔχει εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον εὐψυχον καὶ ἀτάραχον καὶ ὑπομονητικὸν εἰς τὴν ἐνθύμησιν τοῦ θανάτου, ὁ συλλογισμὸς τῆς πολυπαθοῦς, καὶ πολυμόχθου, καὶ πολυωδύνοῦ, καὶ πικροτάτης καταστάσεως τῆς παρούσης ζωῆς· τί ζωὴ, φεῦ! εἶναι ἡ ζωὴ αὕτη; Πλέομεν οἱ ταλαίπωροὶ ἄνθρωποι μὲ ἓνα μικρόν, καὶ σεσαθρωμένον, καὶ κλειθριῶδες πολλαχόθεν ἀκάτιον, οἷον εἶναι τὸ εὐτελές τοῦτο καὶ ἀσθενικὸν σῶμα, ὅπου φοροῦμεν· πλέο-

μεν ὡσὰν ἐν μέσῳ ἐνὸς πλατέος καὶ εὐρυχωροτάτου, καὶ πολυταράχου καὶ ἀγρίου πελάγους. Αἱ ὄρμαι καὶ ῥιπαὶ τῶν παθῶν πνέουσι περὶ ἡμᾶς μετὰ σφοδρότητος ἐκ παντὸς μέρους, καὶ δὲν ἠξεύρομεν πῶς, ἢ ποῦ τελευταῖον ἔχει νὰ καταστήσῃ τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν σκάφος. Ἡ ζόφωσις καὶ ὁ σκοτασμὸς τῆς ἀγνοίας μᾶς περικαλύπτει κυκλόθεν, ὡς ἐν κατάπυκνον καὶ παχὺ νέφος, καὶ ἐκτυφλοῖ τὸ διορατικὸν τοῦ νοῦς ἡμῶν, καὶ δὲν βλέπομεν, ποῦ ἔχομεν ἐπιστρεφομένην τὴν πρύμναν, καὶ ποῦ τὴν πῶραν· ἢ ζάλαις, ἢ τρικυμίαις, ἢ καταιγίδες τῶν ἀκαταστασιῶν καὶ περιπετειῶν καὶ συμφορῶν τοῦ βίου μᾶς περιδονοῦσι πανταχόθεν, καὶ μᾶς κατασειοῦσι, καὶ δὲν δυνάμεθα πρὸς οὐδὲν βέβαιον νὰ ἐπιστηριχθῶμεν, οὐδὲ νὰ λάβωμεν ἐν ἀκαρεῖ μικρὰν ἀνάπαυλαν, καὶ ἡσυχίαν, καὶ σάσιν. Τὸ ἐν κύμα μᾶς ἐκσφενδονίζει, καὶ μᾶς παραπέμπει εἰς ἄλλο κύμα, καὶ αἱ τῶν τοιούτων κυμάτων ἀλλεπάλληλοι καὶ ἄγριαι προσβολαὶ ἀκολουθοῦσι διηγεκῶς καὶ ἀκαταπαύστως. Ἐκεῖνο, φεῦ! τὸ κύμα ἐπέρασε· τὸ μετ' ἐκεῖνο, ἄχ! πλησιάζει τοῦτο, ἰδοὺ, μᾶς ἔχει τὸ ἄλλο, τὸ βλέπεις; σχεδὸν ἔφθασε· τὸ ἄλλο τὸ παρ' ἐκεῖθεν, ἔρχεται. Τὰ ἐπίλοιπα, (ὦ πόσα, ὦ πόσα!) μᾶς ἀπειλοῦσιν ἀπὸ μακρόθεν. Ποῖον εἶναι τάχα τὸ κύμα ἐκεῖνο ὅπου μέλλει τελευταῖον νὰ μᾶς ἀπροβροχθίσῃ; Ἡ καταιγὶς ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν αὐξάνει καὶ ἐνδυναμοῦται· καὶ ἡ θάλασσα ἐκεῖ κορυφοῦται ἕως τῶν οὐρανῶν, ἐδῶ ἀνοίγει βαθέα χάσματα ἕως τῶν ἀβύσσων. ποῖον ἄρα γε θέλει εἶσθαι τὸ τέλος μας; τάχα ἡ ἀμπωτις νὰ μᾶς ἐκροφήσῃ εἰς βάθος καρδίας θαλάσσης; ἢ ἡ σὺρτις μέλλει νὰ μᾶς παρασύρῃ; ἢ ἡ παλίρροια νὰ μᾶς συναρπάσῃ, καὶ νὰ μᾶς ἀπεκσφενδονίσῃ εἰς τοὺς βρά-

(1) Culpa est velle mori, culpaque nolle mori.

Ouvenit ex Libr: III. Epigrammatum.

χους εκείνους τῶν ὁρέων τῶν αἰωνίων; ἢ ἡ ῥαχίς ἐκείνη θέλει στήτει τὸν παράφορον σάλον τοῦ σκαφιδίου μας; ἢ ὁ ἐκεῖ προκύπτων κατέναντι σκόπελος; ἢ ἡ ὑφαλος πέτρα ἢ παρεκείθεν ὑπολιανθάνουσα, καὶ μικρόν τι περιεφρίζουσα, μέλλει νὰ συντρίψῃ, καὶ νὰ διαλύσῃ τοῦτο τὸ δύστηνον πορθμεῖον, μὲ τὸ ὅποσον κλυδωνιζόμεθα; «Κύριε σῶσον! Ἀπολλύμεθα.» Ποία πνοὴ εὐμενῆς καὶ εὐσπλαγχνικῆ θέλει μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τοὺς τόσους κινδύνους; ἢ ποία δεξιὰ φιλόανθρωπος καὶ σωτηριώδης θέλει φανῆ νὰ μᾶς διευθύνῃ εἰς τὸν λιμένα; Ἀλλὰ καὶ τίς εἶναι αὐτὸς ὁ λιμὴν ὁ τριπόθητος; τίς ἄλλος πάρεξ ὁ θάνατος;

Ναι, χωρὶς ἄλλο ὁ θάνατος εἶναι ὁ λιμὴν οὗτος, ὁ θάνατος διότι αὐτὸς φέρει τὴν ποθητὴν ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν, καὶ τὴν τελειοτάτην ἐλευθερίαν ἀπὸ τῆς γήινης κακώσεώς τε καὶ ταπεινώσεως, εἰς τὸν ταλαίπωρον ἄνθρωπον. Αὐτὸς τὸν ἀπολυτρώνει, ἀπὸ ὅσα κακὰ, καὶ ὅσα παθήματα, εἰάν ἐξῆ περισσώτερον, ἐμελλεν εἰς τὸ ἐξῆς, ἢ νὰ πράξῃ, ἢ νὰ πάθῃ. Εἰς τοῦτο ἡμᾶς πληροφορεῖ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀπάντων θεοφόρων πατέρων καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς ὅστις (1) διὰ τοῦτο ἐπωνόμασε τὸν θάνατον, καὶ «ὄρμον, καὶ δῶρον.» τουτέστι, καὶ λιμένα γαληνὸν καὶ ἀτάραχον, καὶ χάρισμα ἐξαιρετόν, καὶ ἐπιθυμίας ἄξιον «ἀριστον ἀνθρώπῳ δῶρον ὁ θάνατος.» ἡρεμεῖ γὰρ, ἐξ ὧν ἐμελλε καὶ πράττειν καὶ πάσχειν κακῶν ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς πλέουσι λιμὴν εὐδίας, τοῦτο τοῖς ἐνταῦθα χειμάζομένοις, ἢ ἐκεῖσε μετάστασις καὶ μετάθεσις. Τί δὲ Βασιλεῖον λέγω, καὶ τοὺς λοιποὺς ἱεροὺς ἄν-

(1) Βασιλ. Ἐπιστ. ρά.

δρας τοὺς πνευματοφόρους καὶ οὐρανόφρονας; καὶ οἱ ἐθνικοὶ αὐτοὶ ἔτι, οἱ εἰς τὸ σκότος τῆς δυσσεβείας τυφλώττοντες, τὸν θάνατον ὅμως οἱ περισσώτεροι καὶ νουνεχέστεροι, ὡς λιμένα τινὰ ἀναπαύσεως καὶ ἀσφαλείας, καὶ τὸν ἐγνώρισαν, καὶ τὸν ὡμολόγησαν καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ὁ Σωτάδης ἐκεῖνος, ἀνάμεσα εἰς τὰ πολλὰ ἀχρεῖα αὐτοῦ καὶ φλύαρα, εἶπε τὸ σοφόν, καὶ ἀληθές τοῦτο: (1)

» Πάντων λιμὴν τῶν Μερόπων ὁ θάνατος.

Καὶ ὅσοι δὲ ἄλλοι ἀνελογίσθησαν μετὰ συνέσεως τῶν κακῶν τὸ πλῆθος, ὅσα συνοδεύουσι τὴν πολύπονον καὶ πολυστένακτον ζωὴν ταύτην, ὅλοι συμφώνως καθωμολόγησαν, ὅτι τόσον ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ὁ θάνατος τὸ μέγα καὶ φοβερόν ἐκεῖνο κακόν, ὅσον ἀσυλλογίως καὶ ἀφρόνως τινὲς τὸ νομίζουσιν, ὅσον αὐτὸς εἶναι μάλιστα ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰς μέγας ἰατρὸς, καὶ ἰατρὸς, ὅχι μόνον τῶν ἐκ δυσκрасίας καὶ καχεξίας ἀσθενειῶν καὶ ἀρρώστημάτων, κατὰ τὸν τραγικὸν Σοφοκλῆν: (2)

» Ἀλλ' ἔσθ' ὁ θάνατος λοῖσθος ἰατρὸς νόσων,

Ἀλλὰ προσέτι καὶ ποικίλων συμφορῶν, καὶ ἄλλων αἰσχροουργιῶν, καὶ ἀτοπημάτων ἀπλῶς ἀπάντων, κατὰ τὸν ἕτερον Τραγωδόν, τὸν Αἰσχύλον: (3)

» Μόνος εἶ σὺ τῶν ἀνηκέστων κακῶν ἰατρὸς.

Καὶ ἂν τοῦτο εἶναι ἀληθές, καθὼς καὶ εἶναι, ὁ καθ' ὑπερβολὴν ταραττόμενος, καὶ ἀδημονῶν, ὅτι μέλλει νὰ ἀποθάνῃ τελευταῖον, πῶς δὲν εἶναι ὅμοιος μὲ ἓνα πλω-

(1) Παρὰ Στοβαίῳ Λογ. ριθ'.

(2) Αὐτόθι.

(3) Παρὰ τῷ Αὐτ. αὐτόθι.

τήρα, ὅστις κινδυνεύων νὰ καταποντισθῆ φεύγει τὸν λιμένα, ἢ μὲ ἓνα κλινῆρη, ὅστις βασανιζόμενος ἀπὸ τὰς ἀλγηδόνας τῆς ἀρρώστιας του, ἀποστρέφεται τὸν ἰατρὸν του; Ἄλλ' ὁ συνετὸς καὶ εὐσυλλόγιστος ἄνθρωπος δὲν πίπτει ποτὲ εἰς τοιαύτην ἄνοιαν καὶ ἀστοχασίαν· ὅλον δὲ τὸ ἐναντίον καὶ φρονεῖ καὶ λέγει.

Ἐπειδὴ ἠξισύρει, ὅτι ὑπὸ μυρίων κακῶν συνοδευομένη εἶναι ἡ ζωὴ ἢ παροῦσα· ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος ἐν ὄσῳ ζῆ, αὐτὰ νὰ τὰ δοκιμάζῃ, « τὸν ζῶντ' ἀνάγκη πόλλ' ἔχειν κακά. » Ἐπειδὴ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐτι ἐκεῖνα, εἴαν τινα φαίνεται ἐνίοτε, ὅτι ἀπολαμβάνει, εἶναι καὶ αὐτὰ πάντοτε μὲ κακά τινα μεμιγμένα « οὐδὲν ἀγαθὸν κακότητος ἄμικτον. » Ἐπειδὴ καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν ἐξ ὁποιασοῦν ἡδονῆς γλυκύτητα προστίθεται πάντοτε καὶ τινος λυπηροῦ συναντήματος ἢ πικρία « ἐν εὐφροσύναις προσμίγνυται λύπη, τελευταῖον δὲ χαρὰ εἰς πένθος ἔρχεται, » ὥστε πολλάκις ἢ ἐντεῦθεν πικρότης ὑπερβαίνει τὸν ἐκεῖθεν γλυκασμόν « καὶ εὐφραινόμεθ' ἔλαττον, ἢ λυπούμεθα. » Εἰς ἓνα λόγον, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ καὶ ἡ λύπη ἔχουσι στενὴν καὶ ἀχώριστον τὴν συγγένειαν, καθὼς ὑπενόει ὁ Μέγανδρος: « Ἄρ' ἔστι συγγενές τι λύπη καὶ βίος » ποῖον εὐλογον αἴτιον εἰς ἀπολογίαν δύναται νὰ προβάλλῃ ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ προφασίσῃ τὴν ἄμετρον καὶ ὑπερβάλλουσαν λύπην τε καὶ ἀδημονίαν, μὲ τὴν ὅποσαν προβλέπει τὸν καὶ ὡς λιμένα τῆς σφοδρᾶς ζάλης, καὶ ὡς ἰατρὸν τῆς ἐπικρατούσης καὶ καταθλιβούσης αὐτὸν ἀσθενείας, ἐπερχόμενον αὐτῷ θάνατον; οὐδεμίαν.

Ἄλλ' ὅμως τῆς ἀπροφασίστου ταύτης περὶ τὸν θάνατον ματαίας τε καὶ περιττῆς ταραχῆς καὶ δειλίας

αἰτίαν ἄλλην ἐγὼ δὲν εὐρίσκω, εἰμὴ ταύτην, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἐνθυμῆται τὸν θάνατον, τὸν θεωρεῖ, ὡς ἓνα φοβερὸν καταποντισμόν, καὶ δὲν συλλογίζεται κατὰ τὸ αὐτὸ ἐκ παραλλήλου καὶ τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν ἀναβρῦσι τὰ πικρὰ ὕδατα τῶν διαφόρων λυπηρῶν καὶ κακώσεων, ὅπου τὴν ζωὴν ταύτην περιλιμνάζουσι καὶ καταποντίζουσιν. Αἱ δὲ πηγαί, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἶπεῖν, εἶναι αὗται.

Ἡ πρώτη πηγὴ προέρχεται ἀπὸ τῆς φυσικῆς συζάσεως καὶ συγκρασίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὑφ' ἧς ἐκπηγάζουσιν ἀναγκαίως αἱ διάφοροι ταλαιπωρίαὶ καὶ ἀθλιότητες, οἱ κόποι καὶ μόχθοι, αἱ παρενοχλήσεις, καὶ ἀηδία, αἱ δούναὶ καὶ ἀλγηδόνες, αἱ πολυειδεῖς καχεξίαι καὶ ἀρρώστιαί, ἐξ ὧν τῆς προόδου καὶ παρατάσεως ἀκολουθεῖ ἢ κατάπτωσις εἰς τὴν ὀλοτελή φθοράν τε καὶ λύσιν· ὅθεν καὶ ὁ θεὸς τῆς Ναζιανζοῦ φωστήρ (1) ἔψαλλεν ἐκεῖνο: « Ἐκ τύμβοιο . . . ἐπὶ τύμβον, ἐκ τάφου εἰς τάφον, » καὶ ἡ ζωὴ μου ἔλεγε, δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ ἓνας συνεχῆς καὶ ἀδιάλειπτος δρόμος, δι' οὗ βαδίζω ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀφεγγοῦς κοιλίας, ὅπου μὲ ἐγέννησεν, εἰς τὰ βάθη τοῦ σκοτεινοῦ μνημείου, ὅπου μὲ ἀπεκδέχεται καὶ ἀπωλοφύρετο λοιπὸν ἀπαύστως ὁμολογῶν, « ὅτι καὶ ζῶν ἔτι, ἔπνεε τὴν νέκρωσιν. » (2)

» Οἶμοι στενοῦμαι τῷ βίῳ, καὶ τὸ πλεόν

» Ζωῆς προῆλθεν, οἶδα, καὶ νεκρὸν πνέω.

Καὶ ἐκ τῶν ἔξω δὲ σοφῶν ὁ Πλάτων ὁμοίως ἐπαινῶν

(1) Ἐν τῷ περὶ τῆς τοῦ ἐκτὸς ἀνθρ. εὐτελείας.

(2) Ἐν τῷ θρήνῳ τῷ πρὸς Χριστόν.

ἐκείνο τὸ Εὐριπίδειον: «Τίς δ' οἶδεν, ἢ τὸ ζῆν μὲν ἐσι-
καθθανεῖν, τὸ καθθανεῖν δὲ ζῆν; καὶ ἡμεῖς (λέγει) τῷ
ὄντι ἴσως τεθνήκαμεν.» (1) Ὅπου καὶ τὰ δύο ταῦτα ἐπιρ-
ρήματα, τὸ μὲν βεβαιωτικόν, τῷ ὄντι, τὸ δὲ διστακτι-
κόν τὸ, ἴσως, εἰς τὴν ᾧδε προκειμένην ἡμῖν ὑπόθεσιν
θαυμασίως ἐπαληθεύουσιν· ἐπειδὴ ζῶντες μὲν, ἐφ' ὅσον
ἀναπνέομεν, ἀληθῶς ζῶμεν· ἅμα δὲ καὶ πολλὰ πάσχον-
τες, τρόπον τινὰ διηνεκῶς ἀποθνήσκουμεν καθ' ἡμέραν
τε καὶ καθ' ὥραν, διὰ τὰς ἀκαταπαύτως εἰς τὴν τοι-
αύτην ζωὴν ἡμῖν ἐπισυμβαίνουσας ἐν τῷ πολυπαθεῖ τού-
τῳ σαρκίῳ περιτροπὰς, κινήσεις, μεταβολὰς, ἐξαλλοιώ-
σεις, προσθέσεις, ὑφαιρέσεις, ἐκκρίσεις, ἀναδόσεις· μυ-
ρίας ἄλλας περιπτώσεις, διαφθορὰς καὶ κακώσεις, εἰ μὴ
τεθνήκαμεν κατὰ τὸν τραγωδὸν ποιητὴν, ἀλλὰ ἀπὸ σιγ-
μῆς εἰς στιγμήν, κατὰ τὸν Ὀρηνωδὸν πατέρα, «θνή-
σκομεν, νεκρὸν πνέομεν.»

Ἡ δευτέρα πηγὴ τῆς ἡμῶν ἀθλιότητος προβλαστάν-
νει ἀπὸ τῆς ταραχῆς καὶ ἀκαταστασίας τῶν ἐν ἡμῖν
ἐνεγειρομένων ψυχικῶν παθῶν, καὶ ἐπιθυμιῶν, καὶ ὀρέ-
ξεων. Ἐξ αὐτῶν γὰρ εἰς ἡμᾶς τοὺς δυστήνους ἀναδί-
δονται οἱ καπνοὶ τῆς φιλοδοξίας, καὶ τοῦ τύφου, καὶ τῆς
ἐπάρσεως· τὰ κέντρα τοῦ ζήλου, καὶ τῆς φιλονεικίας,
καὶ ἔριδος· αἱ ἀναζέσεις τοῦ θυμοῦ, καὶ τῆς ὀργῆς, καὶ
τῆς μῆνιδος. Αἱ φλόγες τῆς ἀκολάστου λαγνείας καὶ
ἀσελγείας· αἱ ἀπληστοὶ καὶ ἀκόρεστοι δίψαι τῆς φιλο-
χρηματίας καὶ πλεονεξίας. Αἱ ἀνήσυχτοι πολυπραγματυ-
ναὶ καὶ περιέργειαί, αἱ πολυάσχολοι τύρβαι καὶ φροντί-
δες καὶ μέριμναι, αἱ ἐνδόμυχοι ταραχαὶ καὶ συνοχαὶ τῆς

καρδίας, αἱ ἀδημονίαι, καὶ σφαδασμοὶ, καὶ ἀνίαι καὶ ἀγα-
νακτῆσεις περὶ τὰ μὴ κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὸν πόθον
ἡμῶν ἐκβαίνοντα· οἱ ῥεμβασμοὶ, καὶ περισπασμοὶ, καὶ ἀ-
προσεξίαί ἐπὶ τῶν προσοχῆς τε καὶ ἀτενοῦς περισκέψεως
δεομένων· αἱ ἀσάφειαί, καὶ ἐξαπορήσεις, καὶ ἀμνηχανίαι,
ἐν οἷς ἢ εἰδήσεις εἶναι χρειώδης, ἢ καὶ κατεπεύγουσα, ὡς
ἀναγκαίοις· αἱ ἀμνημοσύναι καὶ ἐπιλησμονήσεις τῶν πα-
ρελθόντων· αἱ ἀδηλίαι καὶ ὀλοτελεῖς ἀγνοιαὶ τῶν μελ-
λόντων· αἱ ἐλπίδες, οἱ ἀπελπισμοὶ, αἱ μακραὶ καὶ ἀπέ-
ραντοι περιμοναὶ καὶ προσδοκίαι, αἱ ὑποψίαί, οἱ φόβοι
κτ. κτ.

» Ἀγωνίαι, δόξαι, φιλοτιμίαι, νόμοι.

«Ἄπαντα ταῦτα τὰ ἐπίθετα τῆ φύσει κακά·» καθὼς
τις κωμικὸς τὰ ὠνόμαζε, τὰ οὐχὶ κωμωδίας, ἀλλὰ τρα-
γωδίας μᾶλλον προξενούντα ὑπόθεσιν.

Τρίτη πηγὴ κακῶν τελευταῖον εἶναι ἢ τῶν ἐν τῷ κό-
σμῳ συμβαινόντων ἀκαταστασία, τὴν ὁποῖαν συνηθίζο-
μεν καὶ ὀνομάζομεν τύχην, ἢ τοῦ καιροῦ φορὰν καὶ πε-
ριπέτειαν, ἢ ἄλλως μοίραν, ἢ εἰμαρμένην, ἢ τὸ πεπρω-
μένον, ἢ τὸ αὐτόματον, ὀνοματοποιούντες εἰκῆ καὶ μά-
την τὸ ἀγνοούμενον. Ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης προέρχον-
ται εἰς τὴν ζωὴν ἀτυχίαι τε καὶ δυστυχίαι, ζημίαι, κλο-
παί, ἄρπαγαί, ἀφαιρέσεις, καταδυναστεῖαι, παραβιασμοὶ,
ὑβρεῖς, ἐξευτελισμοὶ, προπηλακισμοὶ, λοιδορίαι, ὀνειδῆ,
ἀτιμίαι, περιφρονήσεις, ἐξουδενώσεις, βλασφημίαι, δια-
βολαί, συκοφαντίαι, ἐπιβουλαί, προδοσίαι, ἀπάται, δόλοι,
ῥαδιουργίαι, σκευωρίαι, καταδρομαί, διωγμοί, ἐξορίαι, ξε-
νιτεῖαι, φυγαδεῖαι, πλάναι, μυρίαι ἄλλαι δύσφοροι καὶ
χαλεπαὶ συμφοραὶ καὶ ἐπήρειαί· κίνδυνοι ἐπὶ γῆς, κίνδυ-
νοι ἐν θαλάσῃ, ἐν οἰκουμέναις, ἐν ἀοικήτοις, ἐν ἐχθροῖς

(1) Πλάτ. ἐν τῷ Γοργία.

δυσμενέσιν, ἐν φίλοις ἐπιπλάστοις, ἐν ψευδαδέλφοις· ἐν ἄρχουσι τυραννικοῖς καὶ ἀθέστοις, ἐν προεστῶσιν ἀγρίοις τε καὶ ἀδιακρίτοις, ἐν ὑποτακτικοῖς ἀγνώμοσι καὶ ἀπίστοις. Τίς δύναται ἅπαντα νὰ τὰ ἐξαριθμήσῃ;

Τὴν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπάντων περιστοιχουμένην τοιαύτην ζωὴν, τὴν (πῶς νὰ τὴν ὀνομάσω;) «μιξονέκρωτον ζώωσιν; ἢ νέκρωσιν μιξοζώητον;» ἃς ἀκούσωμεν πῶς καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος (1) τὴν ὑπεζωγράφισε· βίος (λέγει αὐτὸς ὁ πατήρ) βίος εἶναι ὁ παρῶν, ἐπίπονός τε καὶ ἐπίφθορος· βίος πικρίας ἀπάσης ἀνάπλευσ· βίος τῶν κακῶν ἡγεμονεύων, καὶ τοῖς κάτω ὑποδουλούμενος· ζωὴ, ἐν ἧ αἱ μὲν ὑγρασίαι διεξοιδίσκουσιν, αἱ δὲ ὀδύνας κατισχναίνουσιν, οἱ καθσοὶ ἀφαινοῦσιν, οἱ ἀέρες νοσοποιοῦσιν, αἱ σιτήσεις ἐξογκοῦσιν, αἱ ἀσιτίαι ἐκτῆκουσιν· αἱ ἀνέσεις παραλύουσι, καὶ αἱ ἀνίαι ἐκδαπανῶσιν· αἱ μέριμναι στενοχωροῦσιν· ἡ ῥαστώνη ἀμβλύνει, ὁ πλοῦτος ἐκτυφοῖ, ἡ πενία ταπεινοῖ, ἡ νεότης ἐπαίρει, τὸ γῆρας ἀποκυφοῖ, ἡ νόσος θραύει, ἡ ἀθυμία πιέζει, ὁ διάβολος ἐνεδρεύει, ὁ κόσμος θωπεύει, ἡ σὰρξ καθηδυπαθεῖ, ἡ ψυχὴ ἐκτυφλοῦται, ὅλος ὁ ἄνθρωπος ἐκταράσσεται. Ἐπὶ δὲ τοῖς τοιούτοις καὶ τηλικούτοις δεινοῖς ὁ θάνατος ἐπερχόμενος διαδέχεται, καὶ ταῖς εἰκαίαις ἐπιτέρψεσιν ἐπιτίθησι πέρας, ὥστε παυσαμένας αὐτὰς τοῦ εἶναι, μηδὲ δόκησιν ἑαυτῶν ὑπολείπειν, εἴ ποτε καὶ ἐγένοντο.»

Καὶ λοιπὸν ἐπιστηρίζων τὸν ἑαυτοῦ λογισμόν ὁ ἄνθρωπος ὁ, ἐν ὅσῳ ζῆ, ὑποκείμενος εἰς πάντα τὰ εἰρημένα, καὶ μεταπίπτων ἀδιαλείπτως ἐξ ἄλλων εἰς ἄλλα, δύναται ποτὲ νὰ νομίζῃ τὴν ζωὴν τὴν παροῦσαν, ὡς ἐν

ἀγαθὸν τόσον μέγα, καὶ τόσον γλυκὺ καὶ περιπόθητον καὶ πολυέραστον, εἰς τρόπον, ὅτι νὰ φαντάζεται καὶ νὰ κρίνῃ, ὡς κακὸν δεινότατόν τε καὶ σχετλιώτατον, καὶ παντελῶς ἀνυποφόρητον, τὸν, δι' οὗ μέλλει ἐξ ἐκείνων τέως τῶν τοσούτων τε καὶ τηλικούτων κακῶν νὰ ἀπαλλαχθῇ, θάνατον; οὐχὶ πάντως, ἐὰν νοῦν ἔχη καὶ αἴσθησιν.

Τὰ εἰς τὴν ζωὴν παρακολουθοῦντα ἀναρίθμητα κακὰ ταῦτα ἐπαναλογιζόμενος καλῶς ὁ σοφὸς Πλάτων, (1) δὲν τὰ εὔρισκεν ἐλαφρότερα πολὺ αὐτοῦ τοῦ θανάτου, ὅθεν καὶ ἐτυμολογῶν τὸ πανάθλιον τοῦτο σαρκίον, τὸ ὁποῖον οἱ ζῶντες φοροῦμεν, ἔλεγε προσφυσέστατα, ὅτι σῶμα κατωνομάσθη, ἐπειδὴ ἔστιν ἡμῖν σῆμα. Ἐγουν, εἶναι αὐτὸ εἰς ἡμᾶς ἓνας τάφος, ἢ μνημεῖον, καὶ σημεῖον παραστατικὸν προδήλως τῆς ἡμῶν νεκρώσεως. Ὁμοίως δὲ, κατὰ τὴν αὐτὴν τοῦ Πλάτωνος ιδέαν καὶ ὁ Πλατωνικός Θεμιστιος (2) τὸ αὐτὸ σῶμα, τὸ ἔλεγε δέμας, διότι ἐν αὐτῷ κρατεῖται ἡ ψυχὴ, οἷον δεδεμένη. Καὶ κατὰ παραπλησίαν δὲ τινα μεταφορὰν καὶ ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ζωὴ, λοιπὸν ἐρρέθη καὶ βίος, ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ βία τε καὶ δυναστεία ἡ ψυχὴ κατακρατεῖται διότι καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γεννήσεως ἡ ἡμέρα ἐρρέθη «γενέθλιος, καὶ γενεθλιακὴ, ὡς ἀθλήσεως, ἢ ἀθλιότητος γενομένη ἀρχή· καθὼς καὶ ἀνάπαλιν ἀντιστρόφως ἡ τῆς τελευτῆς ἡμέρα, γενέθλιος καὶ αὕτη ὕστερον μετωνομάσθη, ὡς γένεσις ὁμοίως οὔσα εἰς ζωὴν ἄλλην τελειότεραν καὶ κρείσσονα, ἐν ἧ τὰ ἄθλα διανέμονται καὶ τὰ βραβεῖα,

(1) Πλάτ. ἐν Γοργία.

(2) Παρὰ Ἰωάν. Στωβ. Λόγ. ριθ'.

(1) Ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ, τῷ περὶ τῆς Χριστοῦ θεωρίας.

εἰς τοὺς ἀξιοπρεπῶς τε καὶ θεαρέστως τὰς ἐναθλήσεις τῶν ἐπὶ γῆς ἀγωνισμάτων διεκπεραίνοντας. Ἐζυγιάζον ὡς διὰ τρυτάνης οἱ σοφοὶ καὶ ἐχέφρονες ἄνθρωποι τὸ πρᾶγμα καὶ θέτοντες ἐξ ἑνὸς μέρους τῆς πλάστιγγος, ἤτοι τοῦ ζυγίου, πάντα τὰ προειρημένα τῆς γῆινης ταύτης ζωῆς κακὰ, παραβάλλοντες δὲ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ ἄλλου τὸν θάνατον, ὅστις τὰ καταπαύει, εὕρισκον ἐκείνην μὲν δυσφορωτέραν καὶ βαρυτέραν, τοῦτον δὲ πολὺ εὐφορώτερον καὶ ἐλαφρότερον.

Ὁ Νεοπτόλεμος παρὰ τῷ ποιητῇ, ἀπέβλεπε μὲν τὸν θάνατον ὡς ἐχθρὸν, καὶ ὁμοίως εἰς σύγκρισιν πρὸς τὴν τοιαύτην ζωὴν, τὸν ἔκρινεν αἰρετώτερον.

«ὦ θάνατ' εἴθ' εἴης αὐτάγρετος, ὄφρ' ἂν ἐλοίμην

«Πρώτιστον καὶ κ' ἐχθρὸς ἐὼν, πολὺ φίλτατος εἴης.

Ὁ Εὐριπίδης, πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπιόντων κακῶν τὸν θάνατον προσεκαλεῖτο.

«Ἄλις ὦ βιοτά: πέραινε, πρὶν τινα συντυχίαν,

«Ἡ κτεάτεσσιν ἐμοῖς, ἢ σώματι τῷ δε γενέσθαι.

Καὶ ὁ Θέογνις ἐνόμιζεν εὐδαιμονίαν ἐπίσημον τὸ νὰ περάσῃ ὁ ἄνθρωπος, εὐθὺς ὡς γεννηθῆ, ἀπὸ τὰ μητρῶα σπλάγχνα εἰς τοὺς τῆς κοινῆς μητρὸς γῆς λαγῶνας καὶ κόλπους.

«Φιῶτα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας αἰδαο περῆσαι.

Τί δὲ οὗτος, καὶ ἐκεῖνος; γενεαὶ ὅλαι ἀνθρώπων, λαοὶ πολυπληθεῖς καὶ πολυάριθμοι, τοιαύτην εἶχον καινὴν ὑπόληψιν τε καὶ γνώμην περὶ τοῦ θανάτου. Ὡς οἱ Τραυσοὶ κατὰ Πρῶδοτον, οἱ Καυσιανοὶ κατ' ἐτέρους, καὶ οἱ Θρακῆς κατὰ τὸν ἐπιγραμματοποιὸν Ἀρχίαν, περὶ ὧν ἀνωτέρω εἴρηται.

Ἄπαντες οὗτοι, καὶ ἔθνικοι ὄντες, ὅπερ ἐστίν, ἀνά

μέσον τοῦ σκότους τῆς δυσσεβείας πλανώμενοι, ὁμοίως καὶ ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ φωτός ὀδηγούμενοι, βλέποντες καὶ δοκιμάζοντες τὴν ἄπειρον συρροὴν τῶν κακῶν καὶ τῶν θλίψεων, ὑφ' ὧν ὁ παρὼν ἅπας βίος τοῦ ἀνθρώπου πανταχόθεν περιλιμνάζεται καὶ καταποντοῦται, καὶ πολιορκεῖται ἀπαύστως, καὶ πολεμεῖται, καὶ κατακόπτεται, αὐτὸ μόνον εὕρισκον ἰσχυρὸν ἀλεξιτήριον, «καὶ φάρμακον ἀκεσώδυνον, νηπενθές, ἀχολον, κακῶν ἐπιληθον ἀπάντων, τὸν θάνατον.» Ὅθεν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐσοχάζοντο, ὡς μέγα τε καὶ ἐπίσημον παρὰ τῶν κατ' αὐτοὺς θεῶν διδόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον χάρισμα. Ἐξ οὗ καὶ θεοπέμπτους τινὰς θαυμάτους ἐξ αὐτῶν περιεδομένους ἀκούομεν κατ' εὐχὴν ἐπισυμβάντας, καὶ ἰκέσιον δέησιν. Ὁ Ἀγαμήδης (λέγουσι) καὶ ὁ Τροφώνιος, οἱ τοῦ ἐν Δελφοῖς Ναοῦ κτίτορες, ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἀντάμειψιν τῆς περὶ τὸν πόνον καὶ τὴν δαπάνην αὐτῶν εὐσεβείας, τινὰ χάριν καὶ χάριν ἔλαβον, ὅποιαν; τὸ νὰ ὑπνώσσουν παρρηθὺς πρὸς θάνατον: «Εὐξάμενοι τὸ κράτιστον αὐτοῖς γενέσθαι, καιμηθέντες, οὐκέτ' ἀνέστησαν.» (1) Διηγοῦνται πάλιν, (2) ὅτι ἀδελφοὶ δύο, Κλέοβις καὶ Βίτων, υἱοὶ τῆς Ἰσρείας τοῦ Ἄργου, ἐπειδὴ διὰ ἔλλειψιν τοῦ ζεύγους αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ἄμαξαν ὑπεξεύχθησαν, καὶ ἔσυραν τὴν γηραιὰν αὐτῶν μητέρα, ἐπὶ τῆς ἀπῆνης καθημένην, ἕως εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔμελλεν ὑπὸ τῆς Ἰσρείας νὰ ἐπιτελεσθῇ ἡ θυσία, ἐκέρδησαν τὴν ἐγκάρδιον εὐχὴν τῆς μητρὸς, καὶ δυνάμει τῆς εὐχῆς ἐκείνης τὴν ἐφεξῆς νύκτα καὶ οἱ δύο

(1) Πλούταρχ. ἐν τῷ Παραμυθητικῷ πρὸς Ἀπολλώνιον.

(2) Αὐτ. αὐτόθι.

ἀπέθανον· ἡ εὐχὴ ἦτον νὰ χάριση εἰς τοὺς υἱοὺς αὐ-
τῆς ὁ Θεός, ὅτι τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν εἶναι τὸ ἄρι-
στον! ἦτις καὶ εἰσηκούσθη, ἐπειδὴ μετ' αὐτὴν « τῆ νυ-
κτὶ μετήλλαξαν. » Καὶ περὶ τοῦ Ἀμφιαράου ὁ ποιη-
τῆς, (1) ἀφ' οὗ μᾶς εἶπεν, ὅτι οἱ θεοὶ πολλὰ τὸν ἠγάπων.

» Τὸν περὶ κηρὶ φίλει Ζεὺς τ' Αἰγίοχος, καὶ Ἀπόλλων.

« Παντοίῃ φιλότῃτι . . . , ἐπρόσθεσεν ἐφε-
ξῆς εἰς ἐπίσημον καὶ πιστοτάτην ἀπόδειξιν τῆς τῶν εἰ-
ρημένων θεῶν περὶ αὐτὸν ἐκείνου ἐξαιρέτου ἀγάπης, ὅτι
νέος ὁ Ἀμφιάραος ἀποθανῶν, δὲν ἔφθασε νὰ γηράσῃ.

» . . . Οὐδ' ἔκετο γήραος οὐδόν.

Ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι καὶ ὁ Μένανδρος (2) παρέλαβε τὸ
ἀπόφθεγμα τὸ κοινῶς περιφερόμενον διὰ στόματος
πάντων,

» Ὅν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος.

Ἐὰν τὰ διηγήματα ταῦτα εἶναι μυθώδη τε καὶ ἐπίπλα-
στα, ἀλλ' ὅχι ὅμως πλαστὸν καὶ μυθῶδες εἶναι, ἀλλὰ
παναληθέστατον καὶ βεβαιότατον τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποφερό-
μενον μᾶθημα· ὅτι δηλαδὴ, ὁ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐπερχό-
μενος θάνατος, μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι πρὸς αὐτὸν ζη-
μιώδης, εἶναι τὸ ἐναντίον μία χάρις μεγάλη, παρὰ τῆς
παναγὰθου προνοίας οἰκονομουμένη, καὶ μία εὐεργεσία
ἐξαιρετος. Καὶ τὴν διδασκαλίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν οἱ
σοφοὶ τῶν ἐθνῶν ἐγνώρισαν, καὶ διὰ τῶν προεκτεθέν-
των μυθολογημάτων ἐπιστηρίξαι ἐσπούδασαν, τὴν ἐδιδά-
χθησαν πάντως ἀπὸ τὰ θεῖα ἡμῶν καὶ ἱερὰ γράμματα,
δι' ὧν ἡ Σολομώντειος σοφία προδήλως τὴν ἀνεκλήρυξεν.

(1) Ὀδυσ. Ο'. στίχ. 245.

(2) Παρὰ Ἰωάν. Στωβ. Λόγ. ριθ'.

« Εὐάρεστος τῷ Θεῷ γενόμενος, ἠγαπήθη, καὶ ζῶν με-
ταξὺ ἀμαρτωλῶν, μετετέθη. Ἠρπάγη, μὴ κακία ἀλλά-
ξη σύνεσιν αὐτοῦ, ἢ δόλος ἀπατήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ
τελειωθεὶς ἐν ὀλίγῳ, ἐπλήρωσε χρόνους μακρούς. Ἀρε-
στὴ γὰρ ἦν Κυρίῳ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἔσπευσεν
ἐκ μέσου πονηρίας. » (1)

Καὶ λοιπὸν, ἐὰν οἱ ἐν μέσῳ τοῦ σκοτασμοῦ ζήσαντες,
τὴν ἀλήθειαν ταύτην εἶδον, καὶ τὴν ἐπληροφορήθησαν
ἐντελῶς, καὶ διὰ τῶν ἰδίων μυθολογημάτων τὴν ὑπεχά-
ραξαν, πῶς μᾶλλον οἱ γνήσιοι μαθηταὶ τῆς τοῦ ἀλη-
θινοῦ Σολομώντος ὑπερτάτης σοφίας, χρέος ἔχουσι νὰ
τὴν ὁμολογοῦν, καὶ νὰ τὴν ἐπισφραγίσουν ἐμπράκτως,
ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῶν θεοσδότων γραφῶν, καθ' ἃς ἐπαγ-
γέλλονται, ὅτι εἶναι τέκνα φωτός, καὶ υἱοὶ τῆς ἡμέρας,
ὡς φωταγωγηθέντες διὰ τῆς πίστεως; οἱ χριστιανοὶ
μάλιστα ἐξαιρέτως μελετῶντες τὸν θάνατον, δὲν πρέ-
πει νὰ συλλογίζωνται, ὡς οἱ ἔξω σοφοί, μόνον τὰ κα-
κὰ τῆς φύσεως, καὶ τῆς ἐν ἀλλοιώσει καὶ διαφθοραῖς,
καὶ μυρίοις πάθεσιν ὑποκειμένης πολυωδύνου βιωτικῆς
καταστάσεως τὴν ἀθλιότητα, δὲν πρέπει (λέγω) νὰ συλ-
λογίζωνται μόνον τὰ κακὰ ταῦτα, τὰ ὁποῖα λέγονται, καὶ
εἶναι κακὰ ποινῆς καὶ παιδείας, καὶ δὲν εἶναι κυρίως κα-
κά· ἀλλ' ἐπὶ τούτοις, καὶ πρὸ τούτων, νὰ συλλογίζωνται
πρέπει καὶ τὰ κακὰ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀμέσως τῆς διαθέσεως
τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀναφυόμενα· τουτέστι τὰ ἐξηρητη-
μένα ἐκ τῆς θελήσεως καὶ τῆς προαιρέσεως, ὅσα ὀνομά-
ζονται κακὰ ἐγκλήματος, καὶ παρανομίας, καὶ ἀθετή-
σεως, καὶ εἶναι τὰ κυρίως κακά· τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ ὁ ἐπερ-

(1) Σοφία Σολομ. Κεφ. Δ'. 10. 11. 13. 14.

χόμενος θάνατος τὰ διακόπτει, καὶ τὰ ἀναιρεῖ, καὶ τὰ παύει, διὰ τοῦτο αὐτός εἶναι ὁμολογουμένως μέγα καλόν, καὶ εὐεργεσία ἐπίσημος, τὴν ὁποίαν ἡ ὑπεράγαθος καὶ πάντοφος Θεὸς πρόνοια μετὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρώτην παράβασιν ὠκονόμησε, διὰ νὰ μὴ ἐπαϊδιάζη τὸ τῆς ἁμαρτίας κακόν, τῶν κακῶν τὸ μόνον καὶ κυριώτατον. Καὶ τούτου λοιπὸν τοῦ μεγάλου κακοῦ τὸ ἀναιρετικόν εἶναι τὸ μέγα καλόν ὁ θάνατος, τὸν ὅποιον οἱ μὲν ἄφρονες κακίζουσι καὶ ἀποτρέπονται ὑπερασχάλλοντες ἀσεβῶς τε καὶ ἀνοήτως, οἱ δὲ νουνεχεῖς ἀσπάζονται καὶ ἀπεκδέχονται, τὸν δοτῆρα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου εὐσεβῶς μεγαλύνοντες καὶ εὐλογοῦντες· διότι ὁ θάνατος ἐπερχόμενος εἰς τὸν μετὰ εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης ὄψουσαν ζῶντα, τὸν ἐξαρπάζει ἀπὸ τῆς παραπτώσεως διαφόρων ἀνομιημάτων, πρὶν ἐκτραχηλισθῆ εἰς τὸ τῆς ἀνομίας βάραθρον· ἵνα μὴ, (κατὰ τὸ ῥηθὲν) «κακία ἀλλάξη σύνεσιν αὐτοῦ, ἢ δόλος ἀπατήσῃ ψυχὴν αὐτοῦ.» Ἐπερχόμενος δὲ εἰς τὸν ἐν ἁμαρτίαις ἀναστρεφόμενον, τὸν ἀναχαιτίζει, ἢ τὸν ἀποκόπτει ἀπὸ τὴν εἰς τὰ κακὰ παράφρον τε καὶ ἀχάλινον ὄρμησιν, πρὶν καὶ περισσότερον ἔτι διασραφή καὶ περιπέση εἰς τὸν ἔσχατον τῆς ἀπωλείας βυθόν, καὶ προσθεῖς ἀνομίας ἐπὶ ἀνομίαις, ἄλλας ἐπ' ἄλλαις, πληρώσῃ ὑπερχεῖλές τὸ μέτρον τῶν ἰδίων παραβάσεων, «καὶ πρὶν ἐπισωρεύσῃ ἐφ' ἑαυτῷ βαρυτέρας τὰς εὐθύνας ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψῃ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ.»

Τοιουτοτρόπως διδάσκουσι κοινῶς, οἱ τῆς ἐκκλησίας θεοφώτιστοι πνευματοφόροι Πατέρες. Οὔτε εἶναι δυνατόν (λέγει ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος) (1) χωρὶς τὸ θέλημα

τοῦ πρὸς τὸ συμφέρον ἅπαντα ἡμῖν οἰκονομοῦντος ὑπεραγάλου Θεοῦ, νὰ πάθωμεν πάθος τι ὅποιονδήποτε, τὸ ὅποιον συμφερώτερον εἰς ἡμᾶς ἦθελεν ἦσται, ἐὰν δὲν τὸ ἐπάσχομεν οὔτε εἶναι φόβος, ἀπὸ ὅσα ἡ πανεύσπλαγχνος αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς πρόνοια οἰκονομεῖ καὶ προσδιορίζει, νὰ συνέβῃ τι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀσυντελές, ἢ ζημιώδες· ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, ὅλα ἀγαθὰ, ὅλα ἐπωφελεῖ, καὶ συμφέροντα καὶ σωτηριώδη· εἰς τρόπον ὅτι, οὐδὲ δυνάμεθά τι ἄλλο νὰ ἐπινοήσωμεν καλλίτερον, ἐπωφελέστερον, συμφερώτερον, ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ὁ Θεὸς θέλει νὰ πάσχωμεν, ἔτι καὶ ἂν αὐτὸ βαρὺ φαίνεται εἰς ἡμᾶς καὶ λυπηρὸν, καὶ δυσάρεστον. «Οὔτε πάθοιμεν ἄν τι, μὴ βουλομένου Θεοῦ· οὔτε μὴν, ὧν πάσχομεν, βλαβερόν τί ἐστίν, ἢ τι τοιοῦτον, ὥστε ἐνεῖναι βέλτιόν τι κατ' ἐπίνοιαν λαβεῖν.» Καὶ τοῦτο λέγει ὁ αὐτός πατήρ (1) πρέπει νὰ τὸ νομίζωμεν, καὶ νὰ τὸ πληροφοροῦμεθα, καὶ περὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ ἐπισυμβαίνοντος εἰς ἡμᾶς θανάτου πιστεύοντες, ὅτι ἐν εἶναι καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὰ μεγάλα εὐεργετήματα, τὰ ὅποια παρὰ Θεοῦ λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος, καὶ κατὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, τοὺς ὁποίους οὐδὲ νὰ περινοήσωμεν μετὰ ἀκριβείας δυνάμεθα· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἀνωτέρω εἰρημένον λόγον, ἐπειδὴ διὰ τοῦ θανάτου ἐπερχομένου, ὅχι μόνον διακόπτονται τὰ μυρία πάθη, καὶ τὰ κακὰ τῆς ποινῆς καὶ παιδείας, εἰς ἃ περιπεσῶν ἐκουσίως, ὑπόκειται ὁ ζῶν, καὶ διηνεκῶς ἐμέλλε νὰ ὑπομένῃ, ἂν δὲν ἐτελεύτα, ἀλλὰ προσέτι, καὶ τὰ ἄλλα κακὰ τὰ ἐκ προαιρέσεως, τὰ πολλὰ χείρονα καὶ ὀλεθριώτερα, τὰ ὅσα ἐμέλλεν ἀκαταπαύστως νὰ ἀκολουθῆ καὶ νὰ πράττῃ.

(1) Βασίλ. ἐν Ἐπιστ. ρά. καὶ ἐπιστ. Γ.

(1) Αὐτ. αὐτ.

Ναί ναί: «Ἄριστον εἶναι λοιπὸν ἀνθρώπῳ δῶρον ὁ θάνατος· ἡρεμεῖ γὰρ ἐξ ὧν ἐμελλε καὶ πράττειν καὶ πάσχειν κακῶν.»

Συμφώνως μὲ τὸν τῆς Καππαδοκίας φωστῆρα ἐδίδασκε περὶ τοῦ θανάτου καὶ ὁ φωστῆρ τῆς Ναζιανζοῦ. Αὐτὸ, ὅπου ἐκεῖνος εἶπε δῶρον, οὗτος ὠνόμασε κέρδος: «Κερδαίνει (λέγων) (1) τὸν θάνατον» (παραπесὼν ὁ γενάρχης) ἐπάγουσι δὲ καὶ οἱ δύο θεσπέσιοι φωστῆρες, ἓνα καὶ τὴν αὐτὸν λόγον· ὁ εἷς, ὅτι διὰ τοῦ θανάτου ἡρεμεῖ ἡ ψυχὴ ἐξ ὧν ἐμελλε κακῶν καὶ πράττειν καὶ πάσχειν· ὁ ἕτερος, ὅτι διακόπτεται ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἦ τὸ κακόν, καὶ συνάπτει, ὅτι γίνεται φιλανθρωπία ἢ τιμωρία. Τὰ αὐτὰ κοινῶς ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλοὶ καὶ Πατέρες, προάγοντες τὴν διδασκαλίαν εἰς πολὺ ὑψηλότερον καὶ ἀληθέστερον ἔτι λόγον, ὑπὲρ τὰς παρὰ τῶν ἔξω σοφῶν παραινέσεις· καθότι δὲν περιέκλειον τὴν ἐκ τοῦ θανάτου ὠφέλειαν εἰς μόνην τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν προσκαίρων καὶ βιωτικῶν παθημάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κατάπαυσιν μάλιστα καὶ διακοπὴν τῶν ψυχικῶν ἀτοπημάτων, τὰ ὅποια εἶναι τὰ κυρίως κακὰ τὰ ἐλσεινότατα.

Καὶ ἐὰν λοιπὸν, (κατὰ τὴν κοινὴν καὶ ὁμόφωνον ἐπιμαρτύρησιν τῶν τε ἔξω σοφωτέρων ἀνδρῶν τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ἔσω θεοσόφων καὶ πνευματοφόρων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων,) τοιοῦτον καλὸν εἶναι ὁμολογουμένως ὁ θάνατος, τίς περὶ αὐτὸν ἐπαδημονεῖ καὶ ἐκταράττεται ἀνυπομονήτως; τίς ἐπασχάλλει, καὶ σχετλιάζει, καὶ κάτοδύρεται ἀπαραμυθήτως; τίς ἀποστυγεῖ αὐτὸν, καὶ

κακίζει, καὶ καταμέμφεται, ὡς κακὸν τῶν κακῶν ἀπάντων τὸ κάκιστον, τὴν τῶν κακιῶν διακοπὴν, καὶ κατάπαυσιν καὶ ἀναίρεσιν; τίς ἀποβρίπτει τὸ κάλλιστον αὐτὸ δῶρον; τίς ἀποστρέφεται τὸ μέγα τοῦτο κέρδος; τίς; εἰρή, ὅστις ἢ ἄφρων δὲν ἐστοχάσθη ποτὲ τὴν κατασκευὴν καὶ σύστασιν τοῦ γεηροῦ τούτου καὶ πηλίνου φορτώματος, τὸ ὅποιον, ἐν ὅσῳ ζῆ, βαστάζει ἢ ἀκατήχητος δὲν ἐδιδάχθη ὅλως τὴν περὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, μετὰ τὴν τῶν προπατόρων παράβασιν καὶ πτώσιν, ἀπόρρητον καὶ ἀπειράγαθον οἰκονομίαν; ἢ ἀγνώμων παντελῶς καὶ ἀχάριστος δὲν γνωρίζει, καὶ δὲν ὁμολογεῖ τὴν ἀνείκασον καὶ ὑπερεύσπλαγχνον τοῦ Δημιουργοῦ φιλανθρωπίαν, ὅστις καὶ εἰς θάνατον ἀφ' ἑαυτῶν περιπεσόντας ἡμᾶς, εἰς ζωὴν ἄλλην εὐδοκεῖ νὰ μᾶς μεταστήσῃ, ἔλεος ὁμοῦ καὶ δικαιοσύνην περὶ ἡμᾶς ἐκπληρῶν, κατὰ τὰ ἀνεξιχνίαστα καὶ ἀκατανόητα αὐτοῦ κρίματα.

Ἄπαντες οἱ στοχασμοὶ, οἱ ἄχρι τούτου παρ' ἡμῶν ἐκτεθέντες, ἔπρεπε νὰ ἔχουν δύναμιν εἰς πᾶσαν ψυχὴν εὐσυλλόγιστον, καὶ νὰ μὴ συγχωροῦν τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ μετὰ προσοχῆς τοὺς ἐπιθεωρήσῃ, νὰ καταπίπτῃ εἰς ἀδημονίας, καὶ παραχώδεις καταπτοήσεις, καὶ θλίψεις, ὅταν ἀναλογίζεται τὸ τέλος τῶν ἐπὶ γῆς ἡμερῶν του, καὶ τὴν μέλλουσαν τοῦ ἐν αὐτῷ συνθέτου ἀνάλυσιν. Ἄλλ' ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τὴν τοιαύτην περὶ τὸν θάνατον μεγαλοψυχίαν, ὑφίσταται μάλιστα εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἀσκησιν τῆς ἐν τῇ ζωῇ τῇ παρούσῃ ἐλευθερίας. Λέγω δὲ ζωῆς ἐλευθερίαν, ἐκεῖνο τὸ ἀδούλωτον φρόνημα, καὶ ἀταπείνωτον κατάστημα τῆς ψυχῆς, καθ' ὃ ὁ ἄνθρωπος προαιρεῖται, καὶ ἐπιθυμεῖ, καὶ θέλει νὰ ζῆ ἀνώτερος, ὅσον εἶναι δυνα-

(1) Ναζιανζ. Λόγ. ΜΒ'. εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα.

τόν, πάσης ύλικῆς προσπαθείας, καὶ δὲν καταδέχεται, οὔτε ὑποφέρει νὰ ὑποδουλοῦται ὀλοτελῶς ὁ ἐν αὐτῷ λόγος εἰς πάντα τὰ θελήματα τῆς σαρκός, οὐδὲ νὰ τὸν ὑποτάσσουν, καὶ νὰ τὸν κυριεύουν τῆς γῆς τὰ πράγματα. Καὶ τὴν τοιαύτην ἐλευθερίαν ἐγὼ δὲν τὴν περιορίζω εἰς τὰ στενὰ ὄρια ταύτης, ἢ ἐκείνης τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τάξεως, ἢ καταστάσεως· ἀλλ' ἀνετον ἀπλῶς καὶ ἀδιόριστον τὴν ἐννοῶ εἰς πᾶσαν καὶ παντοίαν διαγωγῆς τε καὶ διατριβῆς προσάντησιν καὶ περιστάσιν· τουτέστι, δὲν τὴν περικλείω οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἀποχὴν τῆς ἀτόπου τῶν ὀρεκτῶν καταχρήσεως, ἢ ἐν μέσῳ τῆς σερήσεως καὶ τῆς ἐνδείας, ἀλλὰ τὴν ζητῶ καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀφθονίας τε καὶ περιουσίας αὐτῶν τῶν λεγομένων τῆς γῆς ἀγαθῶν, καὶ προσέτι καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν τῶν τοιούτων ἀγαθῶν τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἀπόλαυσιν. Ἐλεύθερον ἐγὼ λέγω, ὅχι ἐκεῖνον, ὅστις δὲν ἔχει τὴν δύναμιν καὶ τὸν τρόπον, πῶς νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ καὶ ὀρέξεις, ἀλλ' ἐκεῖνον, ὅστις τὸν τρόπον τὸν ἔχει, καὶ δὲν τὸν μεταχειρίζεται ἐκεῖνον, ὅστις ὀλίγα ἐπιθυμεῖ, καὶ τὰ περισσὰ τὰ ἀποπτύει ἐκεῖνον, ὅστις στέργει, καὶ ἀναπαύεται εἰς ὅσα ἔχει καὶ ἔχωντάς τα, αὐτὸς κυριεύει αὐτὰ, καὶ ὅχι ἀπὸ αὐτὰ κυριεύεται.

Δὲν εἶναι ἐλεύθερος ὁ ἡσυχαστής, ὅταν ὁ λογισμὸς τοῦ ἀεροβατῶν εἰς τὰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀνήκοντα, δὲν ἡσυχάζει· οὔτε ὁ ἐρημίτης, ὅταν ἡ φαντασία τοῦ ἀνατυποῦται τὰς ἰδέας τοῦ πολιτεύματος, καὶ ἀναζωγραφῆ τὰ τοῦ κόσμου· οὔτε ὁ ἰδιώτης καὶ ἄσημος ἄνθρωπος, ὅταν ὁ νοῦς τοῦ χάσκη εἰς τὰ τῶν ἀξιωματῶν ὕψη καὶ τὰς λαμπρότητας· οὔτε ὁ παρθενεύων τῷ σώματι καὶ μοναδικῶς

ζῶν, ὅταν οἱ διαλογισμοὶ τοῦ ἀγαλματοποιοῦσιν εἶδωλα αἰσχροῦν καὶ ἀσέμων διαμορφώσεων, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ πυρπολῆται ἀπὸ τὰς φλόγας τινὸς ἐνδιαθέτου καὶ κρυφίας λαγνείας τε καὶ ὀρέξεως· οὔτε ὁ πτωχὸς καὶ ἀκτῆμων, ἢ ὀλιγοκτῆμων, ὅταν τὴν ἡμέραν ὅλην ἐπαγωνίζεται καθ' ὑπερβολὴν καὶ κατακόπτεται, ὅχι διὰ νὰ ἐκπορίσῃ τὰ ἀναγκαῖά τε καὶ χρειώδη, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀλλάξῃ κατάστασιν· καὶ πάλιν ὅλην τὴν νύκτα ἐπαγρυπνεῖ, ἢ ὄνειροπολεῖ θησαυρούς τε καὶ πλοῦτους. Τὴν ἀληθινὴν ἐλευθερίαν τὴν ἐννοῶ ρίζωμένην εἰς τὰ βάθη αὐτῆς τῆς ψυχῆς, καὶ εἰς τὸ κέντρον τῆς καρδίας· ὁ κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον, καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐλεύθερος, ἔτι καὶ ἀνάμεσα εἰς πολυόχλους τύρβας, ὅσας συνεπαθροίζουσι αἱ πόλεις, μένει ἡσυχὸς καὶ εἰρηνικός· καὶ ἐπάνω εἰς τοὺς μετεωρισμοὺς τῶν ἀξιωματικῶν βαθμῶν, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ὑψώσεις τῶν θρόνων, εἶναι ἐπιεικής καὶ μετριόφρων, καὶ περικυκλούμενος ἀπὸ τὰ πλέον ἰσχυρὰ θελκτήρια τῶν ἡδονῶν, ἴσταται ἀκίνητος καὶ σωφρονικός, καὶ περιρρέομενος ἀφθόνως ὑπὸ δαψιλείας κτημάτων τε καὶ χρημάτων, φαίνεται καὶ εἶναι συνεσταλμένος εἰς τὴν ἀπόλαυσιν, μέτριος εἰς τὴν χρῆσιν, καὶ τῆς τοῦ πλοῦτου περιουσίας ἢ φρόνιμος οἰκονόμος, ἢ καὶ περιφρονητικός. Οὗτος μεταχειρίζεται τὰ περισσεύοντα πρεπόντως, δὲν τὰ κακομεταχειρίζεται προσπαθῶς· ὁ ἄλλος ὑποφέρει τὴν ἔλλειψιν ἐκείνων, τὰ ὅποια ὑστερεῖται εὐγνωμόνως, καὶ δὲν τὰ ἐπορέγεται περιπαθῶς. Αὐτὸς εἶναι ὁ κατ' ἐμὲ, καὶ κατὰ τὸ πρᾶγμα, ἐλεύθερος ἄνθρωπος. Καὶ διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ λόγου τὴν καθ' αὐτὸ προκειμένην· αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις οὔτε πολλὰ ἀδημονεῖ καὶ λυπεῖται, οὔτε ἀμέτρως ἐκταράττεται καὶ φο-

βεῖται, ὅταν ἐνθυμηταὶ τῆς παρούσης αὐτοῦ ζωῆς τὸ ἐπισφράγισμα, καὶ τὸ τέλος. Ἰδοὺ . . . ὁ ἄνθρωπος ὁ πάντοτε καὶ ἐν ὄσῳ ζῆ, « ἐτοιμοθάνατος καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον, ὁ εὐθάνατος. »

Ἐξ ἐναντίας ὁ τρυφηλὸς καὶ ἡδονικὸς ἄνθρωπος εἶναι φιλόυλος, ὁ φιλόυλος εἶναι φιλοσώματος, ὁ φιλοσώματος εἶναι φιλόκοσμος, ὁ φιλόκοσμος εἶναι φιλόζωος, ὁ φιλόζωος αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ περὶ τὸν θάνατον ὑπὲρ τὸ δέον μικροψυχῶν, καὶ δειλιῶν ἀμέτρως, καὶ καθ' ὑπερβολὴν ταραττόμενος. Ὅσῳ μᾶλλον ἢ προσπάθεια, καὶ ἢ περὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς πτόησις περισφίγγει τὴν ψυχὴν, τοσοῦτω ἰσχυρότερον ἢ ψυχὴ κυριευομένη κρατεῖται ὑπὸ τοῦ σώματος, τοῦ ὁποίου αὐτὴ κατὰ λόγον ἔπρεπε νὰ εἶναι ἢ κυριεύουσα· ὄσῳ περισσότερο ὑπὸ τοῦ σώματος ἢ ψυχὴ κατακυριεύεται, τόσῳ σφοδρότερον διαλογιζομένη τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἀποδημίαν καὶ ἀποχώρησιν, θροεῖται καὶ ἀδημονεῖ καὶ ταρασσεται· ἐπειδὴ ἢ ψυχὴ ἢ οὕτω διαστραφεῖσα, καὶ ὑπὸ τοῦ ὡς δούλου αὐτῇ δεδομένου σώματος ὑποδουλωθεῖσα, δὲν ἀγαπᾷ μόνον τὴν ζωὴν δι' αὐτὴν τὴν ζωὴν (διότι εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ ψυχὴ εἶναι μάλιστα ἢ πηγὴ τῆς ζωῆς, καθὼς τὸ σῶμα εἶναι ἢ ἀρχὴ τῆς νεκρώσεως) ἀλλ' ἀγαπᾷ τὴν ζωὴν, τὸ περισσότερο, διὰ τὴν ἀπολαύσιν τῶν πραγμάτων ἐκείνων, πρὸς ἅ τὴν ἰσχυρὰν ἔχει κλίσιν, καὶ τὴν ὑπὲρ τὸ δέον προσπάθειαν.

« Ψυχὴ μου, (ἔλεγεν ἐκεῖνος ὁ τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολῆς ἀφρονέστατος πλούσιος) ψυχὴ μου, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ, » (1) καὶ κακὰ ὄχι; τὰ κακὰ δὲν τὰ ἐσουλλο-

γίζετο ὁ ἀνόητος· ἀγαθὰ, ἔλεγεν, ἔχεις. Ἀλλὰ καὶ ἔχεις (ἔλεγε) ψευδὲς καὶ τοῦτο· ἔπρεπε νὰ εἴπῃ προσφύτερον, καὶ ἀληθέστερον. « αὐτὰ σὲ ἔχουσιν, ὦ ψυχὴ μου, καὶ δεινῶς σὲ κατακρατοῦσιν. Πῶς τί; κείμενα (ἐπρόσθεσε) πῶς; κείμενα, καὶ οὐχὶ κινούμενα; ἀκίνητα καὶ οὐχὶ μεταβαλλόμενα, καὶ μετατρεπόμενα; » Οὕτως ὁ ἀσύνετος διελογίζετο· καθὼς ἢ ψυχὴ αὐτοῦ ὅλη ἦτον προσκεκολλημένη εἰς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ, καὶ διὰ τῆς προσπαθείας ἀπὸ αὐτῶν ἀχώριστος, οὕτως ἀντιστρόφως ἐθάρρει, ὅτι καὶ αὐτὰ θέλει μένουσιν εἰς αὐτὸν στερεὰ, ἀδιάπτωτα, ἀχώριστα, ἀναφαίρτα· κείμενα. Τί δέ; αὐτὰ ἄρα γε καὶ πάντοτε; ἕως τὸσον δὲν ἐτόλμησεν ἢ ἀφροσύνη νὰ φθάσῃ· ἀλλ' εἶπεν, ὅτι τὰ ἔχει μόνον « εἰς ἔτη πολλά· » συνηρίθμει ὁ ἄφρων τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς του μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀγαθῶν τῆς περιουσίας του, ἐφαντάζετο, ὅτι ἐπειδὴ εἶχεν ἀγαθὰ πολλά, διὰ τοῦτο ἔμελλε καὶ νὰ ζήσῃ ἔτη πολλά· διότι ἤθελε νὰ ζῆ, διὰ νὰ ἐξακολουθῇ τὰς τρυφὰς του· ἤθελεν, ὄχι νὰ ἀναπαύεται σωφρονικῶς, διὰ νὰ ζῆ, ὅσον εἶναι δυνατόν ἡσυχῶς καὶ ἀταλαιπώρως, ἀλλὰ νὰ ζῆ ἤθελεν ἀκολάστως καὶ ἀσελγῶς, διὰ νὰ ἀναπαύεται ἡδονικῶς καὶ κακορέκτως· ἀναπαύου· ἤθελεν ὄχι νὰ τρώγῃ, διὰ νὰ ζῆ, ἀλλὰ νὰ ζῆ, διὰ νὰ τρώγῃ· φάγε· ὁμοίως νὰ ζῆ, διὰ νὰ πίνῃ, πῖε· νὰ τρώγῃ, καὶ νὰ πίνῃ, διὰ νὰ τρυφᾷ, καὶ νὰ σπαταλᾷ, εὐφραινόμενος· εὐφραίνου. Ὡ τὸν ταλαίπωρον καὶ τρισάθλιον καὶ κακοδαιμονέστατον ἄνθρωπον! τὸν εὐρήκαμεν, τὸν εἶδομεν. Αὐτὸς αὐτὸς εἶναι κυρίως ἐκεῖνος ὅστις ὑπερβαλόντως λυπεῖται, καὶ ἀδημονεῖ καὶ τρέμει καὶ ἐκταράττεται, ὡς εἰς κακὸν τὸ μέγιστον καὶ ἀκρότατον, ὅταν παραστήσῃ εἰς τὴν ἐνθύμητίν του τὸν θάνα-

τον· ἐπειδὴ εἶναι δυνατόν ὁ τοιοῦτος νὰ φανῆ ποτὲ καρτερικὸς καὶ γενναῖος καὶ μεγαλόψυχος, ὅταν ἐπέλθῃ εἰς τὸν λογισμόν του τὸ κατ' αὐτὸν δεινότατον καὶ χαλεπώτατον τοῦτο συνάντημα; ὄχι ποτὲ, οὐδέποτε· τόσον περισσότερον μικροφυχεῖ, καὶ φοβεῖται, καὶ ὀδυνᾶται, καὶ ἀποκλαίεται, ὅσον περισσότερον τὴν ψυχὴν ἔχει ὑποδεδουλωμένην εἰς τὰ τῆς γῆς φαινόμενα ἀγαθὰ ταῦτα, εἰς ἃ προσηλωμένος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον εὐρίσκεται ἢ λύσις δυσχερεστέρα, ὅσον τὰ δεσμὰ ἰσχυρότερα. Ἐκεῖνα τὰ ὀδόντια ἐκβάλλονται εὐκόλως καὶ ἀνωδύνως, ὅσα ἔχουσι μικρότερα τὰ ῥιζώματα· ἐκεῖνα τὰ κλωνάρια ἐξανασπῶνται προχείρως καὶ ἀκόπως, ὅσα δέχονται ἀπὸ τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου ὀλιγωτέραν τοῦ φυτικοῦ χυμοῦ τὴν διάδοσιν· καὶ καθ' ὅμοιον τρόπον, ἐκεῖναί αἱ ψυχικαὶ διαθέσεις, εἶναι ἐτοιμότεραι νὰ ἀπολυθῶσι καὶ νὰ ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ τὸ γεῶδες τοῦτο σαρκίον, ὅσαι, (καὶ τῆς ζωῆς ἐτι διασωζομένης, καὶ ἀκολουθούσης τὸν διατεταγμένον εἰς αὐτὴν δρόμον,) ἂν ὄχι παντάπασι ἐλεύθεραι δι' ἄκρας καὶ ὀλοτελοῦς ἀπαθείας, κἂν ὀλιγώτερον εἶναι ῥιζωμένοι, διὰ μετριοπαθείας, εἰς τὰ σωματικὰ πάθη, καὶ εἰς τὰ τῆς γῆς πράγματα. Ἐκεῖνα ἀναμφιβόλως εἰς ἃς ὁ φιλόυλος καὶ φιλήδονος βίος ἐλαφροτέραν ἐπιφέρει τὴν ἐπιρροὴν καὶ ἐπίχυσιν.

Εἶπαν περὶ τῶν παλαιῶν Λακεδαιμονίων, (1) ὅτι δὲν

(1) Αὐτὸ τὸ εἶπαν ὁ Ἀθηναῖος Ἀλκιβιάδης, ὅστις ὅμως τὴν ἀρετὴν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ὑπεκολόβωσεν, ἀποδοὺς τὴν μεγαλόψυχίαν αὐτῶν πλέον εἰς τὴν μισοταλαιπωρίαν, παρὰ εἰς τὸ φιλελεύθερον. Εἶπε γάρ· « μηδὲν παράδοξον ποιεῖν Λακεδαιμονίους ἀδελφεῖς ἐν τῷ πολέμῳ ἀποθνήσκοντας· τὴν γὰρ ἐκ

ἦτον πολλὰ θαυμαστὸν, ἂν μὲ τόσην ἐκεῖνοι μεγαλόψυχίαν εἰς τοὺς πολέμους ἐφέροντο. Παιδαγωγημένοι ὄντες εἰς μίαν ἐπίπονον καὶ ὑπόσκληρον ἀνατροφὴν παιδιόθεν, δὲν εἶχον παρὰ πολλὰς τὰς ἀφορμὰς νὰ εἶναι τόσον φιλόζωοι, ὥστε νὰ ἐκταράσσωνται περισσῶς, καὶ νὰ ὑπερδειλιῶσιν εἰς τὴν τοῦ θανάτου προσέγγισιν. Τίνας εἶχον αὐτοὶ τόσον γλυκερὰς καὶ θελκτικὰς βιωτικὰς τρυφὰς τε καὶ ἀπολαύσεις, διὰ νὰ φοβίζωνται πολλὰ καὶ νὰ ἐπαδημονῶσιν, ἐπειδὴ ἐμελλον νὰ τὰς στερηθῶσιν; Ἄνατε θραμμένοι βρεφόθεν εἰς μίαν κατάσασιν ζωῆς καρτερικῆς καὶ ἀνδρώδους, μηδὲν μετροῦντες ἴδιον κατὰ μέρος, νομίζοντες κατὰ τοὺς πατέρας θεσμοὺς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, ὡς τὸ ἀγαθὸν τῶν ἐπὶ γῆς τὸ ἀκρότατον, καὶ ἐλευθεριάζοντες πρὸς πᾶσαν ἄλλην ἡδονὴν καὶ ἐντρυφήσιν, δὲν ἀπέβλεπον τὸν θάνατον ὡς σύμπτωμα τόσον φρικῶδες, ἀλλ' εὐζωνοὶ μὲ στερεὸν πόδα τὸν προαπήντων γενναίως καὶ ἀταράχως, καὶ ἀνεκπλήκτως, εἰς πᾶσάν τε καὶ παντοίαν περίσασιν. Ἐξ ἐναντίας οἱ Συβαρίται, (1) ἐπειδὴ ὅλως δι

τῶν νόμων τάλαιπωρίαν ἀποδιδράσκοντες, θάνατον ὑπὲρ τῶν πόνων ἔχουσι προθύμως ἀλλάττεσθαι. » (Παρὰ Αἰλιαν. τῷ ἐν τοῖς περὶ ποικίλ. ἱστορ. Βιβλ. ΙΓ'. Κεφ. λή.) Ἦν δὲ Λακεδαίμων πόλις τῶν ἐν Πελοπόννησῳ ἐνδοξοτάτη, ἣτις Σπάρτη πρότερον ἐκαλεῖτο· ὅθεν οἱ αὐτοὶ τὸ πρῶτον Σπαρτιάται, ὕστερον καὶ Λακεδαιμόνιοι μετωνομάσθησαν, καὶ Λακεδαίμονες, καὶ Λάκωνες. (Ὅρα Στέφ. Βυζάντ.)

(1) Συβαρίτης, τοῦ ὁποῦ πατρίς ἡ Σύβαρις, πόλις ἐν τῇ κατωτέρᾳ Ἰταλίᾳ, οὐ μακρὰν ἀπέχουσα τῆς Κρότωνος. Ἦσαν δὲ οἱ Συβαρίται ἄνθρωποι σπαταλώδεις καὶ τρυφηλότατοι· καὶ περὶ αὐτῶν ἱστόρηται, ὅτι δὲν ἐβλεπον τὸν ἥλιον ἀνα-

ἄλλου εἰς τὴν ἠδυσπία ἀνετρέφοντο, καὶ ἔζων ὑποδεδουλωμένοι εἰς τὴν τρυφήν καὶ σπατάλην, ἀκόλουθον ἦτον νὰ εἶναι πολλὰ δειλοὶ περὶ τὸν θάνατον, καὶ μικρόψυχοι τόσον, ὅσον οἱ Σπαρτιάται ἦσαν γενναῖοι καὶ ἀκατάπληκτοι. Ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπεν ὁ Συβαρίτης νὰ ὑποφρίττη, ἀκούων μόνον τοῦ θανάτου τὸ ὄνομα, καθὼς ὁ Σπαρτιάτης, καὶ πλησιάζων εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἐνισχύετο καὶ ἐκραταιοῦτο. Δύο ἔθνη, τὰ κατὰ τὴν τοπικὴν θέσιν τῆς ἐπὶ γῆς οἰκίσεως, ὅχι τόσον μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχοντα, κατὰ τὴν διάθεσιν τὴν ψυχικὴν ἦσαν, ὡς ἀντίποδες, ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα· ἡ αἰτία τῆς διαφορᾶς φαίνεται πρόδηλος. Ὁ Συβαρίτης ἄλλο δὲν ἐπεμελεῖτο, παρὰ πῶς ἠδέως νὰ ζῆ, καὶ ἐπομένως ἔτρεμεν, ἐνθυμούμενος, ὅτι μέλλει νὰ ἀποθάνῃ· ὁ Σπαρτιάτης τὸ περισσότερον ἐγυμνάζετο, πῶς δεόντως νὰ ἀποθάνῃ, καὶ ἀκολούθως ὀλίγον ἐταράττετο, ἐννοῶν, ὅτι τελευταῖον μέλλει νὰ παύσῃ νὰ ζῆ. Ὁ ἐκείνου βίος ἦτον τὸ πλεόν μία ζωὴ ἄλογος καὶ κτηνώδης· ἡ ζωὴ ἢ τούτου ἦτον ἓνας βίος πλεόν εὐλο-

τέλλοντα, κραιπαλιῶντες τὸ πολὺ τῆς νυκτός. Καὶ ὅτι ἐξώρισαν τοὺς ἀλέκτορας ἀπὸ τῆς αὐτῶν πόλεως, διὰ νὰ μὴ τοὺς ἐξυπνίζωσι, φωνοῦντες κατ' ὄρθρον. Διηγοῦνται, ὅτι Σμινδυρίδης ὁ Συβαρίτης, περιοδεύων ἀφ' ἑνὸς τόπου εἰς ἄλλον, ἔσυρεν ὀπίσω του καθ' ὁδὸν χιλίους μαγείρους, χιλίους ὀρνιθοθήρας, χιλίους ἀλιεῖς. (Αἰλιαν. περὶ Ποικίλ. Ἱστορ. Βιβλ. ΙΒ'. Κεφ. κδ'.) Ὁ αὐτὸς (λέγουσι) Σμινδυρίδης, ὑποστρώσας ἀπαλὴν καὶ τρυφερὰν στρωμνὴν ἀπὸ φύλλων δροσερῶν ῥόδων, καὶ κοιμηθεὶς ἐπ' αὐτῆς, ὡς ἐξυπνίσθη, τέως ἀπεκλαίετο, ὅτι ἀπὸ τὴν τραχύτητα τῆς εὐνῆς, ἐγέμισε τὸ τρυφερὸν αὐτοῦ σῶμα φουσκαλίθας· (ὁ αὐτὸς Αἰλιαν. Βιβλ. Θ'. Κεφ. κδ'.)

γος καὶ ἀνθρωπικός, καὶ κατὰ τινὰ τρόπον, βίος, ἂν ὄχι ἐντελῶς φιλόσοφος, κἂν εἰς τὰ προαύλια τῆς φιλοσοφίας ἀναστρεφόμενος. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἔξω σοφοί, καὶ πρὸ τούτων ὁ Πλάτων (1) ὠνόμασαν «τὴν φιλοσοφίαν μελέτην θανάτου» καθὼς, ὅχι μόνον ἡ φιλοσοφία διδάσκει τοὺς αὐτῆς τροφίμους, πῶς πρέπει κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον διευθύνοντες τὰς ἑαυτῶν πράξεις καὶ ἐργασίας νὰ ζοῦν, ἀλλὰ καὶ πῶς καλῶς καὶ ἐπαινετῶς πρέπει νὰ ἀποθνήσκουν, καὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ κανόνος ἡ δύναμις πᾶσα εἰς τοῦτο στηρίζεται, εἰς τὸ νὰ προεξασκῶνται, καὶ νὰ προγυμνάζωνται οἱ ἄνθρωποι, μετὰ σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας, περὶ τὸν θάνατον καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν, εἰς ὅσα ἐπιχειρίζονται, ἢ προαιροῦνται, ἐν ὅσῳ ζῶσι, διὰ νὰ ἐπισφραγίσουν εὐδαιμόνως τὴν ἑαυτῶν ζωὴν, ὅταν ἔλθῃ ἡ στιγμή, (ἢ ὅποια ἀφεύκτως μέλλει νὰ ἔλθῃ) νὰ ἀποθάνωσι. Πῶς δὲ καὶ τίνι τρόπῳ γίνεται, ἢ τῷ ὄντι φιλοσοφικῆ αὐτῆ τοῦ θανάτου προγυμνασία καὶ προεξάσκησις; Σήμερον νὰ νεκρώσῃς ἐν πάθος, αὔριον ἄλλο· σήμερον νὰ χαλινώσῃς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, αὔριον ἐκείνην· σήμερον νὰ καταστείλῃς τὴν ἀλαζονείαν· καὶ τὸν τύφον, αὔριον νὰ κοπάσῃς τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργιλότητα, μετὰ τὴν αὔριον, τὴν ἀκολασίαν καὶ ἀσέλγειαν, τὴν πλεονεξίαν καὶ φιλοχρηματίαν, τὴν γαστριμαργίαν καὶ ἀκρασίαν, τὴν φιλονεικίαν καὶ ἔριδα· τὴν βασκανίαν, τὸν φθόνον, τὴν διπλόνην, τὸν δόλον, τὴν μνησικακίαν, τὴν ἐχθροπάθειαν, καὶ καθ' ἑξῆς τ' ἄλλα ὁμοίως. Αὕτη εἶναι ἡ ὄντως φιλοσοφία, ἢ τοῦ θανάτου ἀσκήσις καὶ μελέτη, εἰς ἓνα λόγον ὁ

(1) Ἐν τῷ Διαλ. οὗ ἐπιγραφὴ Φαίδων, ἢ περὶ ψυχ.

τῶν παθῶν χωρισμός, καὶ ἡ τῶν προσκαίρων ἐπιθυμιῶν καὶ ὀρέξεων ἀπόσβεσις τε καὶ ἀπονέκρωσις· καὶ ἡ μελέτη αὕτη κατ' ὀλίγον ὀλίγον εἰς ἕξιν προβαίνουσα, γεννᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν εὐψυχίαν καὶ ἀταραξίαν περὶ τὴν τοῦ θανάτου ἐνθύμησιν· ἐπειδὴ ὅστις ἐκπαιδαγωγηθῆ ἐπιμελῶς καὶ προεξασκηθῆ συντόνως τὰ τοιαῦτα μαθήματα, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θορυβῆται πολλά, καὶ νὰ ἀδημονῆ, καὶ νὰ τρέμη, ὅταν ἡ ἀκούη παρ' ἄλλου, ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀναμιμνήσκειται καὶ ἀνατυποῦται τῶν ἡμερῶν του τὸ τέλος. Ἐκεῖνος φοβεῖται, καὶ καταπτῆσσει, ἐννοῶν ὅτι μέλλει νὰ ἀποθάνῃ, ὅστις οὔτε ἔμαθεν, οὔτε θέλει νὰ ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τὰς ἐμπαθεῖς ὀρμὰς καὶ κινήσεις τῶν ἰδίων ἐπιθυμιῶν καὶ ὀρέξεων. « Οὐ θέλουσα ἀποστῆναι τῶν ἐπιθυμιῶν ἡ ψυχὴ, φοβεῖται τὸν θάνατον, καὶ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος. » Ἄριστα καὶ σοφώτατα ἐπισφραγίζει τὸν λόγον ὁ μέγας πατὴρ Ἀθανάσιος. (1)

Ἡ θλιβερὰ δοκιμὴ καὶ κατάπικρος τῶν ἀλληλοδιαδόχων παθῶν καὶ περιστάσεων, ὅσας διηνεκῶς, ἐν ᾧ ζῶμεν, αἰσθανόμεθα, ἔπρεπε νὰ παρασαίνῃ τὴν ὥραν εἰς ἡμᾶς τοῦ θανάτου μετὰ πολλῆς εὐψυχίας· μάλιστα μετὰ πόθου, ὡς μετάβασιν ἀπὸ βαρυτάτης τινὸς αἰχμαλωσίας, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τὴν γλυκυτάτην καὶ πολυπόθητον. Πολλὰ δὲ εἰς τοῦτο ὠφελεῖ ἡ διὰ συγκρίσεως παρὰστάσις τῆς ζωῆς τῆς παρούσης, τὴν ὁποίαν ὅλοι δοκιμάζομεν, καὶ τῆς μελλούσης, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν. « Ἡ ἐξ ἀντιπαραθέσεως ἐκλογή » προκρίνεται, ὡς ἀσφαλεστέρα, ὅταν γίνεται μάλιστα μετα-

ξὺ δύο πραγμάτων ἀντιφερομένων. Αὕτη ἦτον ἡ μέθοδος τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίσθη ὁ προῤῥηθεῖς σοφιστὴς Πρόδικος, (1) διὰ ἐλκύση ἀπὸ τὴν κακίαν εἰς τὴν ἀρετὴν τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον εἶχε σκοπὸν νὰ ὠφελήσῃ. Τὴν αὐτὴν μέθοδον παραπλησίως τὴν διὰ « παραθέσεως, » ἐμεταχειρίζετο καὶ ὁ θεσπέσιος πατὴρ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος, διδάσκων αὐτὸς ἑαυτὸν, καὶ δι' ἑαυτοῦ πάντας ἡμᾶς, πῶς νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ πῶς περὶ τῆς προσδοκωμένης, διὰ νὰ μὴ κυριευώμεθα ἀπὸ μίαν ἀτοπον φιλοζωίαν καὶ νὰ μὴ ταρπντώμεθα, ἐννοοῦντες ταύτης τῆς ζωῆς τὸ τέλος, ἀλλὰ τὴν μὲν παροῦσαν δεόντως νὰ κατοικτεῖρωμεν, καὶ νὰ ἐλεεινολογῶμεν, τὴν δὲ προσδοκωμένην, ἐν ἐλπίδι· νὰ περιμένωμεν, καὶ εὐσεβῶς νὰ ἐπιποθῶμεν.

Διζωγράφισεν ὁ μέγας καὶ σοφία καὶ ἀγιότητι οὗτος ἀνὴρ τὴν ζωὴν ταύτην, οἷαν ἐπὶ γῆς ζῶμεν οἱ ἄνθρωποι, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ ἀνωτέρω (ἐκ τοῦ ἐγχειριδίου περὶ τῆς Χριστοῦ θεωρίας. Κεφ. Η΄.) ἐσημειώσαμεν (2). Καὶ πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς τὴν αὐτὴν ὁμοίως εἰκόνα ἐν ταῖς αὐτοῦ μελέταις ἐπανέλαβε, σχεδὸν διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων· δεικνύς « ὅσης πικρίας ὁ βίος οὗτος ἐστὶν ἀνάπλευς. » Αὐτὸς οὖν περὶ τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μακρᾶς αὐτοῦ παρεπιδημίας ἐπιποτνιῶμενος, ἀνεβόα (3) « ἀχθεινὸς ἐμοὶ κύριέ μου, ἀχθεινὸς μοι λίαν ὁ βίος οὗτός ἐστι· βίος ἀστάθμητος, βίος ἐπίκηρος, βίος ἐπίμοχθος, βίος ἀκάθαρτος, βίος ἐν ᾧ κυριεύει μὲν τὰ

(1) Ὁρα ὀπισθεν Σελ.

(2) Ὁρα Σελ.

(3) Αὐγ. ἐν ταῖς Μελέτ. Κεφ. ΚΑ΄.

(1) Ἀθαν. Λόγ. κατὰ Ἑλλήν.

κακά, τυραγνεί δὲ ἢ ὑπερηφανία· βίος πλήρης ἀθλιότητος καὶ ἀπάτης· οὐδὲ βίον εἰκὸς ὀνομάζειν αὐτὸν, ἀλλὰ θάνατον, βίος ἐν ᾧ ἐν μεταβολαῖς καθ' ἐκάστην ῥοπήν θνήσκουμεν ποικίλαις, ἐν παντοίοις εἶδεσι θανάτου ἀπονεκρούμενοι. Ἐφ' οἷς ἐπρόσθετε· μήτοι γε δὴ, τοῦθ' ὅπερ ἐν τῷ κόσμῳ βιοῦντες διατελοῦμεν, ζωὴν ἔπεστιν ὀνομάζειν; ἦν οἱ μὲν χυμοὶ ἐξοιδαίνουσι, τὰ δ' ἄλγη κατισχναίνουσι, καῦσοι δ' ἐξαυαίνουσιν, ἀήρ δ' ἐκνοσίζει, τροφή δ' ἐξογχοῖ, νηστεία δ' ἐκτῆκει, τρυφή δὲ χαινοῖ, ἀνία δ' ἐκδαπανᾷ, μέριμνα δὲ στενοχωρεῖ, ῥαστώνη δ' ἀμβλύνει, πλοῦτος δ' ἐκφουσιῖ, ἡ πενία δὲ ταπεινοῖ, ἡ νεότης δ' ἐπαίρει, τὸ δὲ γῆρας ἀποκυρτοῖ, ἡ δ' ἀσθένεια θραύει, ἡ δὲ λύπη πιέζει; Καὶ ταῦτα γεμὴν τὰ χαλεπὰ πάντα μανιώδης ἔσχατον ὁ θάνατος ἐπιῶν ἀπεκδέχεται, » ἐξ ὧν ἀπάντων εὐλογώτατα συμπεραίνει, ὅτι οὐδὲ βίος ἀπλῶς πρέπει ὁ τοιοῦτος βίος νὰ ὀνομάζεται, ἀλλὰ μετὰ τοῦ προσδιορισμοῦ, *vis vitalis, et vita mortalis*. « Βίος νὰ λέγεται θανατικὸς, ἢ βιωτικὸς θάνατος. »

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ δε τοῦ βίου, ἐγγὺς ἀμέσως ὁ αὐτὸς θειότατος πατὴρ (1) ἐπιχειρισθεὶς νὰ περιγράψῃ καὶ τὴν τοῦ μετὰ τὸν παρόντα βίου μακαρίαν καὶ τρισευδαίμονα λῆξιν, εὐθύς, μόνον ἐνθυμηθεὶς αὐτήν, ὡσπερ ἐνθους γεγωνῶς ὑπὸ ἀβρήτου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως ἐπανεβόησεν. « ὦ σὺ, ἡ μακαρία ζωὴ ἐκείνη, ἣν ὁ Θεὸς ἠτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν! ὦ ζωὴ ζωηρὰ τῷ ὄντι καὶ ζώσιμος! ζωὴ μακαρία, ζωὴ ἀσφαλῆς καὶ βεβαία, ζωὴ γαλήνιος καὶ εἰρηναία, ζωὴ

ὠραιοτάτη, ζωὴ καθαρὰ, ζωὴ πάναγνος, ζωὴ ἁγία, ζωὴ θάνατον ἀγνοοῦσα, ζωὴ λύπην μὴ δοκιμάζουσα! κηλίδος ἀνευ, ἀνευ ἄλγους, ἀνευ ἀχθηδόνας, ἀνευ διαφορᾶς, ἀνευ ταραχῆς καὶ συγχύσεως, ἀνευ τροπῆς τε καὶ ἀλλοιωσεως! ζωὴ ἀπάσης εὐπρεπείας, καὶ κοσμιότητος, καὶ εὐταξίας ἔμπλεως! ἐν ἧ οὐδεὶς ὁ ἀντιστάμενος, καὶ ἀντιβαίνων· ἐνθα θέλητρον οὐδέν, τὸ εἰς ἁμαρτίαν ἐφέλκον, καὶ παρασύρον· ἐνθα ἡ ἀγάπη τελεία, ἡ χαρὰ ἀδιάκοπος· ἡ ὀδύνη, ἡ λύπη, ὁ στεναγμὸς, καὶ ὁ φόβος ἀπέδρα· ἐνθα τὸ σκότος ἐξέλιπε, τὸ φῶς ἀδυτον, ἡ ἡμέρα αἰώνιος, καὶ τὸ πνεῦμα τοῖς πᾶσιν ἐν· ἐνθα Θεὸς πρόσωπον πρὸς πρόσωπον κατοπτάνεται, ἐνθα διὰ τροφῆς, τῆ τοιαύδε ζωῆ προσηκούσης, ἀδιαλείπτως ὁ νοῦς ἐκπαιίνεται, καὶ κορέννεται. »

Ἐφ' οὗ τὴν τοιαύτην μακαριωτάτην ζωὴν ὁ θεσπέσιος, κατὰ διάνοιαν σχεδιάσας, ὀπωσαῦν ἀνετύπωσεν, ἐφεξῆς ἐπιστρέφει καὶ εἰς τὰς ἐνδοτέρας τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς διαθέσεις, καὶ ἀνακαλύπτει, πόσον ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνατυπώσεως καὶ μόνης ἠγαλλίασε, καὶ ὑπερεφαιδρύνθη τὸ πνεῦμά του. (1) « ὡς ἀγαπητόν μοι ἐστὶ (λέγει) τὸ πρὸς τὴν σὴν, ὦ ζωὴ μακαρία, ἐνατενίζεις λαμπρότητα· τερπνότατά μοι τὰ ἀγαθὰ σου, ἐκθύμως αὐτῶν καὶ ἐφιεμένω, ὅσω μᾶλλον ἰσχύω αὐτὰ ἀνασκέπτεσθαι, τοσαύτω πλέον ἐκλείπω τῷ περὶ σέ ἔρωτι, καὶ σφοδρῶ τῷ πόθῳ, ἐν τῇ ἡδίστῃ σου ἐπαναμνήσει, ὡς λίαν ἐγῆδομαι. Ἄρῃσκει μοι τοίνυν, ἀρῃσκει μοι τοὺς τῆς καρδίας ὀφθαλμοὺς πρὸς σέ αἶρειν, τὴν τῆς διανοίας μου ῥοπήν ἐπιτείνειν, τὴν τῆς

(1) Αὐγ. αὐτόθ. Κεφ. ΚΒ'.

(1) Αὐτὸς αὐτόθι.

ψυχῆς διάθεσιν ἐπιδιαμορφῶν. Ἦδύ μοι τὸ περὶ σοῦ λαλεῖν, περὶ σοῦ ἀκούειν, περὶ σοῦ γράφειν, περὶ σοῦ διαλογίζεσθαι, περὶ τῆς ἐν σοὶ μακαριότητός τε καὶ δόξης ἡσυχάζειν ἀναγινώσκειν, καὶ τὰ ἀναγινωσκόμενα ἐπαναπεμπάζεσθαι, ὡς ἂν οὕτως ἔχοιμι, ἀπὸ τῶν τοῦ ἐπικλήρου καὶ οἰχνησομένου τοῦδε βίου φλογμῶν τε καὶ κινδύνων καὶ ἰδρώτων, ἐπὶ τὴν ἐκ τῆς γλυκερᾶς σου αὔρας ζωτικὴν ἀναψυχὴν μεταστῆναι, καὶ μεταστὰς ἐν τοῖς κόλποις τὴν ἀπειρηκυῖαν ἤδη κεφαλὴν, κἄν ἐπὶ σμικρὸν ἀνακλῖναι! ὁ μετὰ ταῦτα κοιμηθησόμενος, καὶ ὑπνώσων.

Ἴδου δὲ τελευταῖον καὶ τὸ ἐκ τῆς παραθέσεως παράγγελμα, καὶ ὑπόμνημα, τὸ ὑπὲρ πάντα ἰσχυρὸν καὶ δραστήριον φάρμακον, πρὸς ὕφεσιν καὶ ἀπαλλαγὴν τοῦ περιττοῦ, καὶ ἀλόγου φόβου, ὅστις ἐκταράττει, καὶ καταθροβεῖ τὰς τῶν καθ' ὑπερβολὴν φιλοζῶων, καὶ φιλοκόσμων ψυχὰς, ὅταν ἐνθυμῶνται τὸν θάνατον. Ἡ τοῦ τοιοῦτου φόβου ἰασις, κοινότερον μὲν ἤρτηται εἰς πάντα ἄνθρωπον λογικόν, σωφρονικόν καὶ νοήμονα ἀπὸ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διεξάγει τῆς παρουσίας αὐτοῦ ζωῆς τὰς ἡμέρας, καλῶς καὶ δικαίως πολιτευόμενος· ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὸν πιστὸν καὶ εὐσεβῆ χριστιανὸν τὴν αὐτὴν ἐξίασιν ἀσυγκρίτως δραστηκώτερον ἀποτελεῖ ἢ ἐν ἀγαθῷ τῷ συνειδῶτι ἀκατάσχυντος ἐλπίς, ἣν ἔχει ἐκ τῆς αὐτοῦ πίστεως, καὶ ἣ βεβαιωτάτη προσδοκία τῆς μελλούσης τρισευδαίμονος λήξεώς. Τουτέστιν ἡ ἐνταῦθα κατόρθωσις τῆς ἀρετῆς, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἀπεκδοχὴ τῶν ἐκεῖ βραβείων καὶ ἀνταποδόσεων, ἣν ἀδιστακτικῶς πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ τῷ ὄντι χριστιανός, ἐὰν δὲν παίζη τὸ ὄνομα. Naί· φοβερός εἶναι ὁ θάνατος, καὶ τὰ ἐκεῖθεν, ὡς ἔγρα-

φεν ὁ μέγας Νανζιανζηνός: (1) «Εἶναι πολλὰ φοβερά τῷ ἄνθρωπῳ, τοῖς ἐντεῦθεν τεχμαιρομένῳ» ἀλλὰ πότε μάλιστα; καὶ εἰς ποῖον ἄνθρωπον; τότε πάντως, καὶ εἰς ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου ἡ συνείδησις βεβαρημένη οὔσα ὑπὸ πλήθους ἀνομιῶν, ἐστερήθη καὶ τὴν προαίρεσιν τῆς μετανοίας, καὶ ἐπιστροφῆς, καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀφέσεως, καὶ τῆς σωτηρίας. Naί ἀληθῶς, τὰ ἐκεῖθεν εἶναι φοβερά, ὅταν τὰ ἐνταῦθα εἶναι καταγινωσμένα. «Ὁ τοῦ θανάτου φόβος λυπεῖ ἄνδρα καταγινωσόμενον ὑπὸ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ συνειδήσεως.» Ἄλλ' ὅταν ἡ ψυχὴ, περιφράττουσα, καὶ κατασφαλίζουσα ἑαυτὴν διὰ γνησίας, καὶ εὐκρινούς μετανοίας τῶν ἐξημαρτημένων, ζῆ μὲ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν θείαν ἀντίληψιν, καὶ ἀπειράγαθον χάριν, τότε ἀπὸ τὴν σκιάν τοῦ ἐπερχομένου σωματικοῦ τούτου θανάτου δὲν θρουβεῖται, διότι ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ βλέπει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. (2) «Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιάς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ.» Τότε στοχάζεται ἡ ψυχὴ τὸν θάνατον, ὄχι ὡς μίαν πανόλοισθον πτώσιν, οὐδ' ὡς τινὰ καταμονὴν ἀνεξέγερτον, καὶ ἔμμονον εἰς τὴν καταφθοράν· ἀλλ' ὡς μίαν διάβασιν ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν, ὡς πορείαν πρὸς ἄλλην διάφορον διαγωγὴν (ἐὰν πορευθῶ) ὡς μετάστασιν, καὶ μετοίκησιν, ἀπὸ τὰ σκυθρωπὰ, καὶ λυπηρὰ τοῦ βίου τούτου, εἰς τὰ χρηστότερα, καὶ θυμηρέστερα τὰ ἐκεῖνου. Τότε τὸν κρίνει, ὄχι ὡς θάνατον κυρίως, ἀλλ' ὡς μίαν «σκιάν θανάτου» ἐπειδὴ πληροφορεῖται εἰς τὸ εἰρημένον. (3) «Ὁ πιστεύων εἰς

(1) Ἐπισ. Εὐδοξίῳ ῥήτορι. (2) Ψαλ. ΚΒ'. 4.

(3) Ἰωάν. Γ'. 16. 36.

τόν Υιόν τοῦ Θεοῦ, οὐ μὴ ἀπόλλυται, ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον.» Καὶ εἰς τὸ ἄλλο. (1) «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται.»

Εἰς τὴν τοιαύτην ψυχὴν, καὶ ὁ κόσμος ἐσταυρώθη, καὶ ἡ ψυχὴ αὐτὴ ἐσταυρώθη εἰς τὸν κόσμον, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. «Ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ.» (2) Νενεκρωμένη αὐτὴ ἤδη ἐπὶ τῆς γῆς, τοιοῦτοτρόπως ζῆ, ὡς ἂν ἂν δὲν ἔζη, διότι δὲν ζῆ αὐτὴ, εἰς τὰ σωματικά ὑποβρύχιος βεβυθισμένη, ἀλλὰ ζῆ ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῇ, ἐνοικῶν διὰ τῆς ζωτικῆς καὶ φερεσβίου δυνάμεως τοῦ πνεύματος. «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.» (3) Ἡ ταύτης ζωὴ, εἶναι ἡ πίστις αὐτῆς· «ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.» Ὅθεν καὶ ἐπιθυμεῖ ἡ τοιαύτη ψυχὴ, νὰ ἀπολυθῇ μίαν ὥραν ταχύτερον ἀπὸ τὸ σάρκινον τοῦτο σκῆνος, καὶ νὰ κατασταθῇ ἐλευθερωτέρα, διὰ νὰ συναφθῇ μετὰ Χριστοῦ, ὅστις εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ τῆς. «Ἐπιθυμῶ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. (4) Διότι ἔχουσα ἰδίαν ζωὴν αὐτὸν τὸν Χριστόν, τὴν μὲν παροῦσαν ζωὴν λογίζεται (5) «Ζημίαν, τὸ δὲ ἀποθανεῖν, Κέρδος.» Καὶ μετροῦσα τὴν ἀναβολὴν, καὶ ἀργοπορίαν τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς, ὡς βαρυτάτην αἰχμαλωσίαν, παλανίζει ἑαυτήν, μετὰ τοῦ Ἀποστόλου (6) λέγουσα. «Γαλαίπυρος ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς

(1) Αὐτ. ΙΑ'. 25.

(2) Πρὸς Γαλάτ. 5'. 14.

(3) Αὐτ. Β'. 20.

(4) Φιλιπ. Α'. 23.

(5) Αὐτ. αὐτ. 21.

(6) Πρὸς Ῥωμ. Ζ'. 24.

με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» ὄχι ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ σώματος, «ἀλλ' ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου.» Διότι δὲν λυπεῖται τὸν θάνατον, τὸν ὅποιον ἤδη καὶ ζητεῖ, καὶ ἐπικαλεῖται, ἀλλὰ βαρύνεται τὸ θνητὸν αὐτὸ σῶμα, καὶ ποθεῖ τὴν ὥραν, πότε νὰ τὸ ἀποθέσῃ, καὶ νὰ τὸ ἀναλάβῃ ἐφεξῆς τελειότερον, καὶ παντὸς πάθους ἀνώτερον.

Ἀλλὰ ποία ψυχὴ εὐρίσκεται τοιαύτη, οἷα ἡ ψυχὴ ἡ τοῦ Παύλου; μάλιστα ὁ Παῦλος ἐδίδασκε, νὰ ἦναι οἱ πάντες, οἷος αὐτός. Μιμηταί μου γίνεσθε. (1) Πλὴν ἂν ὁ Χριστιανὸς δὲν φθάνῃ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τοιαύτης τελειότητος, χρέος ἔχει κἂν νὰ σπουδάσῃ, καὶ νὰ ἀγωνίζεται, ὅσον εἶναι δυνατὸν, νὰ πλησιάσῃ· τοῦτο λέγω ἂν δὲν ἀξιοῦται ὁ Χριστιανὸς, νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ ὑψηλὰ μέτρα ἐκεῖνα τοῦ Ἀποστόλου, ὥστε καὶ εἰς αὐτὸν νὰ ἦναι «τὸ ζῆν Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος,» χρεωστῆ τοῦλάχιστον κατὰ τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται, καὶ ὁμολογεῖ, νὰ ἐκπεραίνῃ τὸ ζῆν χριστιανικῶς, «καὶ τὸ ἀποθανεῖν» νὰ μὴ τὸ κρίνῃ ζημίαν, μηδὲ νὰ λυπηθῇ, καὶ νὰ ἀδημονῇ, καὶ νὰ ἐκταράττεται εἰς τὴν ἐπέλευσιν τοῦ θανάτου, «καθὼς οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.» (2)

Ὁ Χριστιανὸς, ἡ πίστις σου πρέπει νὰ ριζώσῃ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ψυχὴν σου· ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος πρέπει νὰ στηρίξῃ τὴν φύλαξιν τῶν αὐτοῦ ἐνταλμάτων εἰς τὴν καρδίαν σου· ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν καρποφορεῖ τὴν κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς, διὰ τοῦ χριστιανικοῦ σου πολιτεύματος· τὸ τοιοῦτον πολίτευμα διεγείρει εἰς

(1) Α'. Πρὸς Κορινθ. Δ'. 9.

(2) Α'. Θεσσαλον. Δ'. 13.

τόν νοῦν σου τῆς ἄλλης ἐκείνης ζωῆς τῆς μακαρίας καὶ τρισευδαίμονος βεβαίαν καὶ σταθεράν τὴν ἐλπίδα· καὶ ἡ ἐλπίς αὕτη, ἐπισχύουσα, καὶ ἐνδυναμοῦσα διὰ τῆς θείας χάριτος τὴν φυσικὴν σου ἀσθένειαν, θέλει γεννᾶ εἰς τὴν καρδίαν σου τὴν δικαίαν, καὶ εὐλογον περιφρόνησιν τῆς πολυπραθοῦς καὶ πολυωδύνου ταύτης ζωῆς, καὶ θέλει σὲ ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν τούτου τοῦ προσκαίρου σωματικῶς θανάτου περιττὴν ταραχὴν, καὶ λύπην, καὶ πτόησιν.

Καὶ ἐγὼ μὲν, ἀδελφέ, πρὸς σὲ ταῦτα, καὶ παύω. Σὺ δὲ, ἀκουσον, ἐάν θέλῃς, καὶ τὸ ἀντίδοτον, τὸ ὁποῖον (πρὸ τετρακοσίων χρόνων) κατεσκεύασεν, ὡς ἔμπειρος ἰατρός, ὁ Σεβασμιώτατος Θεολόγος, καὶ Ἱεροδιδάσκαλος Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον, διὰ τὴν Θεραπεύσῃ τὴν λύπην τότε, ὅπου ἐκεῖνος ἔλαβεν ἐπὶ τῇ τελευτῇ τῆς νύμφης αὐτοῦ Ἀννης, καὶ γὰρ εἰσφέρει εἰς τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, καθ' ὑπερβολὴν παραχθέντος, τὴν περὶ τὸν θάνατον ἀταραξίαν, καὶ μετριοπάθειαν. (1)

« Ἀπιθι τάχιον, ὦ Βασιλεῦ, καὶ λάβε τῆς πνευματικῆς χαρᾶς τὴν ῥίζαν, καὶ τῆς ἀγαθῆς ὑπομονῆς τὰ φύλλα, καὶ τῆς ψυχικῆς εἰρήνης τὸν καρπὸν, καὶ τῆς χήρας τὸ δικαίωμα, καὶ τοῦ ὀρφανοῦ τὴν κρίσιν, καὶ τοῦ αἰχμαλώτου τὴν ἀνοχὴν, καὶ τοῦ ξένου τὴν πραότητα, καὶ τοῦ πένητος τὴν ταπεινώσιν, καὶ τῶν ἐν δεσμοῖς τὴν συντριβὴν, καὶ τοῦ νοσοῦντος τὴν εὐχὴν. Καὶ πάντα τρίψας ἐν ἰγδίῳ ὑπακαῆς, διάλυσον αὐτὰ μετὰ κοσκίνου τῶν ἀγαθῶν λογισμῶν καὶ βαλὼν εἰς καθαρὰν

χύτραν τοῦ νοός, πρόσθεσ καὶ ὕδωρ τῆς ἀγάπης· καὶ ὑποκάτωθεν τῆς χύτρας ἀναψον τὴν φλόγα τοῦ Θεοῦ πόθου. Καὶ ὅταν ἱκανῶς βράσῃ, κένωσον αὐτὰ μετὰ προσοχῆς, καὶ ῥίπισον μετ' εὐχαριστίας, καὶ μετάλαβε μετὰ κατανύξεως. Καὶ ἡ βρώσις σου ἔστω, τὸ μεμνηθῆσθαι αἰεὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡ πόσις σου, τὸ διηνεκῶς φιλεῖν τὸν Χριστόν καὶ ἡ διαίτα πᾶσα, τὸ δι' ὅλου δοξάζειν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ μὴ στραφῆς εἰς τὰ ὀπίσω τὰς πάσας ἡμέρας τῆς ζωῆς σου. »

Τοῦτο τὸ ἀντίδοτον λίαν ὠφελεῖ εἰς τὴν τῆς περὶ τοῦ θανάτου ἀδημονίας, καὶ λύπης ἐξάλειψιν. Ἰδιαίτερον ὁμως, ἐάν τις μάλιστα τύχῃ, εἴτε διὰ παράτασιν ἡλικίας ὑπερακμασάσης, εἴτε δι' ἐπίτασιν ἀρρώστιας ἐπισκηψάσης, πλησιάζων εἰς τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν του, ὁ τοιοῦτος ἰσχυρὸν ἔχει καὶ δραστήριον ἀντίδοτον, ἀναφωνῶν, καὶ ἐπαναλέγων συχνάκις τὸ ἐφεξῆς δίστιχον, τὸ ὁποῖον γέρων τις ἐξεφώνει, κλινήρης ἐπὶ κλίνης δούλης αὐτοῦ κατακείμενος:

» Μεμνήμην θανάτου εὐτ' ἔζων· νῦν δὲ τελευτῶν,
» Ζωῆς, οὐ θανάτου, μνήσομι' ἐναρξομένης.

Τὸ αὐτὸ χυδαιότερον:

» Ζῶν εἶχον εἰς ἐνθύμησιν, πῶς μέλλω ν' ἀποθάνω,
» Τῶρ' ἀποθνήσκων, ἀφορῶ πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἄνω.

(1) Ἰωσήφ Βρυένν. ἐν τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι τοῖς ἐν Λειψία τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσιν ἔτει αψξή. ἐν Τόμ. Β'. Σελ. 296.

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

Η

ΔΙΑΘΗΚΗ.

† Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὑπερευλογημένον, καὶ ὑπερένδοξον, ἐν ἔτει Σωτηριῶ αὐτῆς (1805) μηνὶ Ἀπριλλίῳ ἡμέρα 16, ἐπὶ τῆς θεοφρουρήτου βασιλείας τοῦ πανευσεβεστάτου, καὶ φιλοχριστοῦ Ἀυτοκράτορος πασιῶν τῶν Ῥωσσιῶν Ἀλεξάνδρου Α΄.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ὁ ποτὲ χρηματίσας Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβηνίου, καὶ Χερσῶνος, ζῶν τε ἔτι, καὶ τὸν νοῦν καὶ φρένας ὑγιῶς ἔχων, διατίθημι τὴν διαθήκην ταύτην, ἰδίᾳ χειρὶ γράφων αὐτὴν, καὶ καθυπογράφων, ὅπως ἂν ᾖ ἐπὶ παντὸς Δικαστηρίου κυρία τε, καὶ ἀπαράτρεπτος κατὰ τὰ ἐν αὐτῇ διοριζόμενα, ὡς ἐφεξῆς.

Α΄. Τὰ παρ' ἐμοὶ σωζόμενα δύο πολύτιμα λιθοκόλλητα ἱερὰ ἐγκόλπια, τὰ τὴν πάνσεπτον εἰκόνα τῆς Θεομήτορος παρασταίοντα, ὧν τὸ μὲν παρὰ τῆς ἀοιδίμου Ἀυτοκρατορίσσης Αἰκατερίνης Β΄., τὸ δὲ παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου αὐτῆς ἀπογόνου τοῦ Ἀυτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Α΄. πανευσπλάγχχνως μοι ἐπεχορηγήθησαν, προστεθέντες τούτοις καὶ τοῦ ἐγκολπίου Σταυροῦ τοῦ ἐκ σμαραγδίνων λιθαρίων κεκοσμημένου, ὃν, ὡς δῶρον, ποτὲ ἔλαβον παρὰ τοῦ πανεκλάμπρου αὐθέντου Μολδοβλαχίας Ἀλεξάνδρου Ἰωαννίδου τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Δακῶν προηγεμονεύσαντος, καὶ τὰ τρία ταῦτα κει-

μήλια ὁμοῦ τὰ ἀφιερώνω εἰς προικισμόν τῆ νεοσυστά-
 τω πολιταρχία τῆς Ἴονικῆς Ἑπτανήσου Ἐγεμονίας,
 νὰ τὰ μεταχειρισθῆ ἐπὶ συνδρομῇ καὶ συστάσει τῆς ἀ-
 νοιχθείσης ἐν αὐτῇ Ἀκαδημίας, καθὼς ἂν ἄριστα οἰ-
 κονομήσωσι, καὶ διατάξωσιν οἱ ἐν αὐτῇ ἐπιστατοῦντες,
 καὶ ἐπιτροπεύοντες.

Β'. Ἐκ τῶν δέκα χιλιάδων ρουμβλίων, ἃ τινα ἀπό-
 κεινταί μοι εἰς τὸν ἐν Πετροπόλει Βασιλικὸν μπάγκον,
 διορίζω νὰ δοθῶσιν εἰς τὸ ἐν τῷ ἀγιωνόμῳ Ὄρει τοῦ
 Ἄθωνος σχολεῖον, τὸ κατὰ τὸ Βατοπέδιον ἐστηριγμέ-
 νον, 1000 ρούμβλια, ὁμοίως δὲ εἰς τὸ σχολεῖον τὸ ἐν
 τῇ νήσῳ Πάτρῳ ἕτερα ρούμβλια 1000, ὧν ὁμοῦ ἀ-
 θροισμα γίνονται ρούμβλια 2000.

Γ'. Διορίζω εἰς τὸν ἐν Κερκύρα περίβλεπτον Ναὸν
 τοῦ Ἁγίου, καὶ θαυματουργοῦ Σπυρίδωνος 1000 ρούμ-
 βλια, ἐξ ὧν διὰ τῆς πιστῆς οἰκονομίας τῶν ἐν αὐτῷ
 κατὰ καιρὸν ἐπιτροπευόντων νὰ λαμβάνη κατ' ἐνιαυτὸν
 ρούμβλια 50, ἢ 60 εἰς τις ὁπωσοῦν Ἱεροδιδάσκαλος ἐκ-
 κλησιαστῆς, διὰ νὰ κηρύττῃ ἐπ' ἀμβωνοῦ ἐν δυσὶ τε-
 ταγμέναις τοῦ ἔτους ἡμέραις, μίαν εὐαγγελικὴν κατη-
 χητικὴν, καὶ ἠθικὴν ὁμιλίαν, πρὸς ὠφέλειαν πνευματι-
 κῆν τῶν πιστῶν, τῶν εἰς τὴν ἀκρόασιν συναθροισμέ-
 νων· ἀπαραλλάκτως δὲ θέλω νὰ δοθῶσι καὶ εἰς τὴν ἐν
 Ζακύνθῳ Ἐκκλησίαν τὴν ἐπιλεγομένην Φανερωμένην ἐν
 τῇ ἄμμῳ, ἐπὶ τῷ αὐτῷ εὐαγγελικῷ ἔργῳ, πρὸς τὸ αὐ-
 τῶν πιστῶν πνευματικὸν ὄφελος· γίνονται καὶ αὐτὰ
 ὁμοῦ ρούμβλια 2000.

Δ'. Διορίζω νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις
 Ζωοδόχον Ἁγίον Τάφον, καὶ εἰς τὸ Σινᾶ Ὄρος, καὶ εἰς
 τὴν ἐν Πολτάβα τῆς Ῥωσσίας Σ. Μονὴν τῆς ὑψώσεως

τοῦ τιμίου Σταυροῦ, καὶ εἰς τὴν ἐν Ταύγανρόκ ὁμοίως
 τῶν Γραικῶν καὶ ἐκείνην, ἐν ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων
 τόπων ἀνὰ ρούμβλια 100.

Ε'. Εἰς τὸν ἐντιμότατον κύριον Λαυρέντιον Παρα-
 μυθιώτην, τὸν νῦν ἐν Βενετία διάγοντα, ὡς εἰς θεῖον ἡ-
 μῶν ἐξ ἀγχιστείας ἀφίνω ρούμβλια 1000.

ΣΤ'. Εἰς τοὺς τρεῖς αὐταδέλφους Βαλσάμου, υἱοὺς τοῦ
 ποτὲ Σπυρίδωνος Βαλσάμου, τοῦ χρηματίσαντος βαγκιο-
 νάτου τῶν Κορυφῶν Γενεράλ Κουερῆνου, ὁμοίως δὲ καὶ
 εἰς τὸν ἐκείνου πρωτεξάδελφον υἱὸν τοῦ Γ. Βαλσάμου τοῦ
 ἱατροῦ Δημήτριον Βάλσαμον, τὸν νῦν ἐν τῷ Ῥωσικῷ
 στόλῳ τῆς Μαύρης Θαλάσσης ὀφφικιάλον καβαλιέρον, ἀφί-
 νω 500 ρούμβλια εἰς ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν.

Ζ'. Εἰς τὸν πιστὸν οἰκονόμον τοῦ ὀσπητίου μου (ἐὰν
 ἕως τέλους τοιοῦτος φανῆ) κύρ Θεοδόσιον Γιανέγγον, τὸν
 ἐν τῇ Πετροπολικῇ ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν ἀναγεγραμ-
 μένον περιδέξιον ζωγράφον, παρεκτὸς τῶν ἄλλων βοηθη-
 μάτων, ὧν παρ' ἡμῶν ἔλαβεν, ἀφίνω ρούμβλια 500.

Η'. Ἐὰν τὰ ἀνωτέρω καταγραφέντα, καὶ διορισθέντα
 ὀκτακισχίλια ρούμβλια ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τῶν ἐν τῷ βα-
 σιλικῷ πάγκῳ ἀποκειμένων μοι δεκάκις χιλίων, τὰ ὑπό-
 λοιπα δισχίλια ρούμβλια διορίζω νὰ μερισθῶσιν εἰς μέ-
 ρη δύο, καὶ ἐξ αὐτῶν τὰ μὲν 1000 νὰ διανεμηθῶσιν εἰς
 ἐνδεεῖς, καὶ πτωχοὺς, τὰ δὲ ἄλλα χίλια νὰ ἐξοδευθῶσιν
 εἰς τὴν κηδείαν μου, καὶ εἰς τὸν ἐνταφιασμόν μου.

Θ'. Τὰ διάφορα ἀργυρᾶ, ἢ τυχὸν καὶ χρυσᾶ σκεύη
 τε καὶ κειμήλια (δείγματα τῆς ἐμῆς ἀφροσύνης, καὶ μα-
 ταιότητος) θέλω νὰ πωληθῶσιν ἅπαντα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν
 συναχθησόμενα χρήματα νὰ διαμερισθῶσι καὶ αὐτὰ εἰς
 βοήθειαν πτωχῶν τε, καὶ ἐνδεῶν προσώπων, ἐν ἀνάγκαις,

καὶ στενοχωρίαις εὐρισκομένων, κατ' ἀναλογίαν τῆς χρείας των.

Γ'. Ἡ λοιπὴ, ἣτις ἂν εὐρεθῆ παρ' ἐμοὶ πραγματικὴ συσκευὴ, καὶ περιουσία, ἢ πρὸς οἰκιακὴν διακόσμησιν, καὶ πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ περιβολὴν, καὶ ἱματισμὸν, καὶ ἐνδυμασίαν βαρυτέραν, ἢ λεπτοτέραν, ἢ πρὸς τινὰς ἄλλας χρείας συμβάλλουσαν, ἐπιθυμῶ νὰ διαδοθῇ πᾶσα ἢ ῥηθεῖσα συσκευὴ εἰς τοὺς τῆς Ἱερᾶς ταύτης Λαύρας τοῦ ἀγίου Ἀλεξάνδρου Νεύσκη ἐπονομαζομένης Μονασᾶς, ἀγαπητοῦς μου πατέρας, καὶ συναδελφοῦς, ἀνωτέρους τε καὶ κατωτέρους, γενομένης τε τῆς διανομῆς ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐκάστου τάξιν τε καὶ κατάστασιν, κατὰ τὴν σύνεσιν καὶ κρίσιν ἐκείνου, ἢ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ὁ προστάτης, καὶ κηδεμὼν τῆς σεβασμιωτάτης μονῆς ταύτης εὐδοκῆσῃ νὰ διορίσῃ διαμεριστὰς τῶν τοιούτων καὶ διανομέας.

ΙΑ'. Τὰ νῦν ἐμοὶ ὀλίγα βιβλία, ἐν ὁποιαδήποτε διαλέκτῳ, ἀποτεθείτωσαν εἰς τὴν ἐνταῦθα βιβλιοθήκην τῆς Νευσιακῆς Ἀκαδημίας, πλὴν ἂν τύχῃ τι δανεισθέν μοι παρὰ τινων, καὶ μὴ φθάσαν ἀποδοθῆναι, τὸ ὅποῖον εὐλόγως πρέπει νὰ ἀποστραφῇ εἰς τὸν δανείσαντα, ὅσα δὲ χειρόγραφα, ἢ φιλοπονήματα ἐμὰ, ἢ μεταφράσματα, ἢ σημειώματα, θέλω νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν ἐν Μόσχᾳ διατρίβοντα Ζώνη Ζωσιμᾶν, διδοῦς αὐτῷ ἐξουσίαν σὺν τοῖς ἀγαθέλοις αὐτοῦ νὰ τὰ μεταχειρισθῶσι καὶ οἰκοδομήσουσιν, ὡς θέλουν, ἐκ πείρας ὧν πεπληροφορημένος, ὅτι προθυμότατα καταγίνονται εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν πῶν ὁμογενῶν αὐτῶν ἐπίδοσιν. (1)

(1) Σημείωσαι, ὅτι διάφορα τούτων προέκυψαν εἰς φῶς διὰ

ΙΒ'. Ἐπιθυμῶ διὰ νὰ γραφῶσιν ἐπὶ τῆς πλακῆς τοῦ τύμβου μου τὰ ἐφεξῆς ἐξ στιχίδια ταῦτα:

Ἦς ὄθεν; ἐκ γῆς· νῦν δ' αὖ εἰς γῆν ὦδ' ἐπανήλθον.

Εἴτ' ἐπαναστρέψας, λήψομαι, ἦν ἔλιπον,

Καὶ δὴ οὐ βροτὸς, ἀλλ' ἐξῆς ἔσομ' ἀμβροτος αἰέν.

Εὖ τε Θεὸς καλέσει, γῆς ἐπανειρόμενος.

Πεύθεαι, δεσ γενόμην; σαυτῷ τί τόδ' ἄρα μελήσει;

Ὡς σὺ τε τοῖος ἔση, τουτί μέλημ' ἐχέμεν.

Ἐπὶ πᾶσιν ἐξελεξάμην ὡς ἐμοῦ ἐπίτροπον καὶ προστατήν τὸν πανιερώτατον ἐν Ἱεράρχεις κύριον Ἀμβρόσιον, τὸν μητροπολίτην Νοβογοροδίας, καὶ Πητροπόλεως, καὶ Συνοδίας Πρόεδρον, τὸν ξενοδοχῆσαντά με, καὶ ἀδελφικῶς περιποιησάμενον διὰ τετραετίας ἤδη ἐν τῇ βασιλικῇ ταύτῃ Νευσιακῇ Λαύρᾳ, ἐλπίζων καὶ ἐπιθαρήων, ὅτι ὡσαύτως ἐπιμεληθήσεται καὶ ὑπὲρ τῆς ἐντελοῦς ἐκπληρώσεως τῆς παρούσης μου διαθετικῆς διατάξεως.

Προσέτι προστρέχω εἰς σύμπασαν τὴν ἀγιωτάτην διοικήτριαν Ῥωσικὴν Σύνοδον, ἐπικαλούμενος ἱκετικῶς καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπίδοκίμασίαν τε καὶ ἀντίληψιν κατὰ τὸν σκοπὸν μου, ἵνα, καθὼς προσεδέχθη με ζῶντα, καὶ ἠξίωσέ με τῆς αὐτῆς εὐνοίας καὶ χάριτος, οὕτως ἐμοῦ καὶ τελευτήσαντος, μὴ ἀποστρέψῃ τὸ πρόσωπον αὐτῆς ἀπὸ τοῦ παιδὸς αὐτῆς, μηδ' ἐν τῷ μετασῆναι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τοῦ ἀθλίου σκηνώματος τῆς μακρᾶς μου παροικίας ταύτης, ἐγκαταλίπη με, ἀλλ' ἐφοδιάσασά με

τοῦ τύπου ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας καὶ ἐν Βενετίᾳ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τῆς γενναίας ἀγαθελφότητος τῶν αὐτῶν κυρίων Ζωσιμάδων, καὶ διενεμήθησαν δωρεάν.

διὰ τῶν εὐπροσδέκτων καὶ Θεοπειθῶν αὐτῆς εὐχῶν, ἐπιβεβαιωσάτω καὶ τοὺς ἐν τῇ παρούσῃ μου διαθήκῃ ὄρους τε καὶ σκοποὺς, ἵνα ἡ τελευταία μου βουλή καὶ γνώμη τύχη τῆς πληρεστάτης ἐκβάσεως.

Αὕτη ἡ ἐμὴ κύρια καὶ καθολικὴ θέλησις ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐνώπιον παντὸς Κριτηρίου καθεστῶτος ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτως ἐγὼ βούλομαι, οὕτως εὐδοκῶ καὶ εὐαρεστοῦμαι, καθὼς αὐτοκινήτως νῦν καὶ ἰδιοχείρως ὧδε γράφω, καὶ καθυπογράφω, προσεπικυρῶν τὰ γεγραμμένα καὶ δι' ἐπιτυπώσεως τῆς Σφραγίδός μου.

(Ἐπογραφή.)

Ὁ πρῶτον χρηματίσας Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβηγιου, καὶ Χερσῶτος, ὁ ταπεινὸς καὶ ἁμαρτωλὸς ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον
ΕΥΓΕΝΙΟΣ, ὁ ἐκ προγόνων ἐπονομασθεὶς Βούλγαρις.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ.

Σελίς	70	σίχ.	13	ἀφ' οὗτος	γράφε	ἀφ' οὗ οὗτος
»	93	»	29	Στωβ.	»	Στοβ.
»	94	»	23	Φιῶτα	»	Φύντα
»	96	»	1	ἦτον	»	ἦτον
»	»	»	6	κηρί	»	κῆρι
»	»	»	29	Στωβ.	»	Στοβ.
»	108	»	11	ἦσαν	»	ἦσαν

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ

ΦΙΛΟΚΑΛΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

Οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς Αἰγύπτου.

<i>Οἱ Κύριοι.</i>	<i>Σώματα.</i>
» Μιχαὴλ Τοσσίτζας Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος.	50
» Ἰωάννης Δ. Ἀναστάσης Γενικὸς Πρόξενος τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας.	12
» Π. Γούσιος.	3
» Κυριακὸς Ζ. Τζαπέκου.	3
» Ν. Κιτριλάκης.	1
» Α. Κίγα Τζιρώ.	1
» Ἀδελφοὶ Φιλιππίδαι.	1
» Ἰωάννης Ἴβος.	1
» Βασίλειος Τζαυρίδης.	1
» Γ. Εὐστρατιάδης.	1
» Ὁ πανοσιώτατος Ἡγούμενος τῆς Μονῆς κύριος Νικηφόρος.	1
» Γεώργιος Ἀδίπ.	1
» Ἰδομενεὺς Βιτοράκης.	1
» Εὐσ. Α. Διαμαντίδης.	1
» Γ. Μηνῶτος.	1
» Μ. Π. Πετροκόκκινος.	1
» Δημήτριος Κασδαγλῆς.	1
» Δ. Ι. Κασσαβέτης.	1
» Ι. Περίδης.	1

<i>Οι Κύριοι.</i>	<i>Σῶμα.</i>
» Ὀδ. Μπενεδούτζης.	1
» Χ. Μιλλιωνής.	1
» Α. Σωτήρη.	1
» Νικ. Εὐστρατιάδης.	1
» Ἀλέξ. Ι. Κασσαβέτης.	1
<i>Οἱ ἐν Ἀθήναις.</i>	
» Δ. Σ. Τζιτζάρας.	1
» Χρῆστος Τζαπέκος.	1
» Ν. Κολποδίνος.	1
» Ἰωσήφ Μαῦρος Ἱεροδιάκονος.	1
» Θεόδωρος Τζαννετάκης.	1
» Γεώργιος Λοβέρδος Λοχαγός.	1
» Μ. Σισίνης.	1
» Χ. Παυλίδης.	1
» Μηνᾶς Πάλλης.	1
» Νικόλαος Ἰακώβου Φώτοχος, Μουσικός.	1
» Α. Ἀβραμιάδης.	1
» Αὐξέντιος Ἱερομόναχος, Ἡγούμενος τῆς ἐν Σαλαμῖνι Μονῆς τῆς Φνερωμένης.	1
» Συμεὼν Κομάνδος, σύμβουλος τῆς Μονῆς.	1
» Γεράσιμος Στανθάμβας, Ἱερομόναχος.	1
» Ἀγαθάγγελος Μακρῆς, Ἱερομόναχος.	1
<i>Διδασκαλισταί.</i>	
» Παναγιώτης Κ. Κουτίφαρις.	1
» Ἀπόστολος Παππαθανασόπουλος, ἐκ Καντύλας Μαντινείας.	1
» Ἀθανάσιος Φιλιππόπουλος Φωλαισιεύς.	1
» Εὐστάθιος Δημητριάδης ἐκ Μαγουλιάνης τῆς Γόρτυνος	1
» Κωνσ. Ν. Μιχόπουλος.	1

<i>Οἱ Κύριοι.</i>	<i>Σῶμα.</i>
» Δ. Κωνσταντινίδης, Εἰδουλλιεύς.	1
» Ἴω. Σταγόπουλος, ἐκ Κυνουρίας.	1
» Θεόδωρος Τράκας, ἐκ Φωκίδος.	1
» Ἀντώνιος Παργανᾶς, ἐξ Αἰτωλίας τοῦ δήμου Μακρυνίας.	1
» Γ. Θ. Παγών.	1
» Σωτήριος Κούστας, Νυμφάσιος.	1
» Γεώργιος Πελέκης.	1
» Ποθ. Κουμουτζίδης, ἐκ Σπάρτης.	1
» Ἰωάννης Δ. Λεοντάρης, Κύθνιος.	1
» Παναγιώτης Νικολαΐδης.	2
» Παναγιώτης Κυλοτόπουλος, Αἰγινίτης.	1
» Δημήτριος Δεσποτόπουλος.	1
» Διονύσιος Γιαννουκόπουλος, ἐκ Μεσσηνίας.	1
» Νικόλαος Δ. Πάτρας, Ὑδραῖος.	1
» Ε. Βιβυλάκης	1
» Κωνσ. Α. Μηλιώτης.	1
» Α. Ῥηγόπουλος.	1
» Κωνσ. Α. Γαϊτάνος, Κύθνιος.	1
» Γεώργιος Ἀναγνωστάκης.	1
» Πορφύριος Ἱεροδιάκονος, Προυσιεύς.	1
» Π. Σαλωνιτίδης.	1
» Θ. Ἡλιόπουλος, ἐκ τοῦ χωρίου Δρεπάνου τῶν Πατρῶν.	1
» Α. Λαπουσιάδης.	1
» Γ. Νικολαΐδης.	1
» Γ. Γρυπάρης.	1
» Ε. Β. Καλλιγάρης.	1
» Ἐμμ. Γεωργιάδης, Κρής.	1
» Γεώργιος Κωστόπουλος.	1
» Ἰωάννης Κόκκαλις.	1

<i>Οι Κύριοι.</i>	Σῶμα.
» Θ. Βογάσαρις	1
» Παναγ. Παππακωνσταντίνου	1
» Νικόλαος Παππαδόπουλος, Ὁρχομένιος.	1
<i>Οι ἐν Αἰγύπτῳ.</i>	
» Παῦλος Π. Πέππας, Δημοδιδάσκαλος.	1
» Διονύσιος Χρήστου.	1
» Παῦλος Λογιωτατίδης.	1
» Μιχαὴλ Ἱερεὺς Παππᾶ Λεωνάρδου.	1
» Προκόπιος Τυκάλδος.	1
» Β. Ἱερεὺς Λυκούρης.	1
» Χριστόδουλος Ζωτόπουλος.	1
<i>Οἱ ἐκ Αἰγύπτου.</i>	
» Μ. Γ. Καλαμογάρτης, Πατρεὺς.	1
» Β. Ι. Μαράτος.	1
» Ἄξ. Μπόγδανος.	1
<i>Οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ.</i>	
» Ἰωάννης Σ. Στάϊκος.	1
» Κωνσταντῖνος Μιχαηλίδης.	1
» Ὁ ἐν Ἀχαρνανίᾳ ὑποπρόξενος τῆς Υ. Π.	
Κ. Ἰωαννίδης.	1
» Ἰωάννης Χ. Τζάτζος.	1
» Ἀπόστολος Σακελλαρόπουλος.	1
» Μ. Α. Ἀρνῆς.	1
» Ἀθανάσιος Ν. Παππᾶ.	1
<i>Οἱ ἐν Ἀνδραζαίνῃ.</i>	
» Π. Μ. Σαρδέλης.	1
» Βασίλειος Πότζος.	1
» Πανάγος Στασινόπουλος.	1

<i>Οι Κύριοι.</i>	Σῶμα.
» Γεώργιος Β. Φασόπουλος.	1
» Γ. Χρηστέπουλος.	1
» Δ. Π. Κιουσόπουλος.	1
» Ἀναστάσιος Φρανγκαντώνης.	1
» Νικόλαος Μπουτόπουλος.	1
» Ἀντώνιος Θεοδωρακόπουλος.	1
» Κ. Γ. Μορωνόπουλος.	1
» Γιαννάκος Ν. Τζανέτου.	2
» Ἀναστάσιος Παππᾶ Ἀλεξίου.	1
» Νικόλαος Ζαρεϊφόπουλος.	1
» Δημήτριος Δρακόπουλος.	1
» Βασίλειος Πουλόπουλος.	1
» Ν. Α. Κουμισουρόπουλος.	1
» Κωνσταντῖνος Σισίνης.	1
» Νικόλαος Σιναδινού.	1
» Χαραλάμπης Κ. Παρθενίου.	1
» Τζανέτος Π. Τζανέτου.	1
» Σταθῆς Μανόλης.	1
» Ἀναστάσιος Ἱερεὺς Ἀντωνόπουλος.	1
» Μιχαὴλ Χ. Κούμας.	1
» Παῦλος Μπαλασόπουλος.	1
» Ἀναγνώστης Κανελλόπουλος.	1
» Ἰωάννης Τουρλόπουλος.	1
» Ἀσημάκης Μπογιατζόπουλος.	1
<i>Οἱ ἐν Ἀγούλινιτση.</i>	
» Θεόδωρος Μοσχόπουλος.	1
» Δημήτριος Μοσχούλας.	1
» Ι. Γιαννόπουλος.	1
» Διονύσιος Ἀναστ. Σκοῦφος.	1
» Νικολάκης Ρουσάκης.	1

Οι Κύριοι	Σῶμα.
» Ι. Ν. Πατρώνας.	1
» Διονύσιος Ἀνδρικόπουλος.	1
» Κωνσταντῆς Β. Χρυσανθόπουλος.	1
» Εὐστάθιος Πονήρας.	1
» Κ. Ζυμπάκης.	1
» Κ. Ν. Μοσχούλας.	2
» Ἱερεὺς Ἀθανάσιος Παππᾶ Κωνσταντίνου.	1
» Νικόλαος Μοσχούλας.	1
» Δημήτριος Μοσχούλας.	1
» Γρηγόριος Βρυσιώτης.	1
» Κωνσταντῖνος Στ. Ἡλιόπουλος.	1
» Παππαθανασόπουλος.	1
» Ι. Α. Χαριτόπουλος.	1
» Γεώργιος Συννέφας.	1
» Χ. Κοντομαρούση.	1
» Α. Καῖσταρ.	1
» Ι. Ι. Πετρόπουλος, ἐκ Ζάρτας.	1
» Νεόφυτος Ἱερομόναχος Παππᾶ Διονυσίου.	1
» Ἀθανάσιος Φωτόπουλος.	1
» Γαλινίτζας.	1
» Φώτης Φωτόπουλος.	1
» Γεωργάκης Κάσαρης Σέχμου.	1
» Φώτης Φωτοπούλου.	1
» Κωνσταντῆς Κουφόπουλος.	1
» Ἀλέξιος Κεπαρησένας.	1
» Ἀριστείδης Παππᾶ Γεωργίου.	1
» Λιμπεράκης Καρχαβίζης.	1
» Π. Δ. Ἀδαρόπουλος.	2
» Σπυρίδων Μηνῶτος.	1

Οι Κύριοι.	Σῶμα
<i>Οἱ ἐν Θήβαις.</i>	
» Παναγῆς Σ. Ἰγγλέσης.	1
» Β. Α. Κριεζῆς.	1
» Ν. Χ. Μέζης.	1
» Ἀδελφοὶ Λεωνίδας, Νικόλαος, Ἰωάννης, Σπύρος καὶ Μιλτιάδης (ζήτησαν) τοῦ Παναγῆ Σ. Ἰγγλέση.	1
» Εὐστράτιος Δ. Καλόπαιδος.	1
» Νικόλαος Α. Σαγγάννης.	1
» Γεώργιος Παππᾶ Ν. Οἰκονόμου.	1
» Δόκτωρ Χόμερ, Ἐπιπαιτρὸς.	1
» Ἰωάννης Παππᾶ Σωτηρίου Ἱερεὺς.	1
» Γ. Σ. Ἀθανασιάδης.	1
» Στάμος Μαυροδῆμος.	1
» Γεωργαντᾶς Δαγλαρίδης.	1
» Ἰωάννης Λέκας.	1
» Παππᾶς Ἀναστάσιος Γεωργίου.	1
» Θεόδωρος Γκούρας.	1
» Νικόλαος Σταματιάδης.	1
» Γ. Χ. Λάπας.	1
» Κῦρος Χ. Σῆμος	1
» Ἀθ. Βυρίνης.	1
» Ἀναγνώστης Π. Ζῶμος.	1
<i>Οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ.</i>	
» Ἰωάννης Δημητριάδης.	1
» Σταῦρος Χ. Ἰωάννου.	1
» Κωνσταντῖνος Στωβλίου.	1
<i>Οἱ ἐν Κυπαρισσίᾳ.</i>	
» Χρύσανθος Παγώνης.	1

<i>Οι Κύριοι.</i>	<i>Σῶμα.</i>
» Ν. Κυριακίδης.	1
» Χ. Ἄν. Λοντοτζακίρης.	1
» Π. Α. Σπυρόπουλος.	1
» Γ. Πουλόπουλος.	1
» Κ. Ἄντωνόπουλος.	1
» Γ. Δ. Δημητρακόπουλος.	1
» Γ. Μπόρτσας.	1
» Π. Μανούσας.	1
» Δ. Βουρνᾶς.	1
» Ν. Παππᾶ Εὐσταθίου.	1
» Γ. Νίκανδρος.	1
» Π. Μάλιος.	1
» Παναγῆς Κορακόπουλος.	1
» Γ. Ἀμβροσιάδης.	1
» Π. Φωτιάδης.	1
» Παναγῆς Μ. Ἀναστασόπουλος.	1
» Ἄλ. Ἀναστασίου.	1
» Μ. Γιαννακόπουλος, Δημοδιδάσκαλος Κυ- παρισσίας.	1
» Γ. Σαράτζης.	1
» Δ. Βρανᾶς, Ἑλληνοδιδάσκαλος Κυπα- ρισσίας.	1
» Παναγιώτης Ἱερεὺς.	1
<i>Οἱ ἐν Κορώνῃ.</i>	
» Β. Θ. Δαρειώτης.	1
» Θεοχάρης Μιχαήλ.	1
» Ἡλίας Κ. Σαμόπουλος.	1
» Παντελῆς Ἀναστασίου.	1
» Ἄπ. Μπουρμπουλάκης.	1
» Χ. Πολίνης.	1

<i>Οἱ Κύριοι.</i>	<i>Σῶμα.</i>
» Κυριάκος Γ. Κυριακόπουλος.	1
» Δ. Μπαχούμης.	1
» Νικόλαος Πικιός.	1
» Πέτρος Ῥάλλιας.	1
<i>Οἱ ἐν Καλάμιας.</i>	
» Ὁ ἀρχ. Τοποτ. Καλαμῶν Π. Γ. Παγώ- νης.	5
» Δημήτριος Παππαδόπουλος Ἱερεὺς, ἐξ Ἀβραμίου.	1
» Παναγιώτης Παππαδόπουλος.	1
» Ν. Β. Στρατηγόπουλος.	1
» Γ. Η. Λυκουρέζης.	1
» Ἄθ. Ν. Βαλαβάνης.	1
» Παναγ. Χρηστόπουλος.	1
» Παναγ. Κασσιμάτης.	1
» Ἡλίας Λυκουρέζης.	1
» Ν. Καπετανάκης.	1
» Ἄθ. Ζουμπούλης.	1
» Α. Κουμουνοῦρος.	1
» Γ. Δημητρίου.	1
<i>Οἱ ἐν Λαμίας.</i>	
» Θ. Ἀναστασόπουλος.	1
» Στ. Παλαιολόγος.	1
» Δ. Πολυζωίδης.	1
» Ε. Δημητριάδης.	1
» Ν. Παππαγεωργίου.	1
» Α. Παππαλεξόπουλος.	1
» Γ. Νικολαΐδης.	1
» Κ. Λαχανοκάρδης.	1
» Ἡλίας Χ. Δουβουνιώτης.	1

Οι Κύριοι.	Σώμα.
» Γ. Γούλλας.	1
» Γ. Χ. Μαδεμοχωρίτης.	1
» Χρ. Γ. Βλαχάκης.	1
» Γ. Μ. Ἀγγεληνίδης.	1
» Β. Σακελλαρόπουλος.	1
» Δ. Γουριωτάκης.	1
» Φ. Βερέτας.	1
» Α. Ν. Μαρούλης.	1
» Γ. Ζιάκας.	1
» Α. Νικολαΐδης.	1

Οἱ ἐν Μεγάροις.

» Δημήτριος Χ. Ποριώτου.	1
» Ἄθ. Ζαμπάκης.	1
» Στ. Μαλτέζος.	1
» Γεώργιος Τριανταφύλλου.	1
» Κωνσταντῖνος Γεωργίου.	1
» Νικολῆς Μ. Πλοῦμος.	1
» Η. Ζαραβῖνος.	1
» Μ. Παππαδόπουλος.	1
» Η. Σεβαστιανός.	1
» Α. Δημητριάδης.	1

Οἱ ἐν Μεσολογίῳ.

» Ἰωάννης Χ. Ζαβογιάννης.	1
» Σπυρίδων Γαλάνης.	1
» Π. Ματραπήλιας, Ἱερεὺς.	1
» Σ. Μαλασπίνας.	1
» Α. Ἰγγλέσης.	1
» Γ. Λιανός.	1
» Ἰωάννης Βενδρεμῆς.	1

Οἱ Κύριοι.	Σώμα.
<i>Οἱ ἐν Ναυπλίῳ.</i>	
» Γεώργιος Χ. Πανάγου.	1
» Ἀδριανὸς Χ. Πελώνης.	1
» Πέτρος Κ. Λαμπρινίδης.	1
» Ἀχιλλεὺς Π. Πρωτοπαπᾶ.	1
» Γ. Παππαλεξόπουλος.	1
» Ν. Μ. Βαλέτας.	1
» Μιχαήλ Γ. Ἀντωνόπουλος.	1
» Ἀριστείδης Κιάππας.	1
» Νικόλαος Παππαδόπουλος.	1
» Ἀνδρέας Στεφανίδης.	1
» Δημήτριος Κάντζας.	1
» Χ. Ἀπριτολίδης.	1
» Θ. Πολλημέρης.	1
» Ἰωάννης Ι. Δρίτζα, ἐκ Πετζῶν.	1
» Σπυρίδων Βασιλειάδης.	1
» Νεοκλῆς Δημητριάδης.	1
» Θεόδωρος Ζαφειρόπουλος, ἐκ Τριπόλεως.	1
» Ναπολέον Παππαλεξόπουλος.	1
» Κ. Δ. Ρούγκας, ἐξ Ὑδρας.	1
» Πέτρος Σκένδερ.	1
» Εὐστάθιος Θ. Καρδαρᾶς.	1
» Ἰωάννης Γερασίμου Μελισσινός.	1
» Ἰωάννης Γερμάνης.	1
» Γεώργιος Γκογκόρας.	1
» Γεώργιος Π. Βενετζανόπουλος.	1
» Νικόλαος Ζήντζιας.	1
<i>Οἱ ἐν Νησίῳ.</i>	
» Γ. Χ. Δενδόπουλος.	1
» Χαραλ. Καμπᾶς.	1

Οἱ Κύριοι.

	Σῶμα.
» Ἰλίας Φωτόπουλος.	1
» Ἀλέξ. Κυριαζόπουλος.	1
» Μ. Σταμπολτζής.	1
» Ἀθ. Ζουμπούλης.	1
» Γ. Μπασακίδης.	1
» Κ. Ν. Ζαλμᾶς.	1

Οἱ ἐν Οἰχαλίας.

» Ἰλίας Μ. Καραβοκυρᾶς, Εἰρηνοδίκης Οἰχαλίας.	1
» Δ. Μπολλόσας, Δήμαρχος Ἰθώμης.	1
» Γεώργιος Παππᾶ Ἀντωνίου, Δημοδιάσκαλος Οἰχαλίας.	1
» Π. Γ. Μαραγκόπουλος, δικαστικός κλητῆρ.	1
» Γεώργιος Π. Βουρᾶς.	1
» Ἀρχιμανδρίτης Σωφρόνιος, ἐκ Μουγκιανοῦ.	1
» Παναγιώτης Μπούτης.	1
» Παναγιώτης Ἱερεὺς Γ. Παππᾶ Νικολάου.	1
» Σταμάτης Οἰκονόμου, Ἱερεὺς.	1
» Ἀναστάσιος Κουτζοῦκος, ὁδηγὸς Ἐθνοφυλ. Οἰχαλίας.	1
» Δημήτριος Οἰκονόμου, Ἱερεὺς.	1
» Βασίλειος Ἱερεὺς, ἐκ Μαυρομμάτη τῆς Ἰθώμης.	1
» Ἀθανάσιος Μ. Καραβοκυράκος.	1
» Δημήτριος Λούζης Ἱερεὺς, ἐκ Μίλα.	1
» Κανέλλος Κυριάκης Ἀγριλόβουνο	1
» Παναγιώτης Ἱερεὺς Πρωτοπαππᾶ Κωνσταντίνου.	1

Οἱ Κύριοι.

	Σῶμα.
» Θυμελόπουλος Σικάλα.	1
» Μιχαήλ Οἰκονόμος, Ἱερεὺς.	1

Οἱ ἐν Πόρῳ.

» Εὐστράτιος Πετροκόκκινος.	1
» Χ. Κυπριάδης.	1
» Εὐσ. Ἰω. Πασχάλης.	1

Οἱ ἐν Πύλῳ.

» Στέφανος Κρήτης, Ἱατρός.	1
» Σ. Μεντζελόπουλος, Εἰρηνοδίκης.	1
» Κωνσ. Α. Κοκκίνης, Γραμματεὺς.	1
» Ν. Π. Κρασακόπουλος, ὑπογραμματεὺς.	1
» Γ. Α. Κατζιούρης, κλητῆρ.	1
» Ν. Κωστόπουλος, κλητῆρ.	1
» Π. Λαμπρόπουλος, Εἰρηνοδικιακ. Πάρεδρος.	1
» Σπ. Λιβαχίδης, Εἰρηνοδικιακὸς Πάρεδρος.	1
» Ν. Γ. Νικολόπουλος, Ταμίας Πυλίας.	1
» Ν. Γεωρ. Οἰκονόμου, ἀντισυνταγματάρχης.	1

Οἱ ἐν Σαλαμίῳ.

» Γ. Μ. Ραζής.	1
» Εὐαγγέλης Ν. Σοφρᾶς.	1
» Περικλῆς Π. Βιρβίλης.	1
» Ἡρακλῆς Π. Κανάκης.	1
» Ἀναγνώστης Ἰω. Σταμπολτζής.	1
» Μηνᾶς Ἀναστ. Μπόγγρη.	1

Οἱ ἐν Σέρβιαις τῆς Μακεδονίας.

» Γ. Ν. Βοζούκας.	1
-------------------	---

Οἱ Κύριοι.

Σῶμα.

»	Μ. Νικολαΐδης.	1
»	Γ. Νακίδης.	1
»	Πανταζῆς Βασιλείου.	1
»	Βασίλειος Ἀποστολίδης.	1
»	Δημήτριος Δ. Δημαλέκου.	1
»	Ν. Ἀθ. Βάλλε.	1
»	Χριστόδουλος Ν. Παππαγώρας.	1
»	Ἰωάννης Παναγιώτου.	1

Οἱ ἐν Φιλιατροῖς

»	Ἰω. Μουτζουρίδης.	1
»	Νικόλαος Μ. Πούλκας.	1
»	Κ. Πατριαρχέας, Γραμμ. τοῦ Εἰρηνοδικίου Ἐράνης.	1
»	Κωνσ. Γ. Κοτζάκης, Δημοδιδάσκαλος Ἐράνης.	1
»	Σωτήριος Παππαγεωργίου, κλητὴρ τοῦ Εἰρηνοδ. Ἐράνης.	1
»	Σ. Α. Μακόπουλος, κλητὴρ τοῦ Εἰρηνοδικίου Ἐράνης.	1
»	Β. Ἀντωνόπουλος, κλητὴρ.	1
»	Α. Κατζαντωνόπουλος.	1
»	Σπυρίδων Μαρσιολόπουλος.	1
»	Γ. Κ. Οἰκονόμου.	1
»	Γ. Δ. Οἰκονόμου.	1
»	Βασίλειος Λαμπρούλης, κλητὴρ.	1
»	Σταβρος Δημητριάδης.	1
»	Ἐλευθ. Μαγκάκης.	1
»	Χαράλαμπος Α. Διαμαντόπουλος, ἐκ Τριπόλεως.	1

Οἱ Κύριοι.

Σῶμα.

»	Ἀθ. Κ. Χελιώτης, ἐκ Τριπόλεως.	1
»	Θ. Α. Κοπίδης.	1
»	Κανέλλος Βεβρόπουλος.	1